

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

Матеріали
VI міжнародної науково-практичної конференції
«Соціалізація особистості
у сучасних соціокультурних контекстах»

Затверджено
редакційно-видавничою радою
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С.Сковороди
Протокол № 2 від 02.04.2015 р.

Харків 2015

Редакційна колегія:

Денисенко І.Д. – доктор філософських наук, професор

Куц Г.М. – доктор, політичних наук, професор

Півнева Л.М. – доктор політичних наук, професор

Радіонова І.О. – доктор філософських наук, професор

Роговський О.М. – доктор філософських наук, професор

Затверджено редакційно-видавничою радою

Харківського національного педагогічного

університету імені Г.С.Сковороди

Протокол № 2 від 02.04.2015 р.

Збірник складено за матеріалами VI міжнародної науково-практичної конференції: «Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних контекстах», що проходила 15 травня 2015 року у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С.Сковороди.

Видано за рахунок укладачів

Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних контекстах». Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. – Харків: ХНПУ, 2015. – 136 с.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди, 2015

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. «СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»

Денисенко И.Д., Коровко О.В. Мобильность как основная характеристика личности в современных социокультурных контекстах.....	6
Кузь О.М. Подорож ідентичності до постмодерну.....	9
Куц М.Ю. Розмаїття змістовних наповнень терміну «глобалізація»: соціологічний контекст.....	12
Лантух А.П., Меркулова Н.Ф. Необходимость новой социализации в постчеловеческой цивилизации.....	15
Пасісниченко В.Л., Пасісниченко І.М. Теорія культурної гегемонії: переосмислення творчого внеску А. Грамші	17
Петрушов В.М. Контекст соціалізації і філософська рефлексія ідентичності та її кризи	20
Радіонова І.О. Гіпермодерн: контури глобального суспільства XXI століття.....	25
Толстов І.В. «Макдональдизація» – тренд розвитку сучасного суспільства	28
Шаповал В.Н. Гендер и социализация	29
Шелковая Н.В. Соціалізація як варварізація	31

РОЗДІЛ II. «ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ»

Бурега В.В. Обеспечение социализации личности как прерогатива государства.....	34
Бабухіна С.А. Політичні партії та їх вплив на політичну соціалізацію у сучасних соціальних контекстах	37
Безрук О.О. Гендерний аспект соціалізації особистості в сучасному суспільстві.....	39
Власенко Т.Т. Соціалізація молоді у соціальних мережах у період інформаційної війни (український контекст).....	41
Данько Ю.А. «Нові медіа» у формуванні протестних рухів.....	43
Жужа Л.О. Модифікація функцій громадянського суспільства в Україні під впливом АТО	46
Завгородько Л.В. Антропологічна значущість геополітики.....	49
Здоровенко Л.В. Ексклюзивність реалізації політичної соціалізації особистості в сучасній Україні	51
Калагін Ю.А. Гендерний контекст патріотичних настроїв майбутніх офіцерів запасу	54
Кривошеїн В.В. Соціокритична маса як агент політичної соціалізації	55

Крюков А.И. Политическая социализация как фактор взаимодействия власти и личности	58
Куц Г.М. Сутність та основні характеристики політичного дискурсу	60
Малявин Е.В. Особенности трансформации и институционализации современных партий в Украине.....	63
Поліщук І.О. Політична культура епохи постмодерну	64
Прокопчук Ю.С. Ідеологічна соціалізація як стабілізуючий чинник суспільного розвитку	66
Ревенко Н.Г. Партийна та виборча системи в Україні: суспільні очікування та політичні реалії.....	69
Савельєва Т.П. Політична комунікація у мережевому суспільстві	72

РОЗДІЛ III. «ДЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ, ЩО ТРАНСФОРМУЄТЬСЯ»

Борисенко Н.О. Основні стратегії ресоціалізації неповнолітніх у вітчизняній психолого-педагогічній практиці	74
Карпєєва Л.Ф., Пелішенко І.І. Ювенальна злочинність: соціологічний вимір	77
Крутій О.М., Лопатченко І.М. Соціально-екологічна модель особистісної соціалізації дітей сиріт.....	80
Марченко И.И. Воздействие происходящих перемен на социализацию личности	82
Пелішенко В.О. Особистість злочинника: визначення, типи, умови формування	85
Стрельнікова О.О. Волонтерська діяльність у сучасному українському суспільстві.....	88
Турко І.І. Вплив зовнішніх чинників на підстави виникнення трудових правовідносин	90
Чернова Л.Є. Фактори адаптації першокурсників до навчання у ВНЗ за сучасних умов розвитку українського суспільства	92

РОЗДІЛ IV. «РЕЛІГІЯ І ДУХОВНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ»

Гужва О.П. Буття та життєтворчість у соціокультурному контексті.....	96
Здоровенко В.В. Досвід розбудови соціального організму як мистецького твору	99
Кузнецов О.І. Духовний інтелект у вимірі духовного потенціалу особистості.....	102

Лобанова Л.А. Социальная адаптация в контексте проблем свободы и справедливости.....	105
Носенко В.В. Социализация и проблема религиозной идентификации личности	108
Панасенко Г.С. Мова як чинник успішної соціалізації особистості.....	111
Панков Г.Д. Сакрализация как фактор конструирования религиозного социокультурного пространства.....	112
Роговский А.М. Парадоксальность и «негативная диалектика» этического	115
Северин Э.Н. Свобода совести как фактор национальной безопасности....	117
Скакун Е.В. Свободное время в контексте социализации студенческой молодежи.....	121
Скалацька О.В. Одяг у процесі соціалізації особистості.....	125
Чаплыгин А. К., Сук Е. Е. Диалоговое взаимодействие философии, религии и науки как предпосылка и основа духовной социализации личности.....	128

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

РОЗДІЛ І. «СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»

И.Д. Денисенко

Харьковский национальный педагогический
университет имени Г.С. Сковороды

О.В. Коровко

Кельнский университет (Германия)

МОБИЛЬНОСТЬ КАК ОСНОВНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ КОНТЕКСТАХ

Исследования проблемного поля современной личности акцентируют внимание на двух основных моментах, – какому типу общества должна отвечать личность, чтобы рассматриваться как современная и каковы основные характеристики ее существования в этих новых социокультурных контекстах.

Относительно первого момента, следует сказать, что исследования в данном направлении происходят с двух позиций:

уточнения содержания концепта «общества»

и обоснования новых характеристик, выступающих показателем реальных трансформаций в наблюдаемой социальной реальности.

Анализ современной социологической литературы, посвященной соответствующей тематике, свидетельствует, что с конца 80-х годов XX столетия целый ряд исследователей стремятся рассмотреть историю метафор, к которым обращались социологи для определения понятия общества – таким как организм (у Герберта Спенсера), структура (у неомарксистов), обмен (у экономистов и методологических индивидуалистов, например Джорджа Хоманса) [см., напр., 3, с. 16].

В результате большинство из них приходят к выводу, что в период доминирования так называемой «классической социологии» (т.е., в докризисный период развития социологической системы знаний), то, что называется обществом, «является только смещением социальной деятельности, определяемой общими понятиями, такими как индустриальное производство

или рынок, с национальным государством» [2, с. 10]. И соответственно, для нового социологического анализа в качестве центральной категории, интерпретирующей изменения, происходящие в наблюдаемой социальной реальности, предлагаются другие понятия – от «историчности» (в предложениях А. Турена) до «движения» (в рассуждениях Дж. Урри).

Обобщая результаты обсуждения западными социологами изменений, происходящих с социальной реальностью, Дж. Ритцер предложил этих социальных теоретиков разделить на две группы – представители первой из них (Ю. Хабермас, Э. Гидденс) утверждают, что «мы продолжаем жить в обществе, которое правильнее всего называть современным...», участники второй (например, Ж. Бодрийяр, Ж.-Ф. Лиотар и Ф. Джеймисон) – что «общество изменилось так резко, что мы сейчас живем в качественно новом, постмодернистском обществе» [1, с. 46–47].

Очевидно, что осознание наблюдаемой социальной реальности как современного общества позволяет исследователям для объяснения определенных изменений в ее структуре и сферах существования обращаться к основным положениям известных теоретических конструкций середины XX века.

Признание существующей социальной реальности обществом так называемого «постмодернистского» типа предполагает для адекватной интерпретации изменений, происходящих с его структурными элементами и пространством их функционирования, формирование (или разработку) качественно новой теоретической конструкции.

Анализ современной социологической литературы свидетельствует, что еще с середины 80-х годов XX столетия в западном научном сообществе начинается активный поиск (который продолжается и сегодня) методологических оснований для построения теоретической конструкции, адекватно интерпретирующей содержание и развитие нового варианта социальной реальности.

Среди наиболее известных вариантов новых концепций развития современного социума следует назвать теоретические конструкции:

«общества риска» У. Бека; «мира постмодерна» (или так называемой «сверхреальности») Ж. Бодрийяра; «знакомого мира» И. Валлерстайна, «продолжающейся мутации западного общества» М. Веверки; « сетевого общества» М. Кастельса; «мирового общества / сообщества» А. Мартинелли; «постиндустриального / программированного общества» А. Турена.

Среди основных характеристик, выступающих показателем реальных трансформаций в наблюдаемой социальной реальности, авторами этих концепций рассматриваются: «риски», «сети», «симулякры», «движения», «общественные движения» и т.д. Особый акцент делается именно на состоянии постоянного движения социума. Например, А. Турен утверждает, что современное общество «живет в постоянном напряжении между полюсом движения и полюсом порядка» [2, с. 42]. Дж. Урри подчеркивает, что в современных социальных условиях «объекты, идеи, информация, отходы, опасности и многое другое находится в движении» [3, с. 7].

Что же касается основных характеристик нового типа личности, которая в полном объеме отвечает такой подвижной природе новой реальности, то среди них, прежде всего, выделяют такое ее качество как мобильность. Именно рост множественных мобильностей личностей, новых технологий и расширенных сетей порождает новые «поля» или «межпространственную» (interspatial) социальную жизнь [3, с. 240].

ЛИТЕРАТУРА

1. Ритцер Дж. Современные социологические теории / Джордж Ритцер. — СПб. : Питер, 2002. — 688 с.
2. Турен А. Возвращение человека действующего. Очерк социологии / Ален Турен ; [пер. с фр.]. — М. : Научный мир, 1998. — 204 с.
3. Урри Дж. Мобильности / Дж. Урри ; [пер. с англ. А.В. Лазарева]. — М. : Издательская и консалтинговая группа «Праксис», 2012. — 576 с.

ПОДОРОЖ ІДЕНТИЧНОСТІ ДО ПОСТМОДЕРНУ

Немає нічого більш політичного, ніж створювати та відворювати власне «Я», підтримувати ідентичнісні практики тих соціальних груп, що розглядаються як свої, та заважати або забороняти соціокультурній репрезентації тих, хто розглядається у якості «Інших». Тому припустимо розглядати ідентичність як фундаментальну проблему політичної реальності, а, отже й політичної свідомості та політичної культури. Актуалізація дискурсу ідентичності зайвий раз демонструє про передчасність тези про «кінець історії». Втім, контексти глобалізації та постмодерності, безумовно, змінюють наші уявлення про суб'єкта історії та політики.

Постмодернізм, розпочатий як «бунт проти примусу соціальної машини», перетворив людину на перекотиполе, позбавивши її вкоріненості. Постсучасне суспільство – вже не єдність, а товариства волоцюг (З. Бауман), абсолютно не залучених до життя одне одного. Нескінченно перформативне «Я» налаштоване вже не на «зростання» з певними масками (що вважалося патологією в контексті модерного суспільства), а на *процес постійної зміни* масок із повною зневагою до їхньої конфігурації. Як зазначає Ж. Ф. Ліотар, «об'єкти та змісти стають байдужими. Єдине питання – чи є вони «цікавими»» [2, с. 33].

У постсучасності «бути» поступилося місцем «видаватися», поверхня замінила глибину. Люди перетворилися на *картинки*, існування замінило сутність і саме поступилося *ілюзії*. Постмодернізаційні процеси посилюються віртуалізацією культури. Звільнення людини від соціального примусу, помножене на позбавлення фізичної тілесності, довершило перетворення індивіда на зображення. «Гору взяв образ» [1]. У віртуальності зникає людське фізіологічне (біологічне) тіло та з'являється тіло віртуальне, яке людина наділяє довільними ознаками, нівелюючи природну передзadanість статі, раси, національності, зовнішності тощо.

Перетин вищезазначених тенденцій проблематизується як віртуалізація повсякденності, коли «реальне» повсякденне життя поза електронними пристроями вибудовується на кшталт віртуального, «ніби» немає жодних прив'язок до «натури». Симптоматично, що сучасна соціологія (задумана як наука про структури *над* людьми) переорієнтовується на мікрорівень, центруючись довкола мозаїчного індивіда із довільним репертуаром ролей. Так, І. Гофман наголошує на тому, що в постсучасній культурі виробництво матеріальних товарів поступається місцем не сфері послуг, а *виробництву вражень*, внаслідок чого відбувається виробництво соціального об'єкта – людини. При цьому кожна людина має множинні «Я» – низку соціальних подоб, ситуативних образів і характеристик, що не вкладаються в цілісну картину Самості. За А. Шюцом, у соціумі взаємодіють не особистості, а *типажі*, що є продуктами соціальної тип(олог)ізації. При цьому основною комунікативною стратегією та найпоширенішим механізмом світоставлення соціального персонажу є іронія.

По-справжньому корелювати з такою соціальністю може тільки плюралістична або множинна ідентичність. Для деяких вона взагалі не є проблемою. Але такі щасливі власники постмодерної множинної ідентичності – це, ймовірно, мешканці чарівного «політкоректного світу», жаданого простору «золотого мільярду», світу, де справдилися очікування людини-споживача, а примари «мінімальної заробітної платні» щезли раз і назавжди. Зміна сюжетів, масок, амплуа, сексуальних, політичних, естетичних уподобань, гендерних реліктів, сімейних кайданів, історичних і соціокультурних міфологем стає підвалиною строкатого, забарвленого, розмаїтого, нескінченного спектаклю, що відтворюється не тільки «селебрітіс», а й пересічними глядачами гальорки. Таким зваблливим типажем «царства свободи» в українській політиці є Олег Ляшко, а, наприклад, модерні страждання «царства необхідності» відіграють актори націонал-державницького та комуністичного спрямування. Звісно, що модерно серйозні актори претенційно володіють своїм амплуа, розглядаючи

себе як володарів або, принаймні, спадкоємців «давно померлих сутностей»: класу, соборності, справедливості, нації, вітчизни тощо.

Та множинна ідентичність, якою начинена сьогодні людина, повинна бути якось організована, приведена до ладу. Загалом можна вказати на те, що у відповідності з духом часу ширша ідентичність повинна бути і більш глибокою (засадничою). Сьогодні, схоже, це цивілізаційна ідентичність. Не потрібно перестрибувати через певні етапи (колись ідентичність була обмежена межами села) – ейфоричні буржуа Каті Осадчої, космополіти Давоса та Брюсселю, персонажі на кшталт банкірши Ксідіас з бурлескної «Інтервенції» з її «чого сумувати – літо ми проведемо в Норвегії, зиму – в Неаполі», на жаль, для багатьох так і залишаються примарами метафізики luxury.

Різноманіття форм людської ідентифікації – це, насамперед, плюралізм її підвалин або «предметів»: раса, етнічність, гендер, громадсько-політична національність (громадянство), сексуальна практика, конфесійність, ідеологічна доктрина, кіберпросторовий nickname тощо. Деякі автори навіть ставлять питання про мережевий і переговорний характер сучасної ідентичності.

Постмодерна ідентичність – гранично розкута і короткотермінова – доходить до повної свободи примірювання і зміни ідентичнісних масок. Велична подорож ідентичності продовжується. Її перебування на теренах України актуалізує весь потенціал «політичного», перетворюючи постмодерну театралізацію політики на справжню давньогрецьку трагедію, із руйнуванням суб'єктності одних та примарну перемогу інших. Займаючи непереконливу позицію об'єктивного спостерігача, науковці з жахом і надалі примушені констатувати «полікультурність українського суспільства», «геополітичний і цивілізаційний розломи», «несформованість української політичної нації», «креолізацію політичної еліти», відсутність чіткої етнонаціональної політики тощо. Зважаючи на предмет дослідження, ми лише можемо розвести руками, бо «іншого (країни, народу, історії, мови, сусідів, метанаративів, міфологем і т.ін.) не дано».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодрийяр Ж. Злой демон образов / Жан Бодрийяр ; [пер. с англ. Н. Цыркун] // Искусство кино. — 1992. — № 10. — С. 64—70.
2. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар ; [пер. с фр. Н. А. Шматко]. — М. : Институт эксперимент. социологии ; СПб. : Алетейя, 1998. — 160 с.

М. Ю. Куц

Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна

РОЗМАЇТТЯ ЗМІСТОВНИХ НАПОВНЕНЬ ТЕРМІНУ «ГЛОБАЛІЗАЦІЯ»: СОЦІОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Поняття глобалізації є доволі популярним не лише в економічному чи політичному дискурсах, але й в інших сферах, зокрема, культурній. Цей термін стосується майже усіх аспектів життя, тому дати йому чітке визначення фактично неможливо, оскільки занадто багато людей вживає його в різних контекстах, надаючи йому різний сенс. Звернемось до розуміння цього поняття у вимірах соціологічного дискурсу. Прийнято виділяти три види спеціальних соціологічних теорій Перші – це теорії, що вивчають закони розвитку окремих соціальних общин (соціологія міста, села), другі – галузеві соціологічні теорії, які вивчають життєдіяльність соціальних общин в окремих сферах (економічна соціологія), треті ж аналізують окремі елементи соціального механізму (теорія комунікації). Теорія глобалізації відноситься саме до третього виду спеціальних соціологічних теорій, оскільки, в даному разі, вона аналізує аспекти впливу процесу глобалізації на сучасне суспільство.

Взагалі, поняття «глобалізація» запозичене з англійської мови та походить від лат. *globus* – куля, земна куля, глобус. Від цього слова було утворено прикметник «глобальний» (англ. *global* – той, який має відношення до земної кулі: світовий, планетарний). Від слова *global* було утворено дієслово *globalize* – перетворювати певне явище на глобальне, «глобалізувати», – а також іменник *globalization* – перетворення певного явища на світове, на таке, яке стосується

всієї земної кулі. Спочатку ці терміни почали вживатися у суспільних науках, але в 1961 р. термін *globalization* уперше зафіксовано в англomовному словнику.

Р. Робертсон – американський учений-економіст – у 1985 р. увів поняття «глобалізація» в науковий обіг, проте й сьогодні попри свою популярність воно залишається одним із найскладніших у суспільних науках [3, с. 72].

Вагомий внесок в розробку поняття глобалізації здійснили у 60-х роках ХХ ст. представники Римського клубу Е. Ласло, Д. Медоуз, М. Месарович, А. Печчеї та ін., які вважаються засновниками концепції глобалізації [5, с. 72]. Римський клуб, який отримав назву через місцезнаходження своєї штаб-квартири, був створений у 1968 р. за ініціативою А. Печчеї – італійського промисловця, члена правління фірми «Оліветті» та «Фіат», голови Комітету Атлантичної економічної кооперації (однієї з економічних організацій НАТО). До Римського клубу запрошують видатних учених, представників бізнесу, публічних діячів громадської та суспільно-політичної сфери країн Заходу. Члени клубу прагнули привертати увагу урядів країн та громадськості, вказуючи на серйозність піднятих ними проблем (екологічних, технологічних та ін.) для майбутнього всього світу.

Аналізуючи розмаїття змістовних наповнень поняття «глобалізація», слід зазначити, що, по-перше, корінь цього терміну вказує на всесвітній за масштабами процес. І, дійсно, головною ознакою глобалізації є обширність, широкомасштабність її проявів. Втім, це визначення дає дуже розмити характеристику поняття, що не має під собою ніякого підґрунтя [4, с. 1051]. По-друге, глобалізація – це перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї Землі, всієї земної кулі. По-третє, глобалізацією є процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Основними наслідками цього процесу виступають розподіл праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, якому притаманний системний характер, тобто, він охоплює всі сфери життя суспільства.

Глобалізацію часом репрезентують як причинну теорію, тобто певні різновиди глобальних процесів спричиняють певні результати; іноді це ціла низка концепцій, які пояснюють як слід розуміти глобальну систему; іноді це різновид ідеології [1, с. 128]. Глобалізація сама по собі є глобальною.

У цілому, можна виділити такі чотири основні підходи до розуміння глобалізації [5, с. 72]: 1) глобалізацію інтерпретують як процес зміцнення зв'язків між найвіддаленішими куточками нашої планети; 2) глобалізація – це процес поширення по всій планеті єдиних, спільних для всього людства технологій, культури, ідей, цінностей, способу життя тощо; 3) глобалізацію пов'язують з виникненням спільних для світового співтовариства проблем (економічних, політичних, екологічних, військових тощо); 4) глобалізацію тлумачать як процес зростання вселюдських інтересів у всіх сферах людського буття, породжуваних взаємозалежністю країн і народів.

Зупинимось на соціологічному вимірі розуміння глобалізації. На думку К. Манхейма, «основна теза соціології знання полягає в тому, що існують типи мислення, які не можуть бути адекватно зрозумілі без виявлення їх соціального коріння» [2, с. 8]. Саме тому у соціологічних працях [3, с. 73] глобалізацію найчастіше визначають як процес взаємного зв'язування структур, культур і суб'єктів у світовому масштабі, розмивання географічних меж соціокультурних норм, посилення соціальних відносин та взаємозалежності індивідів у світовому масштабі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарел Е. Глобалізація // Короткий оксфордський політичний словник / Ендрю Гарол ; [пер. з англ.]. — К. : Вид-во „Основи”, 2005. — 789 с. — С. 127—130.
2. Манхейм К. Идеология и утопия // Диагноз нашего времени / Карл Манхейм ; [пер. с нем. и англ.]. — М. : Юрист, 1994. — 700 с. — С. 7—276.
3. Основи демократії : навч. посібн. для студентів вищ. навч. закладів / [за заг. ред. А. Колодій]. — К. : Вид-во «Ай Бі», 2004. — 668 с.
4. Платнер М. Ф. Глобалізація і самоврядування / Марк Ф. Платнер // Демократія : антологія. — К. : Смолоскип, 2005. — 1108 с. — С. 1051—1063.
5. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібн. для студ. / [відп. ред. Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін]. — К. : Генеза, 1997. — 400 с.

А.П. Лантух

Национальный фармацевтический университет

Н.Ф. Меркулова

Харьковский национальный медицинский университет

НЕОБХОДИМОСТЬ НОВОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ В ПОСТЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ

Актуальность темы определяется становлением массового общества и массового человека. Это остро поставило проблему необходимости пересмотра всей системы отношений человека с миром и с самим собой. Очевидно, в XXI в. необходима иная парадигма этих отношений, другое их осмысление. Как удачно подметила В. Самохвалова в работе «Человек и судьба мира», извращенный дух познания, превращающий науку в орудие разрушения природы, извращение человеческих потребностей, заставляющее интенсифицировать производство вместо более рационального использования его продуктов, постепенно превращают природный мир в мир постприродный. Практически каждый шаг, который делал человек по пути научного и материально-технического прогресса, был шагом, приближавшим его не к торжеству разума, а к грядущей катастрофе. Как известно, человеческий характер, излишне увлеченный техникой, движимый желанием, максимально механизировав проявления жизни, превратить органическое в неорганическое, Э.Фромм определял как *некрофильский*, и он был прав, усмотрев в этом глубинную опасность перерождения самого человеческого характера, ибо, деантропологизировав творчество, человек утрачивает в конечном счете всякий смысл собственного пребывания в бытии. Само бытие обретает энтропийный характер, когда оказываются равноценными и равновозможными любые, даже взаимоисключающие тенденции развития. Все это - условия рождения так называемого *постчеловека* и наступлений *постжизни*.

Говоря о наступлении постчеловеческой цивилизации, выше названный автор подчеркивает наличие двух смыслов этого понятия. Первый – как бы метафорический, когда человек не ушел из бытия, а просто создал такой мир,

который приобрел независимость от него. И теперь этот мир способен развиваться по собственным внутренним (автономным) законам. Человек утратил контроль над этим миром и стал вынужден искать пути самоопределения в нем. Второй смысл – более «продвинутый». Имеется в виду, что сделанные человеком открытия и созданные им технологии способны изменить представление о прежних характеристиках человека. Легитимизация клонирования, когда *некоторые* люди получают возможность иметь живой склад «запчастей», успехи трансплантации, манипуляции генной инженерии, открытие гена, ответственного за старение организма, и возможностей блокировки этого гена – все это сделает человека (точнее, некоторых людей) едва ли не бессмертным. Итак, деантропологизированный человек, постчеловек, манифестирует собой и наступление постжизни. Повышение удельного веса искусственных форм в человеческой деятельности и ее продуктах ставит рядом с естественной реальностью ее искусственного «двойника». Происходит виртуализация жизни, которая блокирует саму возможность жить, осуществляет ее замену псевдожизнью в виртуальном пространстве. Такое удвоение реальности, форм бытия порождает не только трудности психологического плана, но и необходимость *новой социализации*. Сам же перенос главной арены разыгрывания жизни в виртуальную реальность может означать имитацию жизни, когда это уже не собственно жизнь, а лишь некий *симулякр* жизни. Однако создаваемая виртуальная реальность не представляет никакой опасности для человека, если у него сформирована основа для правильной оценки обеих реальностей, выработаны адекватные ориентиры для грамотного перемещения в них.

Состояние, называемое постдействительностью, характеризуется ощущением, проистекающим из сознания невозможности изменить происходящее. Прошлое отвергнуто, будущее покрыто мраком, всякая деятельность натывается на свои пределы, которые порождены ее же собственным развитием. «Единственная и неоспоримая полнота, которую переживает современный человек, – это полнота «жизненной дезориентации»,

связанная с утратой абсолютной системы ценностей, как писал Х.Ортега-и-Гассет. Это неосознанное тяготение к небытию, жажда бездны есть проявление своеобразного коллективного невроза, в который складываются все проявления стрессов и депрессии в обществе, патодеструктивная мотивация современной культуры, Особенность постжизни заключается в том, что человек ищет спасения и утешения не в Боге и в вере, а в бегстве в виртуальные миры как своего рода «землю обетованную». А виртуальный мир сегодня – сотериологическая реальность спасения и утешения для тех, кто ищет традиционного избавления от мерзостей жизни. В рамках определения постжизни рельефнее выступает проблема имитации, в частности имитационная природа техники. Отличительным признаком западной культуры, начиная с древних греков, стала узаконенная ею имитация действий Бога и природы. Виртуальная реальность возникает в результате попытки постичь замысел Бога, создавшего реальную природу и реальный человеческий мир. Но окончательно очевидными идеи имитаторства становятся с созданием компьютерной техники, которая начинает замещать человека в сфере мыслительной деятельности и имитировать работу мозга. В этой ситуации необходимость новой социализации очевидна.

ЛИТЕРАТУРА

1. Самохвалова В.И. Человек и судьба мира / В.И. Самохвалова. — М. : МГУ, 2000. — 196 с.

**В.Л. Пасісниченко,
І.М. Пасісниченко**

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ТЕОРІЯ КУЛЬТУРНОЇ ГЕГЕМОНІЇ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ТВОРЧОГО ВНЕСКУ А. ГРАМШІ

Сучасні реалії знов яскраво демонструють суперечливий характер раціоналістичної парадигми, включно з її модернізованою габермасівською версією. Наприклад, як з точки зору проголошеного Ю. Габермасом зростання

раціональної «прозорості» соціуму та відходу від деформаційного впливу тотальних ідеологій можна пояснити наступне: 1) чому самі пригнічені активно захищають систему пригнічення і 2) чому вони чинять спротив тим хто хоче їх «просвітити» і в такий спосіб демонструють своє несприйняття фактів про цю систему гноблення та її носіїв.

У цьому контексті феномен «гібридної війни» з боку Росії, з яким сьогодні зіштовхнулось українське суспільство, є лише новітнім підтвердженням того, що вказані протиріччя і парадокси не тільки збереглись але й набули дійсно вражаючих масштабів.

У спробах їх осмислення, на нашу думку, важливо звернути увагу на теоретичну спадщину Антоніо Грамші. Як лідер італійської компартії він провів 10 років у фашистській тюрмі, де сформулював свої теоретичні погляди у «В'язничних зошитах» [1]. Це пояснює чому вони вважаються надзвичайно складними. Інше пояснення цього пов'язане з тим, що Грамші являє собою перехідну фігуру між модерною епохою та сучасністю. В його творчості є такі теми які пізніше будуть визначати постмодернізм. В'язниця зіграла трагічну роль не тільки в особистій долі Грамші. Вона не дозволила йому більше розкрити свої можливості як сучасного теоретика. Тому не випадково, що до теоретичної спадщини Грамші почали більше звертатися з кінця ХХ століття коли ця фігура набула справжньої всесвітньої відомості.

Що стосується вказаних вище протиріч та парадоксів то Грамші прагне розв'язати їх шляхом аналізу особливої ролі культурних та ідеологічних чинників. Це знаходить своє відображення в наступних його концептуальних положеннях які ми аналізуємо надалі.

Почнемо з того, що переглядаючи марксистські акценти на матеріальному виробництві та базисі Грамші наголошує на пріоритетній ролі надбудови та таких її елементів як культура, ідеологія та свідомість.

У подальшому розвиток ним концепту «гегемонії» як перегляд марксистського негативного бачення ідеології призводить до визнання

пріоритетного значення культурної ідеологічної гегемонії з точки зору домінування певної соціальної групи.

Грамші демонструє складну взаємодію, з одного боку, між гегемонією, домінуванням, згодою та примусом. З іншого боку, простежує взаємовідносини кожного з цих понять з державою та громадянським суспільством. У Грамші гегемонія означає культурну та ідеологічну підпорядкованість одного класу іншому, а саме те, що підпорядкованість пролетаріату буржуазії дає останній змогу для правління на основі згоди. Отже інновація Грамші полягає у твердженні, що сучасна буржуазна влада посилюється тим, що базується не тільки на державній системі примусу (як в феодальній автократії Росії) але й на культурній гегемонії (як в західних парламентаристських державах).

Усвідомлення соціальною групою необхідності своєї культурної гегемонії та її практична реалізація має забезпечити цій групі її перевагу. В цьому випадку досягнуте нею інтелектуальне та моральне лідерство може бути підкріплене наявними механізмами політичного домінування, включно з апаратом присилування.

Як наслідок, Грамші наголошує, що успішному революційному руху повинна передувати глибока інтелектуальна та ідеологічна реформа і навіть трансформація людської свідомості. Тому він переглядає в тому числі і завдання для тогочасного пролетаріату. Нова революційна стратегія в умовах західних ліберально-парламентаристських держав у Грамші полягає в тому, що робітничий клас повинен насамперед боротися за свою культурну гегемонію і навіть може завоювати її ще до перетворення у політично правлячий клас. Соціальна група може і насправді повинна здійснювати лідерство до завоювання державної влади. (Ленінська ідея – треба боротися не тільки проти війська але й за військо. Боротьба за гегемонію = війна позицій, а старі завдання боротьби з буржуазною державою = війна маневрів). Отже перевага будь якої соціальної групи проявляє себе двома способами, як домінування і як інтелектуальне та моральне лідерство.

Вказані грамшанські концептуальні положення видаються плідними теоретичними орієнтирами і сьогодні, коли ми прагнемо осмислити парадокси «гібридної війни» з боку Росії. Адже, з позицій Грамші, це скоріше війна за те яка з сторін доведе своє домінування шляхом демонстрації своєї культурної ідеологічної гегемонії. Подібний підхід цілком вписується в сучасний так званий «культурний поворот» в соціальній теорії взагалі та в соціології зокрема [2]. Він полягає у наголосі на особливій ролі культури в широкому її сенсі як відносно автономного явища, що формує засадничі цінності, смисли та культурні коди діяльності людини як активного агента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грамші А. В'язничні зошити. Вибрані записи / А. Грамші ; [пер. з італ.]. — К. : Вперед, 2014. — 241 с.
2. Nash K. The 'Cultural Turn' in Social Theory: Towards a Theory of Cultural Politics / K. Nash // Sociology. — 2001. — Vol. 35. — No 5. — P. 77—92 .

В.М. Петрушов

Український державний університет
залізничного транспорту (м. Харків)

КОНТЕКСТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ І ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЇЇ КРИЗИ

Осмислення процесів соціалізації особистості за умов глобалізації з необхідністю виводить дослідницьку думку на проблему ідентичності і кризи цієї ідентичності в сучасному суспільстві. Як відомо, поняття кризи ідентичності ввів в науковий обіг Ерік Еріксон. У загальному плані воно позначає втрату індивідумом розуміння власного призначення у суспільстві чи соціальній групі, врешті-решт самоцінності. Саму ж ідентичність Еріксон розуміє як «суб'єктивне піднесене відчуття тотожності і цілісності» [1, с. 25]. На його думку, і це визнається багатьма іншими дослідниками проблеми феномену ідентичності, вона (ідентичність) іманентно притаманна кожному індивіду у суспільстві: «Потреба в почутті тотожності настільки важлива та необхідна, що людина не змогла б зберегти душевне здоров'я, якби не знайшла

якийсь спосіб задовольнити цю проблему» [2, с. 181]. Зрозуміло, що формування ідентичності не може розглядатися виключно як явище індивідуального вияву, воно співвідноситься з соціальними процесами і є проявом соціальної взаємодії. Людина – істота соціальна і тому вона не лише втілює в собі усі тонкощі соціального буття через здатність ідентифікувати себе зі своїм оточенням, але й чутливо реагує на будь-які прояви суспільної трансформації, на зміну ментальних структур. Як зрозуміти кризу ідентичності в сучасних умовах? Чи існує вона насправді і якщо існує, то в чому вона виявляє себе? Німецький філософ В. Гьосле визначає необхідність аналізу криз ідентичності за двома напрямками: перший полягає в тому, що для традиційної метафізики було аксіомою наступне: все ідентично самому собі, а тоді виникає питання, як взагалі можлива криза цієї природної властивості буття? Другий напрямок передбачає логічний аналіз криз ідентичності, які іноді, але трапляються на практиці. Гьосле виділяє два різновиди ідентичності: «формальна ідентичність є якістю кожного об'єкту (включаючи такі абстрактні об'єкти, як числа) та передумовою послідовності будь-якої теорії про ці об'єкти. Реальна ж ідентичність притаманна лише емпіричним об'єктам і має різні форми в залежності від онтологічного статусу об'єкта» [3, с. 134]. Для пояснення цього розрізнення Гьосле наводить приклад каменю, який не ідентичний самому собі, як, наприклад, ідентичні собі організми, особистості. Таким чином, для реальної ідентичності можна знайти таке визначення: це збереження форми об'єкту в часі. Будь-яка значна зміна форми об'єкту буде порушенням його заданої ідентичності, а тому ідентичність сприймається не як існуюча в даний час даність, а як заданість.

На наш погляд, під формою об'єкту, слід все ж таки розуміти ментальні акти аніж тілесні прояви особистості, хоча, як говорить Гьосле, для проблеми співвідношення ментальності і тілесності не можливо «запропонувати задовільного рішення» [3, с. 135]. В цьому плані з ним можна погодитися, однак його пасаж про те, що усі ментальні акти притаманні лише істотам, які мають органічне тіло є сумнівним у світлі появи віртуальних особистостей та

штучного інтелекту. Дійсно, тіло є важливим і першочерговим фактором, який дозволяє людям ідентифікувати один одного, але фактором далеко не єдиним і не однозначним, який дає відповідь на усі проблеми ідентичності. Тому що, як мінімум, існує банальна мінливість людських тіл і можливістю «підміни» реального фізичного тіла своєрідною віртуалізованою маскою, яка хоч і виконує функції тіла, однак не дозволяє пов'язувати себе узами ідентичності з конкретним незмінним тілом. У якості прикладу того, що тіло не є єдиною і можливою умовою для можливості особистої ідентифікації Гьосле наводить стан коми, коли ідентичність особистості втрачається, навіть тоді, коли тіло залишається незмінним. У цьому руслі можна відмітити варіанти алкогольного чи наркотичного сп'яніння, психічні розлади – це все ситуації, коли форма тіла залишається незмінною, однак зв'язки особистісної ідентифікації та фізичного тіла розриваються. Навіть випадок механічної втрати частини тіла (в залежності від відсотка такої втрати) не обов'язково веде до втрати самоідентичності, хоча і такий варіант можливий. Як приклад можна розглянути епізод із книги Джеффері Ліндсней «Дорогий друг Декстер», в якій маніяк навмисно лишає жертв частин тіла з метою повної руйнації особистості жертв та втрати ними зв'язку з реальним життям, однак подібне відбирання тілесності є лише складовою частиною руйнації особистості, яка спрямована, не стільки на руйнацію особистісної ідентичності, скільки на руйнацію соціальних зв'язків і самої можливості ідентифікації самого себе. Навіть варіант повної втрати первинного тіла не обов'язково є шляхом до руйнації самоідентифікації. Прикладом може бути згадуваний Гьосле Грегор Замза – персонаж «Перетворення» Франца Кафки – проблеми ідентичності якого викликані не стільки радикальною зміною власного тіла, скільки нерозумінням ним реакції тих людей, які його оточують.

Однак важливо розуміти, що в деякій мірі самоідентифікація – це ідентифікація себе реального (себе фізичного) з певним уявленням, створеним внаслідок дії ментальних актів, образом самого себе.

Приймаючи до уваги сучасні психоаналітичні теорії та вчення психосоматики, очевидним стає той факт, що деякі акти, які не сприймаються свідомо як ментальні акти, однак протікають несвідомо, проявляючись через тілесні фізичні вияви. «Жест може сказати про суттєві якості людини більше, аніж відповідні думки; тому розуміння мови тіла може бути кращим ключем до характеру людини, аніж аналіз свідомості» [3, с. 139] – пише Гьосле, нагадуючи також, що існують поведінкові акти, які спрямовані на задоволення певних потреб і при цьому зовсім не є наслідком діяльності свідомості, що властиве скоріше тваринам, однак не обходить і людину. Ці акти можна позначити як інстинкти.

Але не дивлячись на те, що існують найрізноманітніші зв'язки між тілом і свідомістю, очевидним є той факт, що людські істоти володіють здатністю до розуміння і сприйняття логічних доказів. Значить, виводить ключову тезу філософ, в людських істотах об'єднуються і формальна і реальна ідентичності: «реальна ідентичність їх свідомості передбачає, як один із факторів, послідовність, остання ж передбачає формальну ідентичність об'єктів свідомості» [3, с. 143]. В рамках цього об'єднання ідентичностей людська свідомість повинна одночасно відображати і зовнішній світ інших суб'єктів і одночасно і внутрішнє «Я» людини. Таким чином, єдність ідентичностей в рамках свідомості виступає тотожною з єдністю в людині мікро і макрокосмосу.

Гьосле приділяє значне місце у своїй концепції проблемі часу і простору. І це не випадково, адже проблема часу і простору, як деякої протяжності актів свідомості постійно створює передумови для розділення тілесної ідентичності і ідентичності в ментальних актах. Якщо реальна ідентичність фізичного тіла передбачає неперервність існування його структури у просторі, то ментальні акти не відбуваються у просторі – людина може продовжити своє існування в іншому ментальному акті. Наслідком цього факту є те, що одним із найважливіших факторів збереження як особистісної, так і колективної ідентичностей є пам'ять, яка, хоча і не є абсолютною умовою збереження

ідентичності, однак дозволяє особі зберігати свою індивідуальність, навіть через пам'ять інших суб'єктів, а не лише через свою власну. «Пам'ять не є властивістю виключно рефлексивної свідомості» [3, с.140]. - відзначає Гьосле. Навіть історія, яка відбулася в минулому, обов'язково викликає низку конотацій, які будуть так або інакше формувати будь-який ментальний акт. Досвід, отриманий з урахуванням подій, які відбулися в минулому незалежно від стану пам'яті буде відрізнятися від внутрішнього досвіду без врахування будь-яких подій, навіть в тому випадку, коли ця емпірична різниця буде ледь помітна. Доцільно виділити посилання Гьосле на Канта: «сутнісною рисою людської ідентичності є те, що Кант називає першопочатковою єдністю аперцепції. Ментальні стани є станами суб'єктів; я здатний усвідомити будь-яке виразне уявлення в якості свого; в принципі я можу доповнити до будь-якої думки, скажімо «хтось іде», ясне розуміння того, що «саме я думаю, що хтось іде». Це особливо цікаво по відношенню до моїх думок про самого себе, наприклад, «я відчуваю, що втомився», поскільки у цьому випадку я одночасно є і суб'єктом, і об'єктом» [3, с. 144]. Не дивлячись на ідентичність «Я-суб'єкта» і «Я- об'єкта» слід розрізняти їх. Гьосле пропонує поділ на «Я» і на самість, при цьому не даючи однозначної відповіді – що ж саме є утворюючою основою для ідентичності. І саме проблему відчуження «Я» і самості він і називає основною проблемою ідентичності. Наостанок слід відзначити, що хоча наведені концептуальні думки щодо ідентичності висловлені Гьосле ще чверть століття тому, і вже накопичена ціла низка досліджень з цієї теми, вони не втратили своєї актуальності і можуть слугувати теоретико-методологічним інструментарієм в осмисленні проблем соціалізації в умовах глобалізованого світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон ; [пер. с англ.]. — М. : Прогресс, 1996. — 344 с.
2. Фромм Э. Мужчина и женщина / Э. Фромм ; [пер. с нем.]. — М. : Аст, Олимп, 1998. — 416 с.

3. Хёсле В. Кризис индивидуальной и коллективной идентичности / В. Хёсле // Вопросы философии. — 1994. — № 10. — С. 112—123.
4. Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних контекстах // Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції. — Харків : ХНПУ, 2014. — 156 с.

І.О. Радіонова

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ГІПЕРМОДЕРН: КОНТУРИ ГЛОБАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА ХХІ СТОЛІТТЯ

Кінець ХХ – початок ХХІ століття це період інтенсивного розгортання глобалізаційних процесів. У житті кожного суспільства і окремої людини відбуваються докорінні зміни. Спробою проаналізувати соціокультурну ситуацію у західних суспільствах 70-х рр. ХХ століття став постмодерн. Однак всупереч обіцянкам префіксу «пост», постмодерн не вийшов за смислові рамки модерну, постав його критикою, але не запропонував вагому альтернативу. Отже, модерн був та залишається незавершеним, а можливо й тим, що не має завершення, ідеальним проектом. На межі століть така відкритість смислових горизонтів провокує численні теоретичні розвідки, які постають як спроби осягнути майбутнє цього проекту за умов глобалізації. Свої теорії представили З. Бауман (рідинний модерн), У. Бек (рефлексивний, космополітичний модерн), Н. Бурріо (альтермодерн), Е. Гідденс (пізній, радикальний модерн), Ф. Джеймісон (сінгулярний модерн) та інші. Однією з таких спроб постає й гіпермодерн (hypermodern) Ж. Липовецькі. Зупинимось на його теоретичних побудовах детальніше.

Гіпермодерн (або другий модерн) Ж. Липовецькі спирається на тіж конститууючі елементи, що й модерн: ринок, технократична ефективність та індивід. “Ми мали обмежений модерн: зараз час довершеного модерну,” – стверджує Ж. Липовецькі [1, с. 32]. Тобто, гіпермодерн, на відміну від невдалих спроб постмодерну, не заступає собою модерн. Він радше пропонує оновлену версію модерну – дерегульований глобальний модерн. Відразу зауважимо, у

XX столітті Ж. Липовецькі підкреслював, що аналізує сучасні західні демократичні суспільства. Вихід на рівень аналізу глобального модерну фактично не змінив теоретичну позицію дослідника.

Головною якісною відмінністю гіпермодерну від модерну Ж. Липовецькі вважає розгортання гіперболічної спіралі у всіх сферах життя глобального суспільства та індивіду. Гіперкапіталізм, гіпервлада, гіпертероризм, гіперіндивідуалізм, гіпермаркет, гіпертекст. Втомлюючись від перелічення, Ж. Липовецькі задає риторичне, на його думку питання: «... чи існує зараз щось, що не є «гіпер» ?» [1, с. 30].

Навіть власне теоретичний проект Ж. Липовецькі, на нашу думку, за його вокабуляром, можна визначити як «гіперпроект». Адже його гіпермодерн покликаний постати “понад” часовою послідовністю домодерних, модерних та постмодерних суспільств. Якщо модерн з більшим, чи меншим успіхом викорінював прояви домодерну, то постмодерн критикував більшість проявів модерну. Ж. Липовецькі підкреслює, що гіпермодерн навпаки знімає опозиційність домодерну і модерну, модерну і постмодерну. Найважливішим є те, що, не вдаючись у деструкцію жодної з частин цих опозицій, гіпермодерн реінтегрує, реформулює минуле у контексті глобального суспільства [1, с. 34].

Конституювання гіпермодерну відбувається у просторі і часі. Щодо простору Ж. Липовецькі лише констатує, що гіпермодерн це глобальний проект, тож простором його розгортання є глобальне суспільство. Адже у фокусі уваги дослідника темпоральні характеристики гіпермодерну.

Тож, гіпермодерн, відповідно до намагання запропонувати альтернативу домодерному, модерному та постмодерному суспільствам, реінтегрує та реформулює їхні темпоральності. Домодерне суспільство характеризується переважно циклічною темпоральністю. Модерн був зорієнтованим на майбутнє. Темпоральність постмодерну викликає особливий інтерес у Ж. Липовецькі. Аджесаме за період постмодерну статус центру темпоральної гравітації набуває «зараз», даний момент. Поділяючи такий висновок, Ж. Липовецькі пропонує своє каузальне пояснення появи захоплення даним моментом. На

його думку, не відчуття нестачі значень, цінностей чи великих історичних проєктів призводить до презентізму (presentism). Тут в першу чергу дається ознаки влада субполітичних механізмів моди та конс'юмерізму з їх гедоністичними спокусами. Насправді, вони “освятити” презентізм [1, с. 37].

Гіпермодерн відповідно до методологічного орієнтиру бути «понад», не заперечує жодну з цих темпоральностей [1, с. 41]. Але реінтерпретує їх за умов глобальності. Від себе відзначимо, що сучасні західні суспільства, а саме вони нагадаємо надихають Ж. Липовецькі, живуть «по той бік природи і традиції» (Е. Гідденс). Однак, вони стикаються з викликами фундаменталізму. Щодо презентізму, то він за умов гіпермодерну, трансформується у другий вид презентізму (second kind of presentism). На відміну від самореферентного презентізму постмодерну, що був радикально індифферентним до минулого та до майбутнього, презентізм другого виду не є самодостатнім, може вийти за межі самореферентного презентізму [1, с. 41]. Адже вже не має відчуття безпеки, що дозволяло не думати про майбутнє.

Парадоксальним чином прекарність гіпермодерну постала тим контекстом у якому знов актуалізувалася, на думку Ж. Липовецькі ідея прогресу. Але вона наповнена новими смислами. Вже не має модерної віри у майбутнє, що без сумнівно перевищить сьогодення, буде кращим за нього. Міфологія невідворотності прогресу втратила свою дієвість. За умов гіпермодерну Ж. Липовецькі пропонує пост-релігійну ідею прогресу – прогресу невизначеного та амбівалентного, прогресу, що містить не тільки обіцянку кращого у широкому сенсі, а й несе загрози та катастрофи [1, с. 42].

Таким чином, гіпермодерн, акме модерну (acme of modernity), пропонує гіпермодернізацію нашого ставлення до історичного часу. Ж. Липовецькі повертає нам прогрес, але це вже не механістичний культ прогресу, а прогрес з «чистим майбутнім» (pure future). Майбутнім що, не має ніяких предзаданих гарантій, але цілковито залежить від досягнень науки, технології та нашої глобальної відповідальності [1, с.42–43].

ЛІТЕРАТУРА

1. Lipovetsky G. Hypermodern Times / Gilles Lipovetsky. — Cambridge : Polity Press, 2005. — 90 p.

I. В. Толстов

Українська державна академія залізничного
транспорту (м. Харків)

«МАКДОНАЛЬДИЗАЦІЯ» – ТРЕНД РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Термін «макдональдизація» вперше вжив американський соціолог Джордж Рітцер, щоб пояснити сутність глобалізації. На його думку глобалізація пов'язана з тотальною раціоналізацією всіх сфер сучасного суспільства. Основу такої раціоналізації складають функціональні принципи, на яких ґрунтується ресторанний бізнес мережі «Макдональдс» і які тиражують по всьому світу універсальну культуру споживання. Вона не обмежується тільки мережами ресторанів швидкого харчування, але поширюється на багато інших сфер соціального життя. Сюди відносяться форми проведення дозвілля, туризм, вища освіта, шопінг в торгових центрах, онлайн-знайомства, розваги тощо.

Соціолог виділяє чотири елементи макдональдизації: ефективність, передбачуваність, наголос на кількісні показники та суровий контроль, який досягається за рахунок заміни людської праці уніфікованими технологіями, що не вимагають участі людей.

До числа переваг, обумовлених макдональдизацією можна віднести наступні:

- збільшення доступності широкого асортименту товарів і послуг для різних верств населення;
- покращення якості багатьох товарів та послуг за рахунок їхньої стандартизації;
- зниження залежності доступності товарів і послуг від часу та географічного положення, за рахунок поширення практики покупок по

телефону або в мережі Інтернет. Люди отримують можливість отримати бажане швидше, дешевше та більш зручним способом, ніж раніше;

– підтримання звичного середовища споживання для людей, які живуть у швидко мінливому світі, формування у них почуття безпеки та комфорту;

Незважаючи на ті переваги, які дає макдональдизація, у неї є й істотний недолік. Негативні наслідки цього процесу Рітцер характеризує як «ірраціональність раціонального». «Раціональні системи неминуче породжують ірраціональність. Зворотний бік макдональдизації слід систематично розглядати саме з погляду ірраціональності раціонального; парадоксальним чином, ірраціональність можна вважати п'ятим фактором макдональдизації» [1, с. 45]. Соціолог пояснює це насамперед тим, що дотримання функціональних принципів макдональдизації призводить до результатів, які є протилежними очікуваним: неефективності, непередбачуваності, втрати контролю і, що найголовніше – до дегуманізації людської праці та декваліфікації найманих працівників.

Основою будь-якого суспільства є люди, які мають не визначену екзистенцію, а тому суспільство ніколи не може бути назавжди заточеним в «залізну клітку» тотального технічного та адміністративного контролю, а також не може бути зрозумілим тільки через призму макдональдизації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ритцер Дж. Макдональдизация общества / Джордж Ритцер ; [пер. с англ. А. В. Лазарева; вступ. статья Т. А. Дмитриева]. — М. : Издательская и консалтинговая группа «Праксис», 2011. — 592 с.

В.Н. Шаповал

Харьковский национальный университет внутренних дел

ГЕНДЕР И СОЦИАЛИЗАЦИЯ

Под гендерной или полоролевой социализацией обычно понимают процесс усвоения индивидом мужских либо женских ролей того общества, в котором индивид проживает, под влиянием непосредственного социального окружения.

Гендерная социализация включает две взаимосвязанные стороны: 1) освоение моделей мужского и женского поведения, принятых в данном обществе, а также отношений, норм, ценностей и гендерных стереотипов; 2) воздействие социальной среды на индивида, имеющее целью выработку определенных стандартов поведения, социально приемлемых для мужчин и женщин. Обычно выделяют две фазы гендерной социализации: адаптация или приспособление к существующим гендерным отношениям, нормам и ценностям; интериоризация – превращение полученных извне представлений о полоролевых отношениях во внутренние убеждения. При формировании гендерной роли и гендерного самосознания, общество ориентирует индивида на конкретные стандарты маскулинности/феминности. В настоящее время сохраняется ситуация, когда достаточно терпимо относятся к маскулинному поведению девочек, осуждая феминность мальчиков. Гендерная социализация продолжается в течение всей жизни человека. Основными внешними факторами, способствующими гендерной социализации, являются малые социальные группы: семья, компании сверстников, школьные классы, студенческие группы, – а также СМИ, трудовые коллективы, клубы по интересам, в некоторых случаях – церковь. По мере взросления конкретного индивида растет самостоятельность выбора им полоролевых ценностей и ориентиров. В некоторых ситуациях взрослые люди переживают гендерную ресоциализацию, т. е., разрушение ранее принятых ценностей и моделей поведения и усвоение новых. Несмотря на серьезные сдвиги в гендерном воспитании, сохраняются мнения, согласно которым существует строгая дифференциация между полами. Оптимальной является такая социализация, которая направлена на формирование андрогинной личности, содержащей в себе лучшие качества обоих полов.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ВАРВАРИЗАЦІЯ

Тривалий час в науці існувала точка зору, згідно з якою історія розвивається прогресивно, проходячи стадії дикості, варварства та цивілізації. Проте реальна історія не вкладалася у прокрустове ложе прогресивізму. Експеси варварства проривалися в цивілізацію в самих, часом, витончених формах. Початок ХХІ століття являє собою великий парадокс: техногенне, інформаційне суспільство, небачена раніше інформованість населення поєднуються зі сплеском агресії і варварства від політичного до побутового рівня. Які ж причини цих проривів варварства і варваризації людини в цивілізованому суспільстві?

Як зазначає С. Московічи, до ХІХ століття творцями суспільства, його культури, його цінностей і ідеалів були вищі верстви населення, еліта суспільства, аристократія, якій підпорядковувався простий люд. В ХІХ столітті на авансцену історії виходить натовп, безлика маса, яка поступово бере владу в свої руки, скидає вищі, аристократичні цінності і замінює їх цінностями «масової культури». Створюється враження, що в ХІХ столітті почався виток історії назад – до доцивілізаційного періоду розвитку людства – варварства.

Спектр проявів варварства охоплює сьогодні, на жаль, практично всі сторони життєдіяльності суспільства. Н.В. Мотрошилова в своєму дослідженні «Цивілізація і варварство в сучасну епоху» виділяє наступні види варварства: насильство над природою, що призводить до екологічних катастроф («*екологічне варварство*»); ущемлення прав і свобод в політичній діяльності, насильство і тероризм у сфері громадянського суспільства («*політичне варварство*»); порушення моральних норм і зневага до гуманістичних цінностей в світській і релігійній сферах («*варварство аморальності*»); перевага військових цілей і засобів перед мирними способами вирішення

конфліктів («*мілітаристське варварство*»); негідний цивілізованої людини побут («*побутове варварство*») [1, с. 105].

Що це – повернення до витоків цивілізації або, як вважає Н.В. Мотрошилова, «зворотний бік цивілізації», невід'ємний компонент будь-якої цивілізації? Видається плідною ідея Мотрошилової про те, що варварство міститься в людині і суспільстві як **«історичний спадковий код»** [1, с. 140], **«вкоріненість ухилу у варварство в індивідуальній програмі людини, яка (поки) не знімається»** [там же, с. 168]. І рецидиви, сплески варварства є, на думку Мотрошилової, нічим іншим, як **«“спадковою хворобою” всієї цивілізації, тобто індивідів, суспільства, самої людської історії»** [там же, с. 140]. Аналогічну точку зору висловлює К. Оффе. На його думку, наступ цивілізації проти самої себе, що іменується варварством, є процес, *запрограмований* в самій цивілізації [курсив мій – Н.Ш., цит. за: 1, с. 98].

В.К. Кантор в своїй роботі «Між свавіллям і свободою» у розділі «Дихання варварства» звертає особливу увагу на те, що культивування і випліскування агресії у вигляді насильства і жорстокості назовні є нічим іншим, як проявом варварства, більше того, однією з головних його рис. *Варварство – агресивно і войовничо за своєю природою*. Воно не знає особистості, тут панує «людина-маса», яка войовничо і агресивно сприймає будь-який прояв особистісного начала, знищуючи незалежну особистість як сутнісного ворога, здатного протистояти колективному безумству.

Варварська свідомість, не здатна логічно мислити, тому вона легко піддається навіюванню, в неї дуже просто впроваджувати найабсурдніші з погляду логіки політичні та економічні міфологеми і ідеї.

У кризові періоди розвитку суспільства виникають загрози життю, здоров'ю, свободі або власності людини, які породжують страх, що провокує вивільнення витісненої раніше агресії. В своїй роботі «Анатомія людської деструктивності» Е. Фромм відзначає, що у разі загрози вітальним інтересам індивіда у нього виникають дві реакції: або бажання втечі від загрози, або оборонна агресія як захист від загрози. При цьому, оборонна агресія – це часто

реакція не стільки на реальну, скільки на уявну загрозу, яка роздувається пропагандистським «промиванням мізків» і масовим навіюванням, що ми можемо спостерігати в сучасному соціумі. Чому ж ЗМІ, Інтернет «роздувають» загрозу, сіють в суспільстві фобії? Бо переляканою, панікуючою людиною, що «стала в стойку» оборонної агресії, легше маніпулювати на користь певних владних структур. Перезбуджена психіка не здатна до чіткого логічного мислення і осмислення ситуації, бачення різних аспектів виниклої проблеми.

Існування насильства неминуче, більше того, воно іноді грає прогресивну роль в переході від одного типу соціального ладу до іншого. Але при цьому дуже важливе значення має *ставлення до насильства*. Коли воно розглядається як неминучий елемент життя у всіх його проявах, коли воно легітимізується (узаконюється і, більше того, пропагується), то відбувається вже руйнування особистості і соціуму як такого. Виникає звичка до насильства, жорстокості, агресії. Як відзначає З. Бауман, «в наші дні притупилася чутливість до болю, насильства, руйнувань, тобто якраз до виявів варварства... у сучасному житті насильство, нецивілізованість стають звичайним явищем, а епатуюче порушення всіх встановлених меж і рамок – свого роду (анти-)нормою» [цит. за: 1, с. 114].

Проте, на мій погляд, хоча для більшого числа людей соціального типу, незалежно від національності, віросповідання і статі, дійсно властиві за певних життєвих обставинах спалахи варварства і агресії, як однієї з найважливіших рис варварства, але існують люди, у яких ні за яких обставин життя агресія і інші елементи варварства не проявляються. Це люди духовного типу. Якщо у людей соціального типу свідомість і психіка детерміновані соціальними і фізіологічними процесами, то у людей духовного типу свідомість і психіка детерміновані духовними законами Космосу, головним з яких є любов до всього суцього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мотрошилова Н.В. Цивилизация и варварство в современную эпоху / Н.В. Мотрошилова. — М. : ИФ РАН, 2007. — 268 с.

РОЗДІЛ II. «ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ»

В.В. Бурега

Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»

ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ КАК ПРЕРОГАТИВА ГОСУДАРСТВА

Одно из наиболее распространенных определений социализации трактует его как процесс усвоения индивидом социальных норм и культурных ценностей того общества, к которому он принадлежит. С таким подходом следует согласиться, но лишь отчасти. Проблема заключается в том, что: во-первых, не подчеркивается ее активный характер, т.к. невольно акцентируя внимание на интернализации личностью совокупности культурных норм и социальных посылов, мы вынужденно отдаем приоритет существующим условиям для их усвоения; во – вторых, в определении не отражен сущностной аспект социализации, а именно ее рефлексивный характер. Речь должна идти не столько о рефлексии со стороны личности, сколько о создании таких социальных условий, в которых подобная социальная рефлексия носила бы управляемый и целесообразный характер.

Решение такой проблемы видится в переосмыслении роли социальных институтов в обществе. Причем, не только в создании определенного спектра агентов социализации, но и в упорядочении современным обществом процессов их функционирования, создания на этой основе условий для активного воспроизводства личностью социальных норм, культурных образцов и стереотипов социальных практик. Разумеется, новые более высокие (если не абсолютно новые) требования должны предъявляться и к семье, и к школе, и к государству.

В таком контексте особое значение приобретает социальный институт государства. Он уступает первенство по непрерывности и интенсивности

влияния на личность только такому социальному институту, как семья и сопровождает человека на протяжении почти всей истории его существования.

Социологическая энциклопедия дает такое определение: «государство – это: 1) совокупность людей, территории, на которой они проживают, и суверенной в пределах этой территории власти; в этом понимании понятие «государство» является синонимом понятия «страна»; 2) организация политической власти большинства населения или части общества, которая осуществляет руководство им, организует общую деятельность людей и социальных групп, обеспечивает удовлетворение общесоциальных нужд и способно с помощью права делать свои распоряжения общеобязательными» [1, с. 98].

Приведенное выше определение раскрывает характеристику государства как социального института, которая состоит в том, что оно является структурой господства, которая постоянно возобновляется в результате совместных действий людей. Эти действия происходят благодаря функционированию таких структур, которые упорядочивают общественные действия в той или иной сфере [3, с. 112], выступая как инструмент в руках общества для создания такого социального порядка, который обеспечивает удовлетворение социальных потребностей, в том числе в социализации новых поколений граждан.

Государство выступает такой формой организации общества, с помощью которой оно становится благоустроенным и получает возможности для развития. Именно такая общественная форма предоставляет *социальные услуги* всему обществу, реализуя следующие прерогативы: 1) официально выступать единственным представителем народа и общества; 2) формировать основные направления внутренней и внешней политики страны; 3) издавать законы и нормативные акты, которые являются обязательными для общего выполнения; 4) распоряжаться материальными, социально-экономическими и культурными ресурсами; 5) осуществлять правовую защиту граждан как внутри страны, так и за ее пределами.

Согласно этому, государство выполняет достаточно широкий спектр внутренних и внешних функций. Отстаивание государственных интересов во

взаимоотношениях с мировым сообществом определяют *внешние функции* государства. А вот организация хозяйственно-экономической, социальной и культурной жизни страны, которая определяется внутренней политикой государства, составляет *внутренние функции*. Наиболее важными из них, в контексте рассматриваемой проблемы представляются такие как: 1) артикуляция, как дифференциация групповых и личностных интересов, в виде основы для формирования требований к политикам и управленцам высших уровней; 2) регуляция, которая реализуется в процессе обеспечения эффективного развития социально-экономической среды общества, его политической системы, социального взаимодействия между сообществами (территориальными, национальными, культурными, религиозными, профессиональными и т.п.); 3) культурно-воспитательная, которая реализуется как содействие развитию культуры, нации и создание необходимых условий для развития духовной жизни общества [2, с. 236–237].

Таким образом, отдавая должное значимости функциям реализуемым государством в процессе государственного управления, необходимо выдвигать требование к его социальной адекватности как условия для системного решения через обеспечение условий для оптимизации процессов социализации. Влияние государства на семью, образовательную сферу, культурную среду, этнические проявления не теряет своего значения даже на этапе продвижения к гражданскому обществу. Результаты такого социально-адекватного влияния должны рассматриваться как показатель успешности управления социальными процессами со стороны государства реализующего свои прерогативы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Соціологічна енциклопедія / [уклад. В.Г. Городяненко]. — К. : Акадкмвидав, 2008. — 456 с.
2. Социология: энцикл. / [сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко]. — Мн. : Книжный дом, 2003. — 1312 с.
3. Философский энциклопедический словарь / Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблев, В.А. Лутченко. — М. : Инфра-М, 1997. — 576 с.

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНУ СОЦІАЛІЗАЦІЮ У СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ КОНТЕКСТАХ

У сучасній вітчизняній політології та соціології політична соціалізація є актуальною темою суспільно-політичних досліджень. Останніми роками означена проблематика представлена численними публікаціями, що аналізують різні аспекти та складові даного процесу. За змістом поняття політичної соціалізації немає єдиного загального визначення. Дослідники згодні в тому, що використовуючи даний термін, ми позначаємо за його допомогою весь комплекс змін кількісних та якісних характеристик особи, пов'язаних зі специфікою його політичної свідомості, поведінки та ціннісно-орієнтаційної системи. Всі процеси, протягом яких людина інтеріоризує вимоги статусної та рольової поведінки, політичні цінності та норми політичної культури, що дозволяють їй гармонійно інтегруватися до існуючої політичної системи.

На межі століть характер і механізм політичної соціалізації молоді зазнав кардинальних змін: від радянської, однакової за нормативністю, з рівними стартовими можливостями та гарантіями до варіативної та стратифікованої.

Г. Алмонд в порівняльному аналізі політичних систем констатував факт зміни ролі головних інститутів політичної соціалізації. Найбільш впливовими інститутами та агентами політичної соціалізації молоді виступають сім'я, система освіти, засоби масової комунікації та неформальні молодіжні об'єднання, що згідно теоріям Т. Парсонса та Ш. Айзенштадта (теорія «груп рівних» та «вікових груп» відповідно) виконують в ко-фігуративному типіві культури (М. Мід) головним чином соціалізаційну функцію [3; 2]. Щодо політичних інститутів, зокрема інституту політичних партій, треба зазначити, що їх вплив на процес соціалізації молодої людини хоч і менш значущий, ніж вплив неполітичних агентів та чинників, але, на відміну від них, має більш системний та спрямований характер.

У сучасних умовах жодна з партій не може зберегти за собою монополію в сфері політичної соціалізації. Втрачені ними функції розподілилися тепер між родиною, школою й телебаченням, групами рівних за віком. Однак говорити про занепад партій як політичного інституту передчасно. Ускладнення громадського життя й громадянських структур не могло не вплинути на завдання партій, їхні суспільні зв'язки. Показником стійкості партій як політичного інституту є дедалі більша розмаїтість їхніх форм. Виникло чимало нових типів, що вже не укладаються в однолінійну шкалу. Тож попри те, що партії втратили свою монопольну політичну роль, їхня історія продовжується.

Кожна з партій приходять до відкриття значущості для себе молодіжної політики по-різному. Проте існують причини, за яких молодіжна політика стає універсальною політичною технологією. За думкою російського дослідника Д.Бичкова, серед таких причин слід зазначити:

- значний електоральний потенціал молоді;
- привабливий образ молоді як суб'єкту майбутнього;
- специфічний характер політичної мобілізації молоді [1].

Слід окремо зазначити, що провідною тенденцією в розвитку політичних партій стало застосування інформаційних технологій як одного з інструментів політичної комунікації. Так, Інтернет дав можливість у десятки разів підвищити можливість впливу саме на молодь, організувати постійне залучення до партій користувачів мережі, політично активніших, ніж більшість населення.

Треба зазначити, що у жодній посткомуністичній країні консолідації партійної системи не відбулося. У період трансформації велике значення в процесі формування партій і партійних систем мають територіальні й культурні розмежування, тому сьогодні серед політичних партій значно зростає конкуренція за можливість впливу саме на молодь, як головний об'єкт цього складного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бычков Д. Российские партии в процессе политической социализации молодежи в условиях современной России [Электронный ресурс] / Д. Бычков. — Режим доступа : <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/1/Bychkov/>

2. Вишнеvский Ю.Р. Парадоксальный молодой человек / Ю.Р. Вишнеvский, В.Т. Шапко // Социс. — 2006. — № 6. — С. 26—36.
3. Омельченко Е. Молодежные культуры и субкультуры / Е. Омельченко. — М. : Изд-во «Институт социологии РАН», 2000. — 264 с.

О.О. Безрук

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасні дослідження гендерної ідентичності вказують на складний характер цього особистісного утворення. Воно розглядається перед усім як усвідомлення та переживання індивідом позиції Я відносно деяких образів-еталонів статі. Набуття індивідом психологічних і поведінкових властивостей, характерних для жінок або чоловіків, визначають як статево-рольову соціалізацію. Треба зазначити, що це дуже складний процес, пов'язаний із оволодінням певною гендерною роллю або стереотипом поведінки, який традиційно асоціюється з жіночою або чоловічою соціальною функцією. В процесі статево-рольової соціалізації та формування гендерної ідентичності важливу роль відіграють соціальні та культурні фактори. Гендерна ідентифікація людини відбувається в процесі гендерно-рольової соціалізації, коли людина навчається того, що є соціально значущим для чоловіків і для жінок. Виходячи з того, що соціалізація – процес, в ході якого людина навчається відповідним моделям поведінки в суспільстві, цінностям і таке інше, звісно, існують певні агенти соціалізації, що в нашому випадку є основними чинниками впливу на формування гендерної ідентичності.

Серед агентів гендерної соціалізації виокремлюють наступні:

- 1) Освітні установи;
- 2) Сімейні чинники;
- 3) Позасімейні чинники, до яких відносять школу, сім'ю, літературу, засоби масової інформації (ЗМІ).

Організація освіти, як і пануючі тут гендерні ролі, вбудовують в особистість модель «нормального життя» та визначають жіночі й чоловічі статусні позиції. Згодом у індивідів виявляються різні форми поведінки по відношенню одне до одного. Ці форми взаємодії не тільки щоденно відображаються, закріплюючись, вони ще й фіксуються. Деякі дослідники вказують, що освітня установа сама по собі непослідовна: з одного боку вона декларує паритетність у взаємовідносинах, з іншого – вимагає від однієї статі визнання своєрідного пріоритету іншої. Все це в цілому, в свою чергу, призводить до протиріччя із суб'єктивною дійсністю індивідів, що включені в організований учбовий процес, а також формує певні гендерні установки, що зводяться до ідентичності.

Іншим агентом гендерної соціалізації виступає сім'я. Роль сім'ї виражена в теорії соціального навчання, коли батьки свідомо або несвідомо заохочують чи критикують поведінку своїх нащадків. Диференційна соціалізація починається ще до народження. Це виявляється у когнітивному інтересі членів родини до визначення статі майбутньої дитини. Стать буде визначати поведінкові та ментальні стратегії батьків у соціальному просторі відносин з іншими групами. Засвоєння соціальної ролі відбувається в процесі спілкування, тому в родинах, з нащадками чоловічої та жіночої статі, у дітей спостерігаються риси протилежної статі.

Серед позасімейних агентів гендерно-рольової соціалізації перш за все виділяють дитячу літературу та ЗМІ. Багато експериментів показують, що читання книг, в змісті яких спостерігається статева стереотипізація, призводить до збільшення частини статево-типової поведінки в дитячих іграх.

Вплив ЗМІ є дуже суттєвим у гендерно-рольовій соціалізації, а аналіз інформації, що поступає по телевізійним каналам продемонстрував, що телебачення створює стереотипні, традиційні образи чоловіків та жінок. Дослідники вказують, що чоловіків часто зображують жорсткими, егоцентричними, спрямованими на агресію та суперництво. Негативними персонажами також віддана перевага робити чоловіків, тоді як жінок

намагаються показати у більш позитивному контексті. Хоча останнім часом жіночі персонажі мають психологічні якості чоловіків. Якщо аналізувати навіть зміст спортивних репортажів, то результати доволі показні. В репортажах про чоловічі види спорту переважають описи фізичної сили та домінування. Коли мова іде про жіночий спорт, опис часто стосується зовнішнього виду, привабливості, грації, а про силу практично не згадується. До ЗМІ також додають таке явище як фейсизм, який визначає відмінності в зображеннях обличч чоловіків та жінок. Фотографії в пресі підкреслюють у чоловіків обличчя, а у жінок – тіло, так як чоловіки зазвичай зображуються від шиї та вище, а жінок – у повних зріст. На перший погляд це може здатися неважливим. Однак, як відмічає Ш. Берн, голова та обличчя є «центром душевного життя – там локалізується інтелект, особистість, ідентичність і характер». ЗМІ асоціюють ці поняття скоріше з чоловіками. Більше того, акцентування обличчя індивіда призводить до того, що вище оцінюється його розум, амбіції та зовнішність.

Виключно важливим агентом гендерної соціалізації є співтовариство однолітків, як своєї, так і протилежної статі. Відсутність комунікації з однолітками, особливо у передпідлітковий та підлітковий період, може суттєво призупинити психосоціальний розвиток дитини, залишивши її непідготованою до складних переживань пубертату, коли проблема статевої ідентичності здійснюється знову і з особливою силою, знову ж таки в результаті спільної дії біологічних і соціальних факторів.

Т.Т. Власенко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ У ПЕРІОД ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ (УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ)

Соціалізація завжди була процесом становлення/структуризації особистості. Місце і роль різних агентів соціалізації визначалися історичною

добою. Займаючи разом з родиною чільне місце, церква згодом поступається школі, пізніше разом з останньою – засобам масової інформації. З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій Інтернет упевнено рухається до п'єдесталу першості у справі впливу на формування свідомості підростаючого покоління. За даними соціологічного дослідження, яке проводилося на замовлення компанії Google у 2014 році, 96% опитаних у віковій групі від 16-24 років є регулярними користувачами Інтернету. Серед онлайн-активностей українських користувачів Інтернету найбільш розповсюдженими є пошук інформації через пошукові системи – 92%; спілкування у соціальних мережах – 88%; читання новин – 84% та перевірка електронної пошти – 75% [2].

Особливе місце в процесі соціалізації належить новим механізмам комунікації, а саме – соціальним мережам. Кількість користувачів інтерактивних комунікацій, як у світі, так і в Україні невпинно зростає. Останнім часом великою популярністю користується Facebook, кількість користувачів якого в Україні на березень 2015 року перевищила 4 млн. осіб. Зростає популярність Twitter. Так, частка її аудиторії протягом минулого року зросла на 56% [1].

Пошук у соціальних мережах значимих Інших чи однодумців, віртуальної підтримки і комунікації, яких можливо не вистачає в реальному житті, тестування своїх симпатій та антипатій з точки зору «схвалення» мережевою спільнотою – все це молодь знаходить у віртуальному спілкуванні. До цього переліку можна додати задоволення потреби у інтеграції в групи за інтересами, «реалізацію» прихованих, «репресованих» культурою (Фрейд) почуттів, потреб, фрустрацій тощо. Тим самим соціальні мережі виступають своєрідним мірилом і еталоном, за допомогою якого молода людина «тестує» себе, свої думки, почуття, поведінку, ті чи інші події і факти. Своєю багатоманітністю точок зору, оцінок соціальні мережі суттєвим чином впливають на структуру свідомості, моралі, цінностей молодих людей. І у підсумку не має значення реальні блогери чи проплачені боти займаються впливом чи маніпуляцією суспільної свідомості. У цьому контексті соціальні мережі є чи не

найефективнішим засобом впливу на свідомість. Недостовірна інформація, ті ж фейкові повідомлення миттєво розповсюджуються мережевими каналами комунікації. Продукування агресії, інвектив, ненормативної лексики, як правило, породжує шквал відповідної агресії. Цілеспрямоване формування в умовах інформаційної війни атмосфери нетерпимості/інтолерантності у соціальних мережах (віртуальному середовищі) спонукає до антисоціальних форм поведінки у реальному житті. Інформаційна війна, як показують останні трагічні події в Україні, є не менш важливим фактором загострення кризової ситуації аніж воєнні дії, тому що вона структурує суспільство, інтегрує і мобілізує різні його сегменти, легітимізує будь-яку, навіть абсурдну ідею та відповідні форми поведінки.

Таким чином, ґрунтовний аналіз соціальних мереж в площині стратегії інформаційного впливу, імітаційного моделювання і моделювання поведінки локальних груп закладає підвалини напрацювання алгоритмів убезпечення процесу соціалізації в інтерактивних комунікаціях від можливих негативних впливів на свідомість молодих користувачів Інтернету і ризиків подальшої асоціальної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Україні зростає кількість користувачів Twitter та Instagram [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/technology/2015/04/20/192825/> .
2. Портрет українського користувача Інтернету [Електронний ресурс] —Режим доступу : <http://blogosphere.com.ua/2014/07/28/ukrainian-internet-user-survey/>.

Ю.А. Данько

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

«НОВІ МЕДІА» У ФОРМУВАННІ ПРОТЕСТНИХ РУХІВ

В останні десятиліття відбувається розширення комунікативного простору, що є наслідком використання і розвитку нових Інтернет-технологій. Ці

технології активно впливають на всі сфери сучасного суспільства. Ми можемо констатувати, що Інтернет стає невід'ємною складовою політики.

Інтернет стає політичним інструментом. Він все частіше використовується не тільки як інформаційний майданчик, а як координатор тих чи інших масових дій. З розвитком телекомунікацій, суспільство отримало доступ до величезного масиву інформації, до можливості висловлювати свою думку і робити колективні дії. За той же період соціальні медіа стали невід'ємною частиною громадянського суспільства по всьому світу.

Соціальні мережі представляють собою динамічне утворення, що включає в себе не тільки збір, обробку та розповсюдження інформації, а й функцію зручного зворотного зв'язку між аудиторією та автором, а також здатність зв'язувати людей один з одним і обмінюватися величезним обсягом даних.

Соціальні мережі стають принципово новим різновидом громадянських політичних комунікацій. Мережеве суспільство як якісно новий тип громадянського суспільства, призводить до масових політичних рухів які ініційовані соціальними мережами. Мережа перетворилася на інструмент соціально-політичної революційної дії, принципово відмінної від простого реагування на повідомлення медіа чи участі у створенні інформаційного потоку [2, с. 67].

«Нові медіа» сьогодні починають відігравати важливу роль у формуванні та розвитку політичних рухів. Це майданчик, що дозволяє генерувати певну громадянську активність, але вона поки ще не переростає в політичну діяльність. Однак практика показує, що соціальні мережі вже настільки глибоко проникли в політичне життя, що їх можливості як інструменту політичної боротьби починають використовуватися все активніше.

В даний час соціальні мережі починають відігравати важливу роль у формуванні протестного руху. Головною привабливістю в діяльності мережевих організацій при цьому є не тільки відсутність єдиного керуючого органу та будь-яких ефективних методів контролю над ними, але навпаки, наявність різних центрів координації діяльності таких організацій.

Соціальні мережі активно використовували учасники «кольорових революцій», особливо в тих країнах, де контроль за телекомунікаціями не носить глобального характеру. Мережеві структури в «кольорових революціях» – утворення тимчасові, що впливають на управлінську ієрархію і підпорядкованість вузлів мережі. Як правило, прихильники зміни режиму починають створювати мережеві організації та спільноти після вироблення генеральної стратегії і тактики дій своїх заходів. Таким чином, можливості Інтернет та інших технологій роблять значний вплив на організацію мережевих структур, що використовуються ініціаторами «кольорових революцій», їх структурованість і тактику [1].

Ще під час Податкового майдану (2010) українці вперше масово апробували такий вид інформації, як жива Інтернет-трансляція з місця події (стрім). Відео фактично переносило Інтернет-глядачів усередину мітингу.

Помаранчева революція (2004) і Революції гідності (2013-2014) відрізняються за роллю Інтернету: у 2004 р. Інтернет був рупором і платформою для інформування прихильників і противників протесту, але не засобом згуртування величезної спільноти; у 2014 р. кіберпростір став не лише засобом миттєвого інформування, але інструментом узгодження, координації дій між протестантами, розрізненими насамперед у просторі. Інтернет періоду Революції гідності став основою самоорганізації громадян у групи – різні за завданнями та кількістю учасників, а соціальні мережі стали найоперативнішим джерелом інформації про події на Майдані.

У аналізах революційних подій 2013–2014 рр. висловлюється думка, що «Майдан, як подія, народився в Facebook», адже перші протестувальники вийшли на Майдан у листопаді одночасно в Києві та Львові після появи в Facebook закликів до протесту проти відмови уряду від євроінтеграції [2, с. 69].

Останні події, пов'язані з протестною активністю населення в різних країнах, показали що використання нових медіа не є заміною реальних дій, а швидше грає роль інструменту координації. Тим не менш, це не означає, що

будь-який політичне рух, що використовує ці інструменти приречений на успіх, так як держава не втратила здатності вчасно реагувати на подібні «загрози».

Зростання соціальної активності в мережах призводить до того, що держава посилює контроль цієї сфери через моніторинг, обмеження і пристосування до своїх потреб цих же інструментів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павлютенкова М. Ю. Социальные сети как инструмент политической борьбы [Электронный ресурс] / М. Ю. Павлютенкова. — Режим доступа : <http://viperson.ru/wind.php?ID=659121>.
2. Хома Н. М. Роль соціальних мереж у координації протестних акцій / Н. М. Хома // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. — 2014. — Вип. 15. — С. 66 — 72.

Л.О. Жужа

Хортицький національний навчально-реабілітаційний
багатопрофільний центр (м. Запоріжжя)

МОДИФІКАЦІЯ ФУНКЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ПІД ВПЛИВОМ АТО

Зараз громадянське суспільство в особі волонтерського руху грає роль альтернативної влади у певній сфері суспільного життя, що виконує частину функцій держави в зоні АТО. Громадянське суспільство певним чином стало партнером держави, і разом ці два політичні інститути задовольняють потреби суспільства у воєнній сфері та питаннях допомоги громадянам в зоні АТО.

Завдяки надзвичайним обставинам функції громадянського суспільства стали більш виразними і посилили свою дієвість. Найбільш значущою структурою громадянського суспільства в добу АТО стає волонтерський рух. Саме через аналіз функцій волонтерства найбільш виразно відображається ефект модифікації функцій громадянського суспільства в надзвичайний період сучасної історії України.

Можна виокремити декілька груп функцій громадянського суспільства, що набули великого значення у зв'язку з воєнними діями на сході України.

Соціальні функції. До них належить задоволення життєвих потреб людей зони АТО. Волонтери доставляють продукти, гуманітарну допомогу у зруйновані міста та селища Донбасу.

Економічні функції. Волонтери збирають гроші, добродіні внески для закупівлі необхідних речей, продуктів, медикаментів, озброєння, лікування, матеріальної допомоги тощо.

Функція захисту інтересів груп громадян перетворюється у функцію захисту спільних, державних інтересів.

Воєнні функції. Волонтери у якості добровольців приймають участь у воєнних діях на Донбасі. Добровольчі бригади формуються різними структурами громадянського суспільства, забезпечуються зброєю без допомоги держави, або з обмеженою допомогою держави. Воєнна діяльність волонтерів отримує соціальну легітимацію, тобто завдяки підтримці суспільства (а не закону) [3, с.125].

Функції організації і самоорганізації. Волонтерські структури каналізують енергію добровольців, надають їм діям упорядкований характер.

Зазвичай волонтери на місцях намагаються перш за все допомагати «своїм» бійцям, тобто тим, хто направлені в АТО з даного району або міста. Але, якщо потрібно, то допомагають і іншим.

Функція мобілізації. Волонтери мобілізують людей на захист країни. Вони є центром тяжіння для патріотів і сприяють підвищенню енергії на подолання ворогів.

Функція координації. Волонтери координують зусилля небайдужих українців у своїх зусиллях допомогти тим, хто цього потребує в зоні АТО.

Волонтери з різних міст координують свої зусилля для вирішення спільної справи.

Функція інтеграції. Волонтерський рух об'єднує людей, що бажають особисто допомогти АТО та жертвам війни.

Функція комунікації. Завдяки структурам волонтерських організацій здійснюються зв'язки громади та бійців АТО, переселенців та державних установ, що приймають біженців з зони АТО [1].

Функція консолідації. Волонтерський рух згуртовує окремих осіб, групи, організації для посилення боротьби за спільні цілі, за перемогу в АТО. Для вирішення схожих завдань нерідко відбувається злиття декількох волонтерських структур, що підвищує ефективність їх дії.

Функції політичної соціалізації, формування громадянських якостей. Завдяки діяльності волонтерів зростає загальний громадський настрій у населення. Волонтери своїми діями надають приклад іншим людям дієвого патріотизму.

Функція ідентифікації сприяє укріпленню почуття приналежності до української держави, українців.

Узагальнюючі позитивні функції волонтерства можна об'єднати їх функцією політичної трансформації громадянського суспільства. Волонтерство не тільки підвищує активність громадянського суспільства, а надає йому нові риси допомоги державі, навіть заміщення, держави у виконанні внутрішніх функцій держави, а саме функцій захисту, безпеки. У класичних теоріях громадянського суспільства не передбачалось, що громадянське суспільство може взяти на себе роль заміщення держави.

Волонтерство виступає чинником вдосконалення діяльності державних структур. Волонтерів приймають на державну службу для проведення реформ, вдосконалення роботи різних структур, оскільки волонтери стійкі до корупційних спокус, відповідальні і сумлінні у своїх діях. Інтереси держави у їх свідомості вищі за особисті [2, с. 600].

Волонтери слугують джерелом кадрових призначень, формують корпус резерву ефективних менеджерів державних структур у період перебудови, перетворення у кризові часи, для подолання неефективних, застарілих методів і форм діяльності певних структур.

В цілому, волонтерство грає велику роль у розвитку громадянського суспільства і формуванні реальної демократії в Україні. Волонтери ефективно допомагають державі у вирішенні важливої справи – здійсненні АТО.

Якщо раніше громадянське суспільство виступало опорою громадян у їхньому можливому протистоянні з державою, то в ситуації АТО, навпроти, структури громадянського суспільства допомагають державі у вирішенні спільних завдань перемоги у війні. За рамками АТО деякі громадські організації продовжують конфронтацію з державою, але мова скоріше йде про різні засоби досягнення спільної мети, ніж про сутнісне протистояння на ґрунті відчуження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Громадянське суспільство, його функції та можливості в сучасних умовах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=713
2. Скиба В.Й. Вступ до політології: Екскурс в історію правничо-політичної думки / В.Й. Скиба, В.П. Горбатенко, В.В. Туренко — К. : Основи, 1996. — 717 с.
3. Українське суспільство: стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / [за ред. В.М. Ворони, М.О. Шульги]. — К. : Ін-т соціології НАН України, 2013. — 566 с.

Л.В. Завгородько

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

АНТРОПОЛОГІЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ГЕОПОЛІТИКИ

Сьогодні географія стимулює багато неоднозначних питань: чи то може національна спільнота «переварити» радикальні зміни своєї території, чи може вона існувати без своєї території, чи може вона переміщатися, ділитися або зливатися з іншими націями. Світ географії становить значний інтерес з точки зору філософії, адже багато географічних утворень існують в просторовій реальності, і в той же час залежать в своєму існуванні від наших соціальних і когнітивних практик. Адже людина пристосовує та перетворює той простір, в якому мешкає на культурний, комунікативний та соціальний. Простір стає не

просто місцем боротьби за існування в навколишньому середовищі, а й місцем власної індивідуальної та групової ідентичності. Все це здобуває нового осмислення в глобальних категоріях геополітики. Геополітика визначила нерозривний зв'язок між географічним простором і зовнішньою політикою держав і справила величезний вплив на еволюцію європейського світогляду і формування ідеологій.

З точки зору Ф. Ратцеля, географічний простір являється тією незалежною очевидністю, що вирішує епохальну участь народів. Він встановив, що «розумовий і культурний розвиток усього того, що ми називаємо прогресом цивілізації, можна порівняти швидше з ростом рослини, ніж із вільним польотом птаха... Як би людство не піднімало голову в ефірні сфери, ноги його все ж торкаються землі» [1, с. 56]. На потужному географічному, етнографічному, демографічному і історичному матеріалі, в аналізі якого поєдналися природничі та гуманітарні науки, вчений розробив теорію про зв'язок географії та історії, географії та зовнішньої політики: *Volk* (народ) і *Staat* (державна) «ростуть», подібно живому організму, і збільшують *Raum* (простір) первісної *Boden* (земля, ґрунт).

Досвід світової історії з повною виразністю показує, що сутність території для людини в кінцевому підсумку визначається реальною і потенційною здатністю людини освоювати її, перетворювати природне явище в простір людських умов, засобів і цілей, у сферу реалізації людських здібностей, в сферу гуманізації, олюднення. Людина інтегрує, синтезує простір, тобто прагне його освоїти в масштабах заданої нею сфери освоєння.

Геополітика знайшла свою дійову особу – людину, що належить до тієї чи іншої цивілізації, прив'язаної до певної історико-культурної зони, яка століттями встановлювала спосіб життя і спосіб мислення. Сучасні геочивілізації характеризуються безліччю параметрів економічного, соціокультурного, етноконфесійного порядку. І вже через це геополітика має право на своє місце в системі філософського знання. Більш того, така заява

може бути аргументована тим, що сама геополітика в останні два десятиліття увійшла в нову фазу свого розвитку – фазу глобальної геополітики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ратцель Ф. Народоведение (Антропогеография) / Ф. Ратцель ; [сост. А. Королев] // Классика геополитики. XIX век. — М. : АСТ, 2003. — С. 53—182.

Л.В. Здоровенко

Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

ЕКСКЛЮЗИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сучасна системна цивілізаційна криза загрожує самому сенсу життя людини, оскільки породжує екзистенційний вакуум, втрату соціально-культурної ідентичності, мотивацію вчинків, ідеалів життя, які формували її цілісність. Ці тенденції надають вітальної значущості вихованню, зусиллями якого можна спробувати змінити алгоритми тотальної деструкції. Однак виховання в умовах суспільств, які переживають системні кризи і руйнування структур, що організовували смислові координати буття, може бути дієвим якщо елементи новітньої системи цінностей постануть не в якості альтернатив попередньої ціннісної системи, але як такі життєві орієнтири, змістовність яких є повнішою, такою, що гармонізує вітальний сенс попередніх цінностей, які, принаймні, локалізували вияви фрустрації екзистенціальних потреб. Тобто, реальний процес виховання зобов'язаний враховувати той факт від історії, що «нові цінності виникають у розбалансованій, розлагодженій, але живій і діючій нормативно-ціннісній системі. Основою її живучості...виявляються стійкість фундаментальних («вищих») цінностей, пов'язаних із релігією та глибокими культурними традиціями і водночас – відсутність установок на збереження «старих цінностей» будь-якою ціною, на «повернення назад» [1, с. 245].

В сучасному українському суспільстві трансформаційні процеси захопили у свій обрій більшу частину народу. Його активність, рішучість і мотивованість

на докорінну зміну політичної системи єдиноначальності яскраво уособила «революція гідності» на Євромайдані 2014 р. Найцінніший людський капітал, здобутий тут, - це довіра як результат співпраці представників розмаїтих професій, регіонів, віку, яку було інвестовано в логістику, охорону, юридичну, медичну, мистецьку, релігійну та інформаційну підтримку протестувальників. Українці формуються як громадяни, які в екстремальних умовах беруть відповідальність за майбутнє країни на себе. Вони нікому не хочуть передоручати цю справу. Завдяки цьому у країні утворилася особлива атмосфера звитяги і жертвності. Її потугу продемонструвала відсіч майданівців брутальній агресії силових структур влади, застосованій для знищення масового ненасильницького спротиву протестувальників 19-20 лютого 2014 р.

На Майдані пліч-о-пліч з українцями стояли росіяни, білоруси, татари, вірмени, поляки. Всіх їх об'єднала щира любов до України і ненависть до тиранії режиму Януковича. І за це вони заплатили страшну ціну – ціну життя Небесної сотні. Українці вразили світ безпрецедентною силою духу, який наснажувався жагою почуватися вільними громадянами цивілізованої країни. Євромайдан у Києві став найбільшою проєвропейською демонстрацією в історії Європейського Союзу того, як можна обстоювати свої цінності перед обличчям жорстокої аморальної влади. Весь світ побачив, що люди, які були на майданах України наприкінці 2013, початку 2014 рр. вже ніколи не терпітимуть безконтрольної, корумпованої влади. Вони спромоглися на сконцентрований вияв волі народу, його колосальної позитивної енергетики. Вже жодна влада не зможе робити вигляду, що на такий народ можна не зважати.

Власне, ці елементи новітньої системи цінностей за своєю змістовністю і є повнішими від попередніх цінностей, оскільки обросли новими смислами життеустрою. І серед них найсуттєвіший – потрібно міняти не еліти, а фундаментальні підходи до принципів розбудови державного устрою. На чисельних майданах у країні народ остаточно розірвав наявний суспільний договір тому, що держава обмежила простір для виживання соціуму, коли

всіляка свобода, зокрема, свобода волі, дії, вибору, та й самі вибори перетворюються на умовність.

Тому світське виховання людиномірних чеснот зобов'язане враховувати цю трансформацію монополістичної системи влади у множинність суверенітетів. Ми увійшли в реальність, де люди опиняються одночасно в декількох системах з різними суверенітетами. Як громадянин України індивід одночасно репрезентує інтереси і корпоративних організацій. Це може бути «Правий сектор», «Спільна справа», «Ніхто, крім нас», «Афганці» і т. п. У своїй іншій іпостасі він стане активістом «Автомайдану» чи кореспондентом громадського телебачення. В одному випадку ці суверенітети нададуть йому наснаги. В інших виявляться певні обмеження. Ми є свідками того, як виникають ексклюзивні, небачені проблеми узгодження різних суверенітетів в особі однієї людини чи певних соціальних груп.

Ексклюзивність цієї ціннісної ситуації в тому, що заперечується пріоритет державних повноважень над усіма іншими. Сучасні трансформаційні процеси зміцнили ієрархічний статус громадських суверенітетів. Позитивна перспектива розбудови сучасної України полягає у жорсткому окресленні тих обмежених сфер, в яких суверенітет держави над особистістю є визначальним і сприянням розвитку іншим структурам розвитку людського капіталу. Власне, основні ознаки такої системи множинності суверенітетів і витворений «революцією гідності». На принципах обмеженого державного суверенітету і багатоконтурності суверенної особистості постали структури самооборони Майдану, якісно оновлений склад Національної гвардії, активісти столичних і регіональних громадських ініціатив. Показовою у цьому сенсі стала Рада ВО «Майдан», діяльність якої заперечила ієрархічну структуру управління такими напрямками діяльності, основою ефективності яких стала мережева структура. Визначальною тут стала саме громадська ініціатива. Люди вважають себе членами цієї великої організації, оскільки вони ідеологічно поділяють її цілі, але при цьому вони ні в кого не питають, що і як саме їм робити.

Революційні зміни в сучасній Україні доводять, що для порозуміння потрібен досвід діалогізму, довіри одне одному в середовищі всіх тих, хто підтримує підготовку суспільства до самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скотний В. Раціональне та ірраціональне в науці й освіті / Валерій Скотний. — Київ-Дрогобич : Коло, 2003, — 288 с.

Ю.А. Калагін

Харківський університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба

ГЕНДЕРНИЙ КОНТЕКСТ ПАТРІОТИЧНИХ НАСТРОЇВ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

Проти України йде неоголошена війна. Перемога українського народу потребує не тільки величезних матеріальних, але й духовних ресурсів. Духовна складова, патріотичні настрої населення нашої країни, офіцерів солдат та сержантів є одним з найважливіших складових потенціалу перемоги. Аналіз гендерного контексту патріотичних настроїв майбутніх офіцерів запасу проводився на кафедрі психології та педагогіки ХУПС в рамках чергового етапу науково-дослідної роботи [1; 2].

Під час дослідження були визначені показники патріотичних настроїв майбутніх офіцерів запасу – визначення суб'єктів захисту України, її незалежності, територіальної цілісності (всього українського народу або виключно силових відомств України).

Результати дослідження показали, що 57 % майбутніх офіцерів запасу – чоловіків вважають, що захист України, її незалежності, територіальної цілісності – це справа виключно силових відомств України, 43 % вважають, що захист України, її незалежності, територіальної цілісності – це справа всього українського народу. В той самий час тільки 42 % майбутніх офіцерів запасу – жінок вважають, що захист України, її незалежності, територіальної цілісності – це справа виключно силових відомств України, 52 % вважають, що захист

України, її незалежності, територіальної цілісності – це справавсього українського народу. Не визначилися щодо суб'єктів захисту України, її незалежності, територіальної цілісності 6 % респондентів – жінок.

Таким чином результати дослідження показали, що більшість майбутніх офіцерів запасу – жінок вважають забезпечення національної безпеки справа кожного українця, підтримують таку думку менше половини майбутніх офіцерів запасу – чоловіків, вони вважають, що забезпечувати безпеку України повинні виключно силові відомства. Тобто майбутні офіцери запасу – жінки, показують відносно більш високий патріотичний настрій в порівнянні з майбутніми офіцерами запасу – чоловіками. Духовний ресурс перемоги має гендерне забарвлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калагін Ю. А. Динаміка патріотичних настроїв майбутніх офіцерів запасу під час проведення АТО : матеріали XI наукової конференції Харківського університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба[«Нові технології – для захисту повітряного простору»], (Харків 8 квітня 2015 р.) / М-во оборони України. — Х. : Харківський університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, 2015. — 515 с.
2. Калагін Ю.А. Мотивація військової підготовки студентів (майбутніх офіцерів запасу) : матеріали VI науково-практичної конференції Національної академії Національної гвардії України [«Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України»], (Харків 9 квітня 2015 р.) / Національна академія Національної гвардії України. — Х. : Національна академія Національної гвардії України, 2015. — 151 с.

В.В. Кривошеїн

Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара

СОЦІОКРИТИЧНА МАСА ЯК АГЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Соціокритична маса може швидко досягати консенсусу в політичних колах, чинити ефективний вплив на більшість людей у суспільстві. У цьому сенсі незначні зміни щодо суспільного консенсусу можуть призвести до стрімких змін у політичному консенсусі, у зв'язку з чим залежна більшість починає використовувати певні ідеї як інструменти політичної дискусії.

Поняття соціокритичної маси було започатковано фундатором теорії ігор Томасом Шеллінгом і соціологом Марком Грановеттером для пояснення дії і поведінки широкого кола людей і явищ. Це поняття було вперше визначено (хоча і не назване явно) у статті Т. Шеллінга про расову сегрегацію в околицях, опублікованій у 1971 р. [8], а потім розвинене у його книзі «Мікромотиви і макроповедінка», яку було опубліковано в 1978 р. [9]. Ідеї Т. Шеллінга були розвинені М. Грановеттером у його праці «Порогові моделі колективної поведінки», опублікованої в 1978 р. [2]. Пізніше Еверетт Роджерс у своїй роботі «Дифузія інновацій» [7] використовує поняття соціокритичної маси для позначення достатньої кількості прихильників інновації в соціальній системі, завдяки якій швидкість їх прийняття стає самопідтримуючою і створює подальше розширення кола прихильників інновацій. У контексті електоральних змагань соціокритична маса проявляється в ході реалізації ефектів політичного маніпулювання. Зокрема, Герберт Саймон у зв'язку з цим розглядає ефекти «вагон з оркестром» («bandwagon») і «собака, переможений у бійці» («underdog») [10].

Поняття соціокритичної маси дозволяє зрозуміти те, як люди діють і взаємодіють у великому соціальному оточенні, чому люди роблять або приймають деякі речі, які є вигідними для них, або, що більш важливо, чому вони цього не роблять. П. Олівер, Г. Марвелл і Р. Тейшейра присвятили цьому питанню статтю, яка була опублікована в 1985 р. [5]. У ній вони визначають, що дії щодо досягнення суспільного блага варто розглядати як колективні дії. Вони є корисними для всіх, незалежно від індивідуального внеску. На їхню думку, «соціокритична маса» – це невеликий сегмент суспільної системи, який виконує роботу або дії, необхідні для досягнення спільного блага.

Теорія соціокритичної маси Олівер-Марвелла є одним із варіантів вирішення проблеми «free-rider» («безбілетника»), яка стосується колективних дій у великих групах. Прагнення колективної вигоди може призвести членів групи інтересів у «соціальну пастку» [6], у якій група страждає від того, що Расселл Хардін [3, р. 6] називає «тильною стороною невидимої руки» («the back

of the invisible hand»). Соціальна пастка має два аспекти: проблема безбілетника і проблема ефективності. Проблема безбілетника полягає в тому, що окремих член групи може принести користь, навіть якщо йому в цьому ніхто не сприяє. Проблема ефективності полягає в тому, що член групи не може отримати вигоду, навіть якщо він прикладає багато зусиль. Безбілетний проїзд можливий тому, що суспільні блага не виключаються (допомога не може залежати від зусиль). Проблема ефективності полягає в об'єднанні зусиль, коли «частка вигод від дій однієї людини зростає разом з зусиллями цієї людини» [1, р. 59].

Теорія соціокритичної маси Олівер-Марвелла була розвинена Майклом Мейсі, який переформулював її у категоріях моделі стохастичного навчання. Згідно з цією моделлю спільні відповіді формуються під впливом соціальних санкцій. З цього слідує чотири припущення: 1) актори є раціональними, 2) рішення ізольовані від подій, 3) результати є детермінованими, а 4) суспільні блага є обумовлені чистим попитом і «колективним прибутком» [4, р. 809].

Під впливом соціокритичної маси, яка виступає як колективний агент політичної соціалізації, відбувається включення індивіда в політику. Вона виступає суб'єктом втілення тієї чи іншої політичної культури, формування певного політичного типу особистості. Наприклад, це може бути активний громадянин з демократичними переконаннями й соціально критичною позицією; політичний конформіст із домінуванням споживчих цінностей; аполітична особистість; націоналіст, патріот або космополіт. Від контролю за системою політичної соціалізації багато в чому залежать стабільність політичного ладу і його зміна. Тому соціокритична маса у залежності від домінуючої системи цінностей може чинити як конструктивний, так і деструктивний вплив на особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Coleman J. Free Riders and Zealots / J. Coleman // *Social Exchange Theory* / Karen Cook (ed.). — Newbury Park, CA : Sage Publication, 1987. — P. 59—82.
2. Granovetter M. Threshold Models of Collective Behavior / Mark Granovetter // *American Journal of Sociology*. — 1978. — Vol. 83, No. 6. — P. 14—20.
3. Hardin R. Collective Action / Russell Hardin. — Baltimore : Johns Hopkins

- University Press for Resources for the Future, 1982. — 164 p.
4. Macy M.W. Learning Theory and the Logic of Critical Mass / Michael W. Macy // *American Sociological Review*. — 1990. — Vol. 55, No. 6. — P. 809—826.
  5. Oliver P. A Theory of the Critical Mass. I. Interdependence, Group Heterogeneity, and the Production of Collective Action / P. Oliver, G. Marwell, R. Teixeira // *The American Journal of Sociology*. — 1985. — Vol. 91, No. 3. — P. 522—556.
  6. Platt I. Social Traps / I. Platt // *American Psychologist*. — 1973. — Vol. 28. — P. 641—651.
  7. Rogers E.M. Diffusion of Innovations / Everett M. Rogers. — 4th edition. — New York : Free Press, 2010. — 536 p.
  8. Schelling Th. Dynamic Models of Segregation / Thomas Schelling // *Journal of Mathematical Sociology*. — 1971. — Vol. 1, No. 2. — P. 143—186.
  9. Schelling Th.C. Micromotives and Macrobehavior / Thomas C. Schelling. — New York : W.W. Norton & Company, 1978. — 272 p.
  10. Simon H.A. Bandwagon and Underdog Effects and the Possibility of Election Predictions / Herbert A. Simon // *Public Opinion Quarterly*. — 1954. — Vol. 18, No. 3. — P. 245—253.

А.И. Крюков

Харьковский региональный институт государственного
управления Национальной академии государственного
управления при Президенте Украины

ПОЛИТИЧЕСКАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ВЛАСТИ И ЛИЧНОСТИ

Политическую социализацию можно представить как процесс взаимодействия власти и личности, который отражал бы степень политической свободы участников политической жизни.

В этом процессе есть две стороны:

во-первых, политическая социализация выражает правила («правила игры» политической системы) политической системы и их переход во внутреннюю структуру личности в форме усвоенных ею политических ролей и функций, принятых ценностей и стандартов политической жизни;

во-вторых, политическая социализация выражает степень формирования политических позиций личности, которые позволили бы ей избирательно усваивать предлагаемые властью политические цели и ценности.

Такое взаимодействие возможно либо с точки зрения диалога, консенсуса, либо с точки зрения конфликта. Это в свою очередь обусловлено типом политической культуры, доминирующей в обществе, ее однородностью или существованием разнородных субкультур внутри нее. Уровень культурной однородности наряду с историческими, национальными традициями, конфессиональной средой, при известном влиянии экономических и социальных отношений, позволяет выявить наиболее устойчивые модели политической социализации конкретных обществ.

Как правило, речь идёт о двух основных моделях:

1. Первая модель – «подчинения». Данная модель исходила из одной из сущностных характеристик человеческой сущности, – стремления к власти. Поскольку отдельный человек неразумен, эгоистичен, неспособен совладать со своими страстями, поэтому его подчинение власти – единственная альтернатива анархии, и как писал Т. Гоббс «войне всех против всех».

2. Вторая модель – «интереса» Суть данной модели сводится к следующему. Интерес является тем социально – политическим механизмом, который приводит в движение политику. При этом человек делает только то, в чём видит свой интерес. Поэтому только в результате согласования многообразных личных интересов возможно возникновение социального и политического порядка. Таким образом, согласно данной модели развитие общества происходит не путём подчинения, а путём осознания своих выгод от общих усилий.

Важным аспектом взаимодействия личности и власти в процессе политической социализации являются факторы, которые влияют на её формирование, анализ литературы позволяет выделить следующие:

- а) нравственное и идейно-политическое воздействие общества в целом;
- б) биопсихологические особенности индивида;
- в) социальный опыт личности: чем богаче социальный опыт, тем сложнее и противоречивее проходит её политическая переориентация в изменившейся социально-политической обстановке;

г) социальный статус личности.

Резюмируя всё вышесказанное, можно утверждать, что формы и методы политической социализации влияют на формирование политической системы общества и в конечном счёте на тип власти в государстве.

Г. М. Куц

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Політичний дискурс (франц. discours – промова, бесіда, розмова) – специфічний вид комунікації, що поєднує вербальні та невербальні практики, структуруючи політичний простір та надаючи своєрідної інтерпретації політичній дійсності задля спрямування владних відносин в означеному напрямку згідно з певними політичними цілями. Поняття політичного дискурсу включає як політико-інституціональний рівень, так і позасистемні чинники (поведінка агентів політичного поля, різноманітні несанкціоновані політичні акції, політична символіка тощо), що співвідносяться зі сферою політики імпліцитно та здійснюють вплив на політичні процеси. Концепт дискурсу безпосередньо корелює з поняттям комунікації, яка ґрунтується на певній встановленій системі обмежень (ідеологічних, політичних, соціокультурних тощо). Завдяки таким обмеженням політичний дискурс здатний здійснювати структурування позицій учасників політичного процесу шляхом формування громадської думки у певному – означеному політичним дискурсом – руслі.

Початково поняттям дискурсу, яке почали вживати з XVIII ст., означували мовні практики [1, с. 12]. У наш час під поняттям дискурсу переважно розуміють ті мовні практики, що співвідносяться з вербальною та невербальною формами комунікації у певній соціальній сфері та організовані у відповідності з її структурами (наприклад, «юридичний дискурс»).

Ще в 1940-і роки, коли постала необхідність вивчення політичної комунікації, Г. Ласвелл, Н. Лейтес, Р. Якобсон та ін. аналізували взаємозв'язки між мовними практиками та політичними процесами [3]. Концепцію політичного дискурсу розробляли теоретики кембриджської та оксфордської філософської школи у 1950-ті роки. Одним із перших досліджень політичного дискурсу було серійне видання «Філософія, політика і суспільство» (П. Ласлетт), яке почало виходити з 1956 р. Концепт дискурсу активно використовується в політичних дослідженнях, починаючи з 1970-х років.

У 1970-х роках у зарубіжній лінгвістиці формується дискурсивний аналіз, що сприяє активному поширенню поняття дискурсу, яке в тогочасний період вважалося близьким за значенням до поняття «функціональний стиль» (або «текст плюс ситуація»). Саме тоді набула популярності лінгвістична проблематика (Т. Гівон, Т. ван Дейк, В. Дресслер, Р. Лангакер, Я. Петефі У. Чейф та ін.). На думку Т. ван Дейка, дискурс – комунікативне явище, складовою якого є не тільки певний текст, але й екстралінгвістичні обставини, що супроводжують мовний твір (знання та думки про оточуючий світ того, хто проголошує текст, його цілі та установки) [2, с. 112–113].

У суспільно-політичній площині ідея дискурсу отримала свій розвиток у працях Р. Барта, Е. Бенвеніста, М. Фуко, Ю. Хабермаса, З. Харріса та ін. На думку М. Фуко, дискурс не можна вважати якоюсь позачасовою формою, оскільки – це фрагмент історії, що проставляє власні обмеження, означуючи специфічні способи своєї приналежності до певної епохи [5]. Дискурс – це зближення мови та реальності, спосіб упорядкування дійсності, що відклався і закріпився у мові. Дискурс не лише віддзеркалює світ, але й витворює та конструює його. Владний дискурс здатний нав'язувати необхідні відносини політичного характеру. А результатом дискурсу є ідеологія.

Щодо концептуалізації поняття політичного дискурсу відстежуються дві позиції: широке розуміння (усі вербальні та невербальні практики, що мають відношення до сфери політики) та вузьке розуміння (лише політико-

інституціональні практики, що пов'язані з владними відносинами: урядові засідання, сесії парламенту, з'їзди політичних партій, державні свята тощо).

Поняття влади є системоутворюючою ознакою політичного дискурсу. Саме тому політичний дискурс сфокусований на владних відносинах у суспільстві, їхньому формуванні, виявленні та відтворенні. Політичний дискурс, будучи потужним владним ресурсом, стає основою легітимації влади. В межах політичного дискурсу формуються певні образи політичної реальності, за допомогою яких індивіди та соціальні інститути здійснюють своє позиціонування у політичному просторі. Відповідно, між політичними суб'єктами ведеться боротьба за право контролювати домінуючий політичний дискурс, який завжди приписує специфічні (власні) значення політичним явищам. Наприклад, дискурси авторитаризму та демократії одним і тим же поняттям надають різних значень. Приписування нових значень у політичному дискурсі змінює політичну реальність. За допомогою політичного дискурсу здійснюється більш ефективна ретрансляція змістів, ідей, цінностей.

Політичний простір у контексті дискурс-аналізу (Е. Лакло і Ш. Муфф) організовується міфами [4, с. 69]. Міф – це простір уявлення, принцип прочитання конкретної ситуації, який використовується для позначення цілісності. Певним чином спотворюючи дійсність, міфи встановлюють необхідний горизонт для діяльності. Лише вибір певного міфу визначає те, що є важливим для обговорення, а також спосіб, за допомогою якого буде здійснюватись обговорення в межах політичного дискурсу. Однією з цілей дискурс-аналізу є ретельне визначення тих міфів, які організовують політичні дискурси у кожному конкретному випадку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волвенко Н. М. Роль феномену моди у процесах формування політичного дискурсу: політико-інституційний вимір : дис. ...кандидата політ. наук : 23.00.02 / Наталія Миколаївна Волвенко. — Харків, 2009. — 245 с.
2. Дейк ван Тойн А. Язык. Познание. Коммуникация / Тойн А. ван Дейк. — М. : Прогресс, 1989. — 331 с.
3. Лассуэлл Г. Язык власти [Електронний ресурс] / Гарольд Лассуэлл. — Режим доступу : <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/880>.

4. Филлипс Л. Дж. Дискурс-анализ. Теория и метод / Луиза Дж. Филлипс, Марианне В. Йоргенсен ; [пер. с англ.]. — Харьков : Издательство Гуманитарный центр, 2004. — 336 с.
5. Фуко М. Археология знания / Мишель Фуко ; [пер. с фр. / общ. ред. Бр. Левченко]. — К. : Ника-Центр, 1996. — 208 с.

Е.В. Малявин

Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»

ОСОБЕННОСТЬ ТРАНСФОРМАЦИИ И ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННЫХ ПАРТИЙ В УКРАИНЕ

С обретением независимости в Украине начали формироваться тенденции появления классовоподобных (идеологических) партий [1, с. 321–330]. За период с 1991 года и до конца 90-х, начал формироваться весь спектр политических партий от «левых» до «правых». Так электоратом левых политических сил КПУ были в основном пенсионеры и рабочие, а СПУ, СелПУ – жители села юго-восточной, центральной Украины и Крыма. А «правую» политическую силу НРУ всегда поддерживала украинская интеллигенция центральных и западных областей, а так же сельские жители западных территорий. Стоит заметить, что КПУ, СПУ, СелПУ, НРУ формировались из общественных движений – «снизу», а СДПУ(о) и НДП, которые представляли госчиновников и подконтрольных им подчиненных, формировались комбинированно. С одной стороны, они формировались «сверху», пропрезидентским депутатским корпусом и директорами крупных предприятий, крупными предпринимателями, а с другой – с «низу» (мелкими чиновниками и подконтрольной, зависимой от власти научной и технической интеллигенцией).

Начиная с 2000-х, наблюдается тенденция размывания классовоподобных партий и появление партий универсальных – лидерского типа [2, с. 62–69]. Преобладает процесс формирования партий «сверху», то есть под определенного лидера, где существование фиксированного партийного членства является формальным. Так на сегодняшний день скорее следует

рассматривать современные партии по шкале «националисты-интернационалисты», чем «правые – левые». Из анализа выступлений и программ лидеров можно увидеть различные совершенно новые доктрины, связывающие консервативные идеи с социальными программами национализации, идеологии левых. Наблюдается тенденция голосования населения не за программу партии, а за ее лидера. Он является главным ориентиром продвижения той или иной программы, которая может представлять такую доктрину, за которую могут отдать свои голоса представители разных прослоек. Люди начинают голосовать, прежде всего, не за интересы своего класса или прослойки, а за свои индивидуальные потребности, которые они смогут реализовать благодаря данному партийному лидеру.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вятр Е. Социология политических отношений / Е. Вятр. — М. : Прогресс, 1979. — 456 с.
2. Литовченко А. Д. Особенности развития и типологизация политических партий в странах Западной Европы и постсоветской Украине / А.Д. Литовченко, Е.В. Малявин // Украинский социологический журнал. — Х. : САУ, ХНУ им. В. М. Каразина. — 2011. — № 1—2. — С. 62—69.

І.О. Поліщук

Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНУ

Епоха постмодерну має яскраво виявлені особливості, які відрізняють її з поміж інших історичних періодів.

Напевно, є сенс казати про загальну невизначеність та про розірваність буття індивідів в нашу постмодерністичну епоху, що означає фактичну маргінальність (від лат. *marginalis* – межа, узбіччя) культури більшості людей та процес маргіналізації інших. Вочевидь, сьогодні ми маємо справу з тим, що за умов перехідного суспільства (поняття вживається по відношенню до всього світового соціуму, який глобалізується та в цілому не може навіть контурно

окреслити риси швидко змінюваного майбутнього) перехід людини в нове соціальне середовище є неповним, незавершеним. У підсумку ми спостерігаємо втрату попередніх та ненабуття нових сталих соціальних зв'язків більшістю індивідів, які не можуть по-справжньому пристосуватися до нових умов життя.

У сучасному світі маргінальне становище стало «нормою» для існування значної кількості людей, які набувають рис амбівалентної, роздвоєної свідомості, втрачають політичні та соціальні орієнтири та стають здобиччю політичних маніпуляцій. Швидкоплинне життя у постмодерну епоху змушує громадян поводити себе по відношенню до державної влади в залежності від актуалізації тієї чи іншої іпостасі власного буття. У громадян втрачається чітке, однозначне уявлення про державну владу, її функції, місце та роль в житті соціуму. Це спричиняє появу кризи участі. Про це пише Джон Грей: «Відчуження між демократичним електоратом і політичними елітами охопило сьогодні всі західні держави, включаючи Сполучені Штати Америки» [1, с. 79].

На зміну активістській культурі епохи модерну приходять культура маргінальна епохи постмодерну. Громадянам, які не визначилися щодо цінності держави як такої, живуть у невизначеному соціальному середовищі, немає особливого сенсу виявляти політичну активність. Звідси можна передбачити на найближчу перспективу, що в постмодерністській політичній культурі участь громадян у суспільно-політичному житті розвиватиметься за хвилями, по синусоїді, залежно від конкретної ситуації та її значення для їхніх інтересів. Більше того, пересічні виборці, виховані у попередню епоху модерну, готові в основному сприймати якраз модерністські культурні настанови, вони, як правило не знають та не замислюються над тим, що вчені називають особливостями епохи постмодерну.

Складність стосунків між народом та державою в наш час полягає в тому, що громадяни вимагають від урядів зрозумілих для себе пояснень того чи іншого політичного курсу, а у державних діячів таких пояснень іноді просто немає. На думку М.М. Кузьміна, «вимога зрозумілості та фактична

неможливість пояснити – основний культурний конфлікт сучасної перехідної епохи» [2, с. 88].

Український політолог М.М. Кузьмін зазначає: «Культурі традиційного суспільства притаманна незалежність життєвого світу політичної влади і життєвого світу решти суспільства. В епоху модерна влада стає, з одного боку, активним актором соціальних процесів, з іншого – сприймається суспільством як сторона взаємовідносин, що має чітко визначені обов'язки. У постмодерні відносини влади і суспільства приймають реактивний характер: втрачається чітко структурований порядок, політичні дії стають реакцією на ситуацію» [2, с. 85].

Загалом держава постіндустріального суспільства (постіндустріальна держава чи держава епохи постмодерну) розвивається у двох напрямках – внутрішньому та зовнішньому. Внутрішні функції постіндустріальної держави насамперед спрямовані на розвиток інформаційного суспільства – суспільства інформаційних технологій, а зовнішні – на рух до глобалізму – загальнопланетарної цивілізації. Отже, постіндустріальне суспільство має щонайменше два виміри – інформаційне суспільство (всередині країни) та глобалізм (на міжнародній арені).

ЛІТЕРАТУРА

1. Грей Д. Поминки по просвещению: Политика и культура на закате современности / Д. Грей. — М. : Клио, 2003. — 243 с.
2. Кузьмін Н.Н. Трансформации и типология отношений власти и общества: традиционная культура, модерн, постмодерн / Н.Н. Кузьмін // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : Збірник наукових праць. — Х. : ХНУ, 2005. — С. 83—90.

Ю.С. Прокопчук

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди

ІДЕОЛОГІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК СТАБІЛІЗУЮЧИЙ ЧИННИК СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність проблематики статті зумовлена специфікою розвитку сучасного українського соціуму, що характеризується соціальною аномією,

відсутністю цілісної суспільно-політичної культури, розпадом соціальних зв'язків і дисбалансом кількісно-якісних змін. За таких умов особистість втрачає стабільні соціальні пріоритети і знаходиться в перманентному стані пошуку та вибору ціннісних орієнтирів.

Одним із засобів нівелювання ціннісної амбівалентності та дезорганізації сучасного соціуму є ідеологія, яка, з одного боку, пояснює, легітимізує та виправдовує суспільні реалії через співвіднесення їх з цінностями вищого порядку, надаючи тим самим зміст суспільним трансформаціям, а з іншого – сприяє ідентифікації, орієнтації та адаптації індивідів до існуючого соціополітичного порядку. Отже, соціальний порядок може бути забезпечений узгодженням та кореляцією ціннісної системи суспільства з інтеріоризованою ціннісною структурою індивіда, що, у свою чергу, реалізується через механізми ідеологічної соціалізації.

У сучасній соціогуманітарній літературі існують різні визначення соціалізації: від розуміння соціалізації як суб'єкт-об'єктного, одностороннього процесу включення індивіда в суспільні відносини, за допомогою якого суспільство здійснює контроль над індивідами та забезпечує соціальну стабільність за рахунок підтримання однорідності та ціннісної уніфікації суспільства (О. Конт, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Р. Мертон та ін.), до інтерпретації соціалізації як суб'єкт-суб'єктного процесу, актуалізації активної ролі індивіда в процесі освоєння та конструювання соціальної реальності (Л. Уорд, Ф. Гіддінгс, З. Фрейд, Р. Тард, У. Джеймс, Ч. Г. Кулі, П. Бергер, Т. Лукман та ін.).

При дослідженні сутності та специфіки ідеологічної соціалізації доцільним буде застосування суб'єкт-суб'єктного підходу, у рамках якого соціалізація трактується як двосторонній, взаємообумовлений та взаємопов'язаний процес взаємодії індивіда і соціального середовища, що передбачає як включення індивіда в систему існуючих суспільних відносин і структур, так і самостійне відтворення та конструювання цих відносин. Адже, за допомогою механізму соціалізації відбуваються одночасно як процеси інтеріоризації індивідом

суспільних вимог і правил у формі норм, ролей, цінностей, потреб тощо, такі екстеріоризація акумульованого досвіду особистості у певні моделі соціальної взаємодії та поведінкові стратегії.

Відповідно, ідеологічна соціалізація постає як дуалістичний процес взаємодії індивіда з ідеологічною сферою суспільства, в результаті якого відбувається, з одного боку, засвоєння норм, цінностей, орієнтирів, змістоутворюючих установок та інших артикульованих складових ціннісно-нормативного підґрунтя ідеологічної системи, а з іншого, - формування індивідом власної нормативно-ціннісної ієрархії та її реалізація у суспільному житті. При цьому, процес ідеологічної соціалізації та його результати значною мірою детерміновані суб'єктивними установками індивіда, його вибіркоким ставленням до різних ідеологічних конструктів, їх індивідуальною інтерпретацією, а також впливом інституалізованих і стихійних механізмів соціалізації.

Таким чином, взаємодія особистості з суспільством у ході ідеологічної соціалізації носить подвійний характер. По-перше, забезпечується конструювання та відтворення власне ідеологічної сфери, а по-друге, формується особистість індивіда, складаються її ідеологічні цінності та установки, з'являється смислова матриця, за допомогою якої відбувається пояснення та легітимація суспільних процесів і явищ, забезпечується формування та інспірування у суспільну свідомість консолідуючого і мобілізуючого «суспільного ідеалу», що є необхідною умовою стабільного розвитку суспільства у цілому.

ПАРТІЙНА ТА ВИБОРЧА СИСТЕМИ В УКРАЇНІ: СУСПІЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ ТА ПОЛІТИЧНІ РЕАЛІЇ

Революція гідності змела з політичного простору центральні органи влади, які не відповідали сподіванням суспільства на демократичний вектор розвитку, руйнували Українську державу, сприяли реалізації антиукраїнських російських інтересів в Україні. Обрано нового Президента, новий Парламент, у якому проукраїнською демократичною більшістю сформовано новий коаліційний Уряд. На черзі вибори до органів місцевого самоврядування. Перед новою владою стоять завдання не тільки реформування усіх сфер суспільного життя, подолання корупції, але і збереження територіальної цілісності та, навіть, Української держави в умовах російської агресії. Проте більшість громадян (61,5%) не задоволена діяльністю Верховної Ради [1]. В суспільстві спостерігається занепокоєність тим, що проукраїнська демократична більшість може втратити свою єдність у Верховній Раді, що влада не впорається з тими викликами та ризиками, які постали перед українським суспільством. Що через помилки, відсутність професіоналізму, злодійкуватість, корумпованість окремих представників влада втратить підтримку громадян на користь проросійських антидемократичних сил, які готуються до реваншу.

Політичні партії, як відомо, є тим посередником між владою та суспільством, який служить для формування органів влади та місцевого самоврядування. Вирішення небачених досі доленосних завдань потребує якісно нової влади, формування якої має здійснюватися оновленими політичними партіями в новій виборчій системі. На жаль, ні Майдан, ні Революція гідності жодним чином не вплинули ні на партійну, ні на виборчу систему. Досі зберігаються закриті партійні списки кандидатів у парламентарі та органи місцевого самоврядування. Стара схема не виборцю, а партійному керівникові надає право впливати на формування депутатського корпусу. Як

виявляє практика, партійні керівники у доборі потенційних парламентарів не завжди керуються професійними та морально-етичними критеріями. Наразі більшість виборців (71%) не довіряють політичним партіям. Недовіра притаманна виборцям усіх політичних партій. Не довіряють партіям 84% виборців партії «Опозиційний блок», 80% – Комуністичної партії, 69% – партії «Народний фронт», 58% – партії «Батьківщина», 69% – партії «Самопоміч», 68% – Радикальної партії Олега Ляшка, 63% – партії «Блок Петра Порошенка». А найменше довіряють партіям ті, хто на виборах зіпсував бюлетень – 89% [2].

Такий високий рівень недовіри пояснюється тим, що після Майдану в діяльності політичних партій не відбулося жодних змін. Як і раніше, залишаються закритими для суспільства джерела фінансування політичних партій, за чим стоять приватні інтереси. Комерційні структури фінансують політичні партії з метою мати їх агентами впливу в усіх органах влади та місцевого самоврядування. Доки зберігається такий механізм фінансування політичних партій, не може бути мови про незалежність не тільки окремих народних обранців, але і політичних партій. Не може бути вирішеною проблема розмежування влади та бізнес-структур, яка є однією із найболючіших у сучасній Україні. Проте наразі питання про фінансування політичних партій навіть не обговорюється.

Згідно моніторингу Комітету виборців України, в Україні протягом 2014-2015 рр. було утворено 66 нових партій: 39 – у 2014 р., 27 – у 2015 р. Більшість новостворених партій не ведуть жодної інформаційної роботи на місцевому рівні, про них немає згадок в місцевих ЗМІ і вони досі не розпочали активну діяльність. Наразі в Україні діють 262 політичні партії, основна діяльність яких зосереджена навколо виборчого процесу [3].

Як повідомляє КВУ, у виборчих кампаніях партії відкривають громадські приймальні і організують масові заходи. Популярності набуває проведення партіями роз'яснювально-просвітницької роботи з виборцями. Окрім цього, більшість партій розміщує у місцевих ЗМІ матеріали із ознакою замовних [4].

Тобто, діяльність партій спрямована на те, щоб виборець ідентифікував будь-який позитив з конкретною політичною партією. Такі форми роботи політичних партій є замаскованим підкупом виборців, які отримують від партій безкоштовну послугу, матеріальну, або фінансову допомогу в обмін на підтримку на виборах. Така практика сформувалася вже давно, стала звичною і для партійних функціонерів, і для виборців. Втім, вона є надзвичайно шкідливою, бо створює не конкуренцією ідей, стратегій розвитку, а фінансових можливостей тих суб'єктів виборчого процесу, які ведуть боротьбу за владу задля реалізації власних інтересів. Форми діяльності сучасних партій виявляють їх залежність від бізнесових структур, слабкість, відсутність розуміння ролі та функцій політичних партій як в центрі, так і на регіональному рівні. Найбільше, на що спроможна переважна більшість партій – є усвідомлення очікувань виборців та формулювання передвиборчих обіцянок, які не будуть виконані. Суспільство, як правило, не отримує від політичних партій пропозицій щодо стратегічного курсу країни та тактики його реалізації.

Роль політичних партій у механізмах формування влади залежить не тільки від партійної, але і від виборчої системи, яка функціонує в країні. Після Революції гідності стара виборча система не зазнала ніяких змін. Пропозиції про відкриті списки, про відміну змішаної системи, про посилення ролі виборця, про запровадження європейського досвіду владою не почуті.

Таким чином, партійна та виборча системи України, які є найбільш впливовими чинниками трансформації української влади після Революції гідності не зазнали жодних змін, так очікуваних суспільством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Громадська думка післявиборчого опитування [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/gromadska-dumka-pisljavivorchogo-opituvannja.htm>
2. Громадська думка післявиборчого опитування [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/gromadska-dumka-pisljavivorchogo-opituvannja.htm>
3. Основні висновки опитування регіональних експертів КВУ «Півроку до місцевих виборів: нові гравці та старі проблеми» [Електронний ресурс] —

Т.П. Савельєва

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ У МЕРЕЖЕВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У межах парадигми інформаційного суспільства концепт мережевого суспільства останнього часу все більше уживається у наукових колах для пояснення сучасних процесів та нових соціальних явищ. Це стосується і політичного процесу загалом та зокрема політичної комунікації, яка в широкому сенсі розуміє усі різновиди комунікацій між політичними акторами у процесі своєї діяльності.

Для окреслення основних рис, яких набула політична комунікація під впливом мережевого суспільства, необхідно виокремити сутнісні характеристики даного типу суспільства. Звертаючись до аналізу поняття «мережеве суспільство у різних авторів, можна стверджувати, що цей термін достатньо гнучкий (як основа даний концепт надає можливість вченим в межах різних галузей наук будувати нові теоретичні розробки) та багатогранний – він описує різноманітні явища, пов'язані із соціальними, політичними, економічними та культурними змінами, що зазнали впливу від розповсюдження мережевих, цифрових та інформаційних і комунікаційних технологій.

Тому вважаємо за доцільне звернутися до творця даної концепції М. Кастельса. Надаючи теоретичне обґрунтування даному поняттю, М. Кастельс звертає увагу на практичну тотожність понять мережеве та інформаційне суспільство. Рисами останнього є, по-перше специфічна форма соціальної організації, в якій генерування, обробка та передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності та влади, а також мережева логіка його базової структури.

Серед основних закономірностей функціонування мереж можна виокремити наступні: опосередкованість впливу; використання «слабких зв'язків» потенційно є більш результативним, ніж вже сталих «сильних»; первинна роль інформації, значення якої збільшується; простір, час та енергія мають менше значення; зорієнтованість мережі перш за все на результат, а не на процес; можлива короткостроковість існування результатоорієнтованої мережі; висока мобільність; консенсусність у прийнятті рішень.

Ураховуючи зазначені характеристики, можна виокремити наступні положення, які важливі для визначення особливостей політичної комунікації у мережевому суспільстві:

- розвиток інформаційних технологій змінює політичний простір, в тому числі з'являються нові способи взаємодії із владою;
- серед нових форм взаємодії, в тому числі в політичному полі розповсюджується більшою мірою краудсорсінг, а також краудфандінг та бенчмаркінг;
- нові форми політичної комунікації дозволяють будь-кому приймати участь у політичному процесі;
- одним із головних акторів політичного впливу стають ЗМІ;
- спостерігається медіатизація політики, що призводить до появи комунікативних технологій взаємодії влади та суспільства;
- зміщення соціальної дії в сферу мережевої комунікації призводить до зменшення ролі держави та зміни її функцій;
- симуляція політичних практик, яка має місце завдяки розвитку Інтернет-технологій, призводить до віртуалізації інституту демократії.

РОЗДІЛ III. «ДЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ, ЩО ТРАНСФОРМУЄТЬСЯ»

Н.О. Борисенко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С Сковороди

ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Проблема важковиховуваних дітей та підлітків гостро постала в перші роки радянської влади, особливо після громадянської війни, коли значно збільшилась кількість безпритульних та бездомних дітей. Дитяча безпритульність становилась народною бідною. У витоків рішення цієї проблеми стояли П.П. Блонський, Л.С. Виготський, А.С. Макаренко, С.Т. Шацький та інші.

Робота С.Т. Шацького та його колег в школі-колонії підготувала їх до глибокого пізнання проблем дитячої соціалізації, створила досвід виховання на основі поваги до особистості дитини, індивідуального підходу до неї через відносини довіри між дітьми та дорослими.

У концепції вивчення особистісних якостей школярів С.Т. Шацький висунув положення про те, що в процесі вивчення дітей необхідно навчитися розуміти їхній внутрішній світ, а не витлумачувати поведінку дітей лише з позиції дорослої людини. Важливого значення С.Т. Шацький надавав урахуванню вікових особливостей учнів і впливу на їхній розвиток умов середовища та здатності дорослих активно впливати на них. У цьому відношенні С.Т. Шацький спирався на розроблену К.Д. Ушинським програму комплексного вивчення особистості та особливої відповідальності за цю справу вихователя [4].

Безперечний інтерес представляють роботи видатного педагога та психолога П.П. Блонського. На його думку, покинуті діти потребують особливої, додаткової уваги з боку педагогів. В особистості проблемної дитини

він бачив сили, що здатні зруйнувати негативні моральні поняття, негативні боки поведінки. Задача педагога – виявити ці сили, стимулювати їхній розвиток. П.П. Блонський вважав, що запорука успіху в ресоціалізації таких дітей забезпечується творчим співробітництвом учителя з учнем, оптимістичною позицією педагога, вірою в удачу та прагненням розвитку позитивних внутрішніх сил дитини. Значний інтерес представляють показники дитини, що нормально розвивається, які сформулював П.П. Блонський. До таких показників він відносив різнобічність інтересів, здатність захоплюватися одночасно різним, творче вирішення поставлених завдань, розвиток мовлення, особливо письмового, здатність спілкуватися з людьми, ініціативу.

В усіх випадках, коли дитина виявляє відхилення в поведінці, необхідно, на думку П.П. Блонського, зрозуміти сутність цих відхилень, виявити їхні причини і створити умови для подолання недоліків. Це положення спирається на те, що П.П. Блонський розглядав моральність як складне явище, що має не біологічне, а соціальне коріння. Тим самим він завдав удару по розповсюдженій у 30-ті рр. ХХ ст. теорії «моральної дефективності». Відповідно до цієї теорії, діти, з якими не впорались малокваліфіковані педагоги, зараховувались до категорії морально-дефективних. П.П. Блонський стверджував, що діагноз розумовому розвитку дитини може ставити лише спеціаліст. У випадках відсутності клінічних реальних хвороб педагоги мають справу з «педагогічною занедбаністю». Інтерес для практичних працівників представляє план вивчення дитини, запропонований П.П. Блонським, який включає анкетування, тестування, діагноз, етіологічний аналіз, педагогічні рекомендації. Цю структуру було покладено в основу сучасного діагностичного обстеження дитини [1].

Прагнення допомогти педагогам вирішувати проблеми ресоціалізації підлітків знаходимо в педагогічній діяльності Л.С. Виготського, який стверджував, що педагогам необхідне цілісне знання про розвиток людини. Обґрунтований принцип діагностичного вивчення особистості, необхідність динамічного та системного підходу у виховному впливові на проблемну дитину

знаходять відображення і в сучасних дослідженнях. Відомо, що 30-ті рр. ХХ ст. педологи використовували психометричні тести в якості основного методу обстеження, в результаті чого нормальні діти були направлені в допоміжні школи. Тому тести, на думку Л.С. Виготського, повинні органічно поєднуватись з довготривалим спостереженням, вивченням результатів дитячої діяльності, гри та поведінки дитини, лише тоді можна претендувати на точність у постановці діагнозу [2].

Значна роль в оформленні вимог до особистості педагога-вихователя, який фактично супроводжує десоціалізованих дітей та підлітків, становлення його педагогічної майстерності належить А.С. Макаренку, який більшу частину своєї педагогічної діяльності присвятив ресоціалізації безпритульних та малолітніх правопорушників. А.С. Макаренко вважав, що правопорушники — це діти, що потребують насамперед допомоги. Характер роботи з такими дітьми залежить як від особистості педагога, так і від виправно-виховних впливів. Одним із основних факторів, які впливають на формування поведінкових девіацій, на думку А.С. Макаренка, є соціальне середовище та невірне організоване виховання [3]. У зв'язку з цим А.С. Макаренко висував високі вимоги до підготовки педагога, його особистісних якостей, до яких відноситься: професійна кваліфікація, доброзичливість, діловитість, терпимість, чуйність, здатність до експериментування, вміння знаходити оптимальні способи педагогічного впливу та інше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения : В 2 т. / П.П. Блонский. — Т 2. — М. : Педагогика, 1979. — 400 с.
2. Выготский Л.С. Диагностика развития и педагогическая клиника трудного детства / Л.С. Выготский. — М. : Изд-во exper. дефектол. ин-та, 1936. — 78 с.
3. Макаренко А.С. Сочинения : В 7-ми т. / А. С. Макаренко. — Т. 5. — М. : Изд-во агентства печати «Новости», 1958. — 560 с.
4. Шацкий С.Т. Острые вопросы педагогического сочинения : В 2 т. / С.Т. Шацкий. — Т. 2. — М. : Педагогика, 1980. — 332 с.

Л.Ф. Карпєєва

Гімназія №109 імені Т.Г. Шевченка (м. Київ)

І.І. Пелішенко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ЮВЕНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Ювенальна злочинність посягає на моральні та соціально-політичні устої суспільства, загрожує особистій безпеці громадян та суспільства в цілому.

Злочинна поведінка має як внутрішні причини, викликані індивідуально-психологічними особливостями особистості, так і зовнішні. У першу чергу спеціалісти називають вплив соціального середовища та кримінальних авторитетів, вплив кримінальної субкультури, агресивні нахили, потяг до самоствердження, корисливі мотиви, але виникає питання, який з чинників відіграє головну роль у формуванні кримінальної поведінки, які фактори впливають на скоєння злочину.

Під кримінальною поведінкою молоді вважаються правопорушення та злочини, а протиправна поведінка дітей та молоді називається делінквентною. Особистісні якості підлітків мають свої вікові особливості разом з тим вони не завжди грають однакову роль у мотивації кримінальної поведінки. Серед типових проступків неповнолітніх виокремлюють лихослів'я, бійки з однолітками, бешкетування, порушення дисципліни в школі. Порушення адміністративних та правових норм підлітково-молодіжного середовища проявляється через дрібні крадіжки, здирництво, викрадення автотранспортних засобів, хуліганство. Ювенальна кримінальна поведінка включає в себе суспільно-небезпечні кримінальні діяння, які співвідносяться з нормами кримінального права (корисливі злочини, нанесення тілесних пошкоджень, зґвалтування, вбивство).

Актуальним науковим завданням є з'ясування детермінації мотивів ювенального злочинника. Мотиваційна сфера особистості представляє собою систему факторів, умов та засобів, мотивів, потреб, настанов та інших

соціально-психологічних явищ, в основу яких була покладена система факторів, які впливають на кримінальну мотивацію особистості [1, с. 158].

У своїй статті «Порівняльний аналіз факторної структури мотиваційної сфери особистості законослухняних та неповнолітніх правопорушників» Ю.А. Малюшина запропонувала порівняльний аналіз факторів, які впливають на особистість законослухняних підлітків та підлітків кримінальної спрямованості. Поведінку людини визначає цілий комплекс мотивів, серед яких домінує один, а інші слугують доповненням. Деякі вчені стверджують, що тип кримінальної особистості визначає мотив її поведінки. Аналіз Ю.А. Малюшиної показав якісну відмінність формування структури мотиваційної сфери законослухняних підлітків та підлітків з кримінальною поведінкою, вагу кожного з факторів у загальній структурі та індивідуальну суб'єктивність:

1. Головним фактором як для законослухняних так і для кримінальних підлітків є індивідуально-особистісний фактор. Підлітки з кримінальною спрямованістю характеризуються відсутністю волі, нечутливістю, безвідповідальністю. У законослухняних підлітків домінує воля, терпимість, чуткість, творча активність, друзів вони сприймають як цінність.

2. В обох групах є життєві смисли, які пов'язані з контролем «Я» та контролем життя, ціннісні орієнтації, які входять в структуру свідомості; тільки у правопорушників спостерігаються анти цінності, деструктивні особистісні смисли, а у законослухняних неповнолітніх превалюють цінності сім'ї, цінності свободи, щастя інших, високий локус контролю «Я», існують життєві цілі.

3. У поведінковому компоненті цих груп спостерігається різниця. У правопорушників переважають деструктивні стратегії та механізми психологічного захисту. У законослухняних підлітків існує механізм психологічного захисту як сублімація – проекція, раціоналізація, визнання.

4. В емоційному компоненті у правопорушників домінують неглибокі емоційні відношення, відсутність чуттєвих відносин, відчуженість, неприйняття

контролю над собою. У законослухняних неповнолітніх переважають: гедоністичні почуття, глибокі емоційні відношення [1, с. 158–159].

В умовах політичної, соціальної, економічної нестабільності широке поширення мають корисливі злочини, їх економічна складова очевидна. Почуття фінансової неспроможності може призвести до негативної деформації молоді особи. Під впливом відносної депривації у них формується схильність знаходити засоби отримання матеріальних благ не в активній трудовій діяльності, підвищенні рівня освіти та кваліфікації, а шукати більш «легкі», на перший погляд, засоби їх досягнення, в тому числі і злочинні [2, с. 61]. Соціологічні дослідження, які проводились на пострадянському просторі, підтверджують це твердження.

За даними білоруських соціологів, економічний характер (грабунки, розбої, вимагання, крадіжки та ін.) складала більш ніж 70% кримінальних злочинів, які були скоєні неповнолітніми [2, с. 61]. Білоруські соціологи також досліджували алкогольну складову ювенальної злочинності. На це питання відповідали підлітки, які були особисто знайомі з особами схильними до хуліганства та порушення суспільного порядку або були свідками протиправних дій та підготовки до них. На їх думку, головним фактором, який формує молодіжну злочинність у останнє десятиліття є вплив алкоголю та наркотичних речовин. Цей факт дозволяє зробити висновки, що причини та мотивація молодіжної злочинності, в порівнянні з дев'яностими роками, змінились [2, с. 61].

ЛІТЕРАТУРА

1. Малюшина Ю.А. Сравнительный анализ факторной структуры мотивационной сферы личности законопослушных и несовершеннолетних правонарушителей / Ю.А. Малюшина // Юридические записки. — 2013. — № 1. — С. 156—160.
2. Рубанов А.В. Девиантное поведение: проблемы и противодействие / А.В. Рубанов // Философия и социальные науки. — Минск : БГУ. — 2013. — № 3/4. — С. 58—62.

**О.М. Крутій,
І.М. Лопатченко**

Харківський регіональний інститут
державного управління Національної академії
державного управління при Президентові України

СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ОСОБИСТІСНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ СИРИТ

Різка зміна ціннісних орієнтацій в українському суспільстві, дезадаптація значної частини населення, зниження моральних норм негативно позначаються на процесі соціалізації дітей і підлітків. Поряд з цим, зростаючі масштаби асоціальної поведінки серед дорослих, криза сучасної сім'ї є додатковим негативними факторами, що відображаються на стані дитинства в країні в цілому та на процесі соціалізації конкретно, а особливо дітей групи ризику, як наприклад соціальних сиріт.

Проблема особистісної соціалізації дітей сиріт розглядається багатьма гуманітарними науками. У сучасному соціально-філософському знанні процес соціалізації розглядається як етап становлення індивіда і залучення його до основних норм, цінностей та соціокультурних інституцій з метою виконання будь яких соціальних ролей. Соціальна адаптація є логічним підсумком соціалізації, що розкриває і уточнює ідентичність особистості у соціокультурному середовищі [1; 2; 4; 5].

Однак, існує й дещо інша точка зору, яка розглядає процес соціалізації як дворівневий процес, що включає в себе соціальну адаптацію та інтеріоризацію. Соціальна адаптація в даному випадку розглядається як процес пристосування індивіда до широкого кола соціальних явищ та інститутів (соціально-економічні умови, рольові функції, норми, соціальні групи, організації, інститути). А процес інтеріоризації являє собою привласнення особистістю норм і цінностей суспільства.

Процес соціалізації має різні рівні, де виконує певні функції і впливає на структури особистості. На мікрорівні провідну роль відіграє взаємодія з соціальним оточенням, насамперед з прийомною сім'єю, і основною функцією

соціалізації нетипової дитини є розвиток комунікативних навичок і допомога в усвідомленні своєї суб'єктивності. На мезорівні метою соціалізації є спеціальне навчання і професійне психічне, фізичне, соціальне оздоровлення дитини. Її здійснюють інститути освіти, соціальної роботи та медичні установи. На макрорівні метою соціалізації є інтеграція дітей соціальних сиріт у суспільство, завдяки здійсненню соціальної політики держави. Всі три рівні процесу соціалізації безпосередньо взаємопов'язані, але мезорівень стає пріоритетним, оскільки впливає, як на макро-, так і на мікро- рівні.

Координація діяльності всіх ресурсних систем і адаптаційних послуг є основним завданням інституту соціальної роботи в процесі соціалізації дітей сиріт. Концептуальна модель соціальної роботи з соціальними сиротами передбачає створення цілісної ресурсної системи, елементами якої можуть бути як вже наявні системи підтримки, так і новостворені.

А. Пінкус і А. Мінахан виділяють три типи таких систем, називаючи їх ресурсними системами [3]. Неформальна натуральна ресурсна система, в яку включені відносини між дітьми, батьками, іншими членами прийомної сім'ї, а також відносини з однолітками, друзями. Відмінна риса цієї системи в тому, що людина сама створює або вибирає ресурси спілкування. Другий тип ресурсної системи – формальна, яка об'єднує людей відповідно до спільної мети. Форми та структура цієї системи носять недержавний характер. Ресурси на рівні державних структур складають третій тип ресурсної системи, в яку людина включений в залежності від необхідності задоволення певних соціальних потреб.

Координація діяльності всіх ресурсних систем є умовою побудови соціально-екологічної моделі соціалізації особистості дітей сиріт. Ядром соціально-екологічної моделі є погодження двох компонент: з одного боку, взаємодії дітей-сиріт та їх безпосереднього соціального оточення, з іншого підтримка цієї взаємодії з боку держави та громадськості. Значна зміна у філософії урядових реформ пов'язана із законодавчими ініціативами розподілу

фондів соціальних програм на користь підтримки дітей соціальних сиріт та прийомних сімей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко Е.А. Социальное сиротство как объект внимания общественных и государственных организаций / Е.А. Коваленко // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. — Харків : Видавничий центр Харківського Національного Університету ім. В.Н. Каразіна, 2004. — С. 482—485.
2. Осипова И.И. Социальное сиротство: теоретический анализ и практика преодоления: [монография] / И.И. Осипова. — Нижний Новгород : Изд-во НИСОЦ, 2009.— 208 с.
3. Пинкус А. Практика социальной работы. / А. Пинкус, А. Минахан. — М. : Союз, 1993. — 237 с.
4. Терновець О. М. Соціальне сирітство як предмет міждисциплінарного дослідження / О.М. Терновець // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — 2012. — № 5 (240). — Ч. I. — С. 61—67.
5. Ромм М.В. Адаптация личности в социуме / М.В. Ромм. — Новосибирск : Наука, 2009. — 272 с.

И.И. Марченко

Харьковский национальный педагогический
университет имени Г.С. Сковороды

ВОЗДЕЙСТВИЕ ПРОИСХОДЯЩИХ ПЕРЕМЕН НА СОЦИАЛИЗАЦИЮ ЛИЧНОСТИ

Кризисные явления в разных подсистемах общества, с одной стороны, обостряют проблему социализации, а с другой стороны, указывают на то, что они и есть ее результатом. Ускорение и обострение, прежде всего, политических, экономических, религиозных процессов за последнее десятилетие (и особенно за последний год) требуют дальнейшего их осмысления и демонстрируют недостаточность концептуальных разработок в области социализации.

Проблема социализации получила широкое освещение в научной литературе. Количество публикаций, их разнообразная теоретическая направленность способны конкурировать с разработками в области самых актуальных научных проблем. Наиболее известными направлениями

исследования является структурно-функциональный анализ (Р. Мертон, Т. Парсонс), феноменологическая традиция (Д. Мид, Ч. Кули, А. Шюц, Э. Гоффман, М. Хайдеггер), феноменологически-интеракционистская концепция (П. Бергер, Т. Лукман), интеракционистский подход (Дж.К. Коулмен, У. Уэнтворт, У. Бронфенбреннер, И. Талмен), теории интеграции (М. Фуко, П. Бурдьё) и др.

Если рассматривать социализацию личности как процесс, который длится всю жизнь, то можно выделить следующие ее этапы: первичная социализация (детей в рамках семьи), вторичная социализация (детские дошкольные учреждения, система образования (школа, училище, колледж, институт), работа и другие социальные организации) и ресоциализация (замена сложившихся норм, ценностей, образцов поведения) [1]. В настоящее время глубокой ресоциализации подвержено практически все население страны.

Произошедшие изменения последних лет переносят акцент с первичных институтов социализации (семья, школа, группа сверстников и т. д.) на вторичные институты (государство, его органы, университеты, церковь, средства массовой информации и т. д.). Происходит быстрое усиление воздействия преимущественно вторичных институтов социализации и на их фоне менее заметное первичных.

Изменилось воздействие таких агрегированных структур, как армия, пенитенциарная система, средства массовой информации. Армия в условиях ведения военных действий и пенитенциарная система оказывают в большинстве случаев шоковое воздействие на личность, которое приводит к переоценки ценности человеческой жизни, отношения необходимого и должного, товарищества и предательства и в конечном итоге целей жизни вообще.

Подобные выводы можно сделать и относительно факторов социализации. Мегафакторы (глобальное влияние на людей как жителей планеты), макрофакторы (общество, государство, этническая группа) и мезофакторы (проживание в определенной местности, принадлежность в социальной группе

или культуре, наличие общих взглядов) по сравнению с микрофакторами (семья, школа, сверстники, учителя, соседи) активизировали свое воздействие, заставляя индивида более интенсивно социализироваться и ресоциализироваться.

Усилилось влияние и миграция населения. По данным ООН, количество беженцев, покинувших Украину в связи с конфликтом в Донбассе, превысило 800 тыс. человек. Из них 660 тыс. находятся в России, 81 тыс. – в Беларуси. 1,228 млн. человек переселились из зоны ведения военных действий в другие регионы Украины [2]. Потеря родных и близких, собственного жилья и имущества, средств к существованию, неизбежная маргинализация, которая происходит помимо желания людей и воспринимается ими как трагедия, - все это скажется на качествах личности, которая формируется в Украине.

В нашей стране складывается уникальный опыт выживания населения в экстремальных условиях революций, войн, голодомора, репрессий, катастроф (например, на Чернобыльской АС) и пр. и соответственно формируется личность, активно стремящаяся к выживанию собственными силами, слабо надеющаяся на помощь государства. При малейшем намеке на ухудшение положения в стране население запасается продуктами питания, предметами, обеспечивающими выживание в экстремальной ситуации, – спичками, солью, крупами, свечами, отопительными приборами и пр. Ассортимент запасаемого зависит преимущественно от материального и семейного положения.

На фоне роста социальной активности большинства жителей Украины за последние годы усиливается отстраненность определенной части населения от событий в стране – отказ от чтения информации в газетах и журналах, просмотра информационных телепередач и пр., вызванная перенасыщенностью этих источников информацией, носящей негативный характер.

Таким образом, состоявшиеся и происходящие в Украине изменения приводят к формированию личности, почти постоянно находящейся в состоянии маргинальности, например, в процессе перехода от развитого социализма, ускорения, перестройки, обретения независимости до

первоначального накоплення капітала, формування капіталізму, які відбулися протягом життя двох останніх поколінь.

ЛИТЕРАТУРА

1. Соціалізація особистості [Електронний ресурс] // Соціологічний словар. — Режим доступу : <http://xn--c1ajbknbbt0c0f.net/sociologicheskij-slovar/71-sociologicheskij-slovar-s/297-socializacija-lichnosti>.
2. ООН: Число біженців з України перевищило 800 тисяч [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dw.de -18395310>.

В.О. Пелішенко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ОСОБИСТІТЬ ЗЛОЧИННИКА: ВИЗНАЧЕННЯ, ТИПИ, УМОВИ ФОРМУВАННЯ

Профілактика злочинності в Україні неможлива без всебічного дослідження особистості злочинника.

Вивчення кримінальної поведінки злочинника, визначення його позиції як суб'єкта соціальної поведінки у контексті соціальних зв'язків, розкриття його соціальних рис та ролей, особливостей мотивації злочинної поведінки у різних середовищах, типологізація особистості злочинника дозволять розробити ефективні методи превенції злочинності, спрогнозувати напрямки розвитку різних видів злочинності на майбутнє.

Кримінальна особистість – це окремий випадок соціально-психологічної структури людини та індивідуалізовані конструкції її кримінальної поведінки. Кримінальну особу характеризують протиправні соціальні орієнтири, кримінальні установки та мотивація, інше ставлення до життя, інші життєві стратегії.

Характеристика особистості злочинця в науковій літературі розкривається через структуру особистості. Структура кримінальної особистості розглядається в роботах Ю.М. Антоняна, В.Н. Кудрявцева, А.П. Закалюка, В.А. Бачиніна. Ці автори всебічно характеризують кримінологічну структуру особистості, описують її психологічні якості. До психологічної структури

відносяться: ціннісно-нормативна сфера (ціннісні орієнтації, погляди, переконання); інтелектуальні якості (рівень розумового розвитку, розумові вади) мотиваційна сфера особистості (система факторів, умов, установок, кримінальні мотиви поведінки, кримінальні інтереси, кримінальні потреби); злочинний досвід (судимість, участь у молодіжних угрупованнях, знаходження на обліку в міліції).

Кримінальну поведінку характеризує суспільно-небезпечне діяння, за яке наступає відповідальність згідно з кримінальним кодексом України. До кримінальної поведінки належать нанесення тілесних пошкоджень, зґвалтування, вбивство, випадки вандалізму.

Серед підлітків, які здійснили правопорушення, А.І. Долгова, Є.Г. Горбачовська, В.А. Шумілін виокремлюють такі типи: послідовно-криміногенний, та ситуативно-криміногенний. Ці автори зазначають, послідовно-криміногенний тип характеризує те, що «криміногенний внесок» особистості у злочинну поведінку при взаємодії з соціальним середовищем є вирішальним, а злочин випливає з звичного стилю поведінки, він обумовлюється специфічними поглядами, установками і цінностями суб'єкта. Ситуативно-криміногенний тип визначається порушенням моральних норм, правопорушенням незлочинного характеру, а сам злочин у значній мірі обумовлений несприятливою ситуацією: злочинна поведінка може не відповідати планам суб'єкта, бути з його точки зору ексцесом; такі підлітки здійснюють злочин часто в групі у стані алкогольного сп'яніння, не будучи ініціаторами правопорушення. Ситуативний тип – незначні прояви негативної поведінки; вирішальний вплив ситуації, що виникає не з вини індивіда; стиль життя таких підлітків характеризується боротьбою позитивних і негативних впливів [2, с. 48].

Певний евристичний потенціал міститься й у типології особистості корисливого злочинця, яку запропонували Ю.М. Антонян, М.І. Єнікеев та В.Є. Емінов. Перший тип «той, хто самостверджується» – в основі злочинної поведінки лежать соціально-психологічні або індивідуальні рівні корисливих

мотивів, які переплітаються з необхідністю самоствердження. Другий тип – «дезадаптивний» або «асоціальний», цей тип характеризується низьким рівнем соціальної адаптації або пристосованості, часто не має нормальних зв'язків або відносин. Зазвичай, вони ніде не працюють, не мають друзів та родичів, пливуть за течією, байдужі до своєї долі. Вони відсторонені від суспільства, від соціальної активності. Третій тип – «алкогольний» близький до «дезадаптивного». Корисливі злочини, які скоює цей тип злочинця не представляє високої суспільної загрози. Злочини вони скоюють примітивними засобами. Четвертий тип – часто зустрічається серед корисливих злочинників – це «ігровий» тип. Представників «ігрового» типу відрізняє постійний пошук нових відчуттів, пов'язаних з небезпекою, потяг до участі у різного роду операціях. Корисливі мотиви, як правило діють в рівній мірі з матеріальними, для цього типу важливі емоційні переживання, які пов'язані з такою поведінкою. П'ятий тип корисливого злочинця – це «сімейний» тип корисливих злочинців. В якості стимулів розкрадачі та хабарники висувають досягнення та забезпечення необхідного матеріального та морального рівня своєї сім'ї. Сімейна мотивація достатньо типова [1].

Для системного пояснення криміногенної корисливої сутності злочинника, необхідно розглянути генезу злочинної поведінки у співвідношенні з соціальними факторами. Злочинність функціонально пов'язана з протіканням соціальних процесів, які визначають характер та напрямки суспільного розвитку, зміст соціальних змін. Соціальна дезорганізація на пострадянському просторі призвела до неможливості політичних інститутів виконувати свої функції. Злочинність, яка виникає у зв'язку з дисфункцією соціальних інститутів має в основному інструментальний, спрямований на досягнення визначеної цілі та структурований або внутрішньо взаємопов'язаний характер. Її ознаками є спланованість злочинної діяльності, систематичність, елементи організованості або розподілення злочинних ролей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонян Ю.М. Психология преступника и расследование преступления [Электронный ресурс] / Ю.М. Антонян, М.И. Еникеев, В.Е. Эминов. — Режим доступа : <http://yrsy.com/files/ucheb/anton/02htm>
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. / О.В. Безпалько. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 208 с.

О. О.Стрельнікова

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У розвинених країнах світу добродійна діяльність (а разом з нею й волонтерство) являє собою повсякденну соціальну практику. Протягом останніх років волонтерський рух набув значних обсягів і в українському суспільстві.

Однією з важливих ознак розвинутої волонтерської діяльності є наявність масової участі в ній населення. Для сучасного соціально-економічного стану України масова добродійна діяльність у формі пожертв не є характерною оскільки матеріальні ресурси більшості громадян обмежені, організаційні форми для акумуляції добродійних коштів нерозвинуті, а також відсутня, власне, культура добродійності, традиції благодійної діяльності у свідомості людей. Тому в умовах сучасного українського суспільства стає характерною така форма добродійної діяльності як волонтерство (добровільність), оскільки вона є доступною для тих прошарків населення, які мають обмежені фінансові та матеріальні ресурси.

За даними дослідження, проведеного GfK Ukraine на замовлення Організації Об'єднаних Націй в Україні, у 2014 році майже чверть українців (23%) мали досвід волонтерства, при цьому 9% громадян почали займатися волонтерством протягом останнього року [1]. Основним напрямком діяльності волонтерів, за даними дослідження, стала допомога українській армії та пораненим (майже 70% волонтерів надавали такий вид допомоги).

Слід зазначити, що до подій останніх двох років найактуальнішими напрямками волонтерської допомоги були підтримка соціально незахищених верств населення та благоустрій громадського простору.

Вітчизняні дослідники визначають постійність та регулярність як важливі риси волонтерства [2]. Постійність та регулярність потребують створення адекватних організаційних форм. Оскільки вони ще мало розвинуті, то людська потреба допомогти «іншому» реалізується головним чином через дружні, родинні, сусідські та інші особисті зв'язки (соціальні мережі) [2]. Тому більшість опитаних волонтерів зазначили, що надають таку допомогу 1-2 рази на місяць самостійно, не беручи участі в конкретних волонтерських проектах [1].

Стаття 16 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» визначає волонтерство як специфічну форму доброчинності, «надання безпосередньо допомоги особистою працею, послугами чи передачі результатів особистої творчої діяльності» [3, ст. 16]. Однак, на нашу думку, таке визначення потребує доповнення чи уточнення, оскільки воно не розмежовує добровільну безкорисливу допомогу на основі особистих зв'язків та безкорисливе надання послуг та праці особам та організаціям, які їх потребують, яке не обумовлене родинними та іншими особистими зв'язками. Саме на цьому аспекті наголошено у Законі України «Про волонтерську діяльність»: «Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що ... здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю» [4, ст. 2]. Послуги й праця волонтера надаються раніше не встановленому та не визначеному колу осіб, тобто кожному, хто має потребу у певній сторонній допомозі. Таким чином, волонтером не може бути людина, яка безкорисно допомагає своїм знайомим, які потребують цієї допомоги. Однак такі особисті відносини нерідко у процесі волонтерської діяльності встановлюються та закріплюються.

У Законі України «Про волонтерську діяльність» поняття «волонтер» трактується як фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку і здійснює

волонтерську діяльність на добровільній та безоплатній основі [4]. «Волонтерами можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, а також громадяни України віком від шістнадцяти років, якщо вони здійснюють волонтерську діяльність на території України, за письмовою згодою одного з батьків (усиновлювачів) або піклувальника» [4, ст. 7].

Масове волонтерство як феномен культури колективного життя являє собою норму поведінки, яка обґрунтована та пояснена моральними авторитетами, схвалена та засвоєна суспільством. В ідеальному стані волонтерство повинно бути певним різновидом добродійної діяльності, яка визначає допомогу іншому як культурну норму існування людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волонтерський рух в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.gfk.com/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf
2. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / [за ред. Р. Х. Вайноли]. — К. : Академпрес, 2003. — 112 с.
3. Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1997. — № 46. — 292 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=531%2F97%E2%F0&zahyst=4/UMfPEGznhhxPk.ZiTCXiQuHI4hss80msh8Ie6>
4. Закон України «Про волонтерську діяльність» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2011. — № 42. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

І.І. Турко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ НА ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Ще в римському праві виділяли декілька підстав виникнення правовідносин: контракти, квазі-контракти, делікти, квазі-делікти.

Що стосується українських правових цінностей, то вони сформувалися в основному на засадах слов'янської східноєвропейської цивілізації, для якої

характерні колективізм, а саме перевага колективних засад над індустріальними, прагнення до справедливості та гармонії суспільних відносин.

Правові відносини в суспільстві формуються і розвиваються внаслідок наявності правових норм, які приймаються державою для регулювання суспільних відносин.

Як зазначає Н.Б Болотіна: «наявна система трудового права не є застиглим конгломератом правових норм, вона динамічна, розвивається під впливом нових економічних і соціальних відносин і зазнає змін» [1, с.71].

А даний момент виникла така ситуація, коли трудові правовідносини фактично не врегульовані правовими нормами і всіляке намагання їх упорядкувати аналогічними нормами вже не дають потрібного ефекту.

Як відомо, підставою виникнення трудового правовідношення є наявність юридичного факту.

В.Б. Ісаков відмічає, що поняття «юридичний факт» у науковій літературі вживаються у широкому та вузькому розумінні. У вузькому – це конкретна фактична передумова, що складається з одного елементу – юридичного факту. У широкому розумінні юридичними фактами називаються всі фактичні обставини, що мають правове значення, в т.ч. елементи фактичного складу [2, с. 27].

Сучасна фінансово-економічна криза призвела до занепаду цілого ряду секторів економіки України, вплинула на діяльність багатьох підприємств і установ. Характерними стали порушення роботодавцями трудового законодавства, серед яких можна виділити: залучення до праці без належного оформлення трудових відносин, зарплатня в конвертах. Виникло, навіть, таке поняття, як «прекаріат». В перекладі з латині – це ненадійна, нестабільна трудова діяльність. Прекаріат – це суміш пролетаріата та середнього класу. За наявністю вищої освіти – це середній клас, але по дійсним обставинам цей прошарок схожий на пролетаріат.

Це категорія з нестабільним заробітком, яка згодна працювати різноробочими, незважаючи на свій вузівський диплом. Під категорію

прекаріата підпадає і прошарок наукових працівників, які перебиваються тимчасовими стипендіями. Це і фрилансери, що живуть на гонорари.

А, як уже зазначалось, зміна суспільних відносин, яка веде до перетворення економічних процесів впливає на подальший розвиток трудового права.

В процесі переходу до нових, продиктованих ринковою економікою відносин, дуже актуальним стає створення системи юридичних фактів та прийомів впливу цих факторів на суспільні відносини з метою підвищення ефективності такого впливу. Юридичні факти стають могутнім двигуном виробничого процесу і регулятором ринку праці та робочої сили.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотіна Н.Б. Трудове право України / Н.Б. Болотіна. — К. : Вікар, 2003.— 715 с.
2. Исаков В.Б. Фактический состав в механизме правового регулирования : [моногр.] / В.Б. Исаков. — Саратов : Саратовский университет, 1980. — 128 с.

Л.Є. Чернова

Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури (м. Дніпропетровськ)

ФАКТОРИ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ВНЗ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Реформи у системі вищої освіти в Україні, зміни правил вступу до ВНЗ, зміни мотивацій вибору професії, комерціалізація відносин ВНЗ – студент загострили загальну проблему адаптації першокурсників до навчання у вищому начальному закладі. Симптомами виступають: зростання кількості студентів-очної форми навчання, які не відвідують заняття, зниження балів успішності та якості знань (відносно минулих років), збільшення кількості відсіву студентів за не виконання навчальної програми.

Адаптація першокурсників до навчання у вузі має свої етапи та особливості. Крім того, це першій етап дорослого, самостійного життя для

студентів з інших міст. Зміна методик та форм навчання вимагає нових навчальних навичок від студентів.

В Придніпровської державної академії будівництва та архітектури було проведене зондажне дослідження студентів першого курсу всіх факультетів через 3 місяця з початку навчання у ВНЗ (листопад – початок грудня 2014р.), коли вже перші поточні та проміжні атестації пройшли, а сесії ще не було під час занять (80–89 % складу груп). Крім того за списком деканатів були розшукані через соціальні мережі студенти прогульники, створений їх соціальний портрет, та частина з них була опитана телефоном. Всього 658 респондентів.

Мета дослідження – виявити основні чинники адаптації першокурсників ПДАБА та розробити рекомендації щодо вирішення проблеми.

При розробці інструментарію були враховані чотири види адаптації: формальна, соціальна; дидактична та психологічна, і підібрані показники до кожного з якісними та кількісними визначеннями. Так був розроблений авторський бланк опитувальника.

Результати дослідження та висновки. Факторний аналіз показав, що першим за значенням фактором є мотивація вибору професії та ВНЗ. Майже третина студентів свою майбутню спеціальність вибирали орієнтуючись на попит на професію на ринку праці зараз, в надії на перспективи працевлаштування по закінченню вузу. Кожен п'ятий вважає свою професію престижною. Обидві позиції відображають орієнтацію на високий рівень добробуту в майбутньому, але не всі першокурсники розуміють що для цього треба гарно навчатися. На третьому місці мотивації вибору ВНЗ – «гарантованість бюджетного місця», що показує важливість безкоштовного навчання для дітей з малозабезпечених сімей. Більше третини студентів прогульників (38%) обирали місце навчання там, де «легше буде вчитися та вирішувати питання», серед дисциплінованих студентів таких лише – 7%. Таким чином, студенти, які обрали ВНЗ самостійне, орієнтуючись на здібності та цікавість до професії краще адаптувались и краще навчаються, в їх ставленні до освіти домінують жага знань та саморозвиток. Студенти, які обирали ВНЗ та

професію під впливом зовнішніх чинників – довше та важче адаптуються, порушують дисципліну та терміни здачі завдань, багато пропускають. Респонденти, що навчаються на спеціальності, на які бажали вступити (майже половина респондентів), найкраще адаптувалися. Третина дисциплінованих студентів та половина прогульників навчаються на фахи, далекі від бажаних спеціальностей. Висновок: студенти, які потрапили в ПДАБА випадково чи вимушено, мають проблеми з адаптацією, дисципліною та самоорганізацією.

На другому місці серед факторів адаптації – навчальні практики у шкільні роки, звички та ставлення до освіти у період первинної соціалізації, які перенесли до ВНЗ як позитивні, так і негативні. Велика частина студентів, які багато пропускають заняття мали середній бал атестата «б» балів, слабкі знання можуть заважати їм в навчанні та адаптації у ВНЗ, але при цьому вони пропускають заняття ще більш ускладнюючі свою ситуацію.

На третьому місці – ціннісні настанови до освіти у ВНЗ та навички тайм-менеджменту. Головною причиною, що заважає вчитися краще студенти назвали невміння планувати власний час (21% гарних студентів та майже 40% порушників) і прогалини шкільних знань (15% гарних студентів та 23% порушників). На вплив оточення (весела компанія) посилались 8% гарних студентів та 20% недбайливих, особливе мешканців гуртожитку. Саме у групі прогульників у 6 раз частіше спостерігається відкладання поточних занять на невизначений термін, ніж в групі студентів без пропусків. Тобто вони не вирішують проблему а погіршують її. Таким чином, масовим явищем вже на першому курсі стає низька дисципліна, що призводить до перевантаження самих студентів, зніжує якість виконання, збільшує кількість боржників...

Четвертим за значенням фактором адаптації – є індивідуальні психологічні особливості, звикання до нового. Лише 13% студентів мають індивідуальні психологічні проблеми, що заважають їм адаптуватися до навчання у ВНЗ, їм потрібна допомога психологічної служби академії. На жаль, більша частина студентів (80%) не знає про її існування.

Неформальні і формальні агенти комунікації та соціалізації відіграють важливу роль в адаптації студентів, але в різних сферах і аспектах різною мірою. У недбайливих студентів домінують неформальні канали інформації (старшокурсники та знайомі), а ті можуть впливати негативним чином.

Кореляційний аналіз показав, що різниця ступеня адаптації від гендерної складової не значна і стосується лише самоорганізації, дисципліни й сприйняття навчального матеріалу. Різниця у ступені дидактичної адаптованості між студентами, що мешкають у гуртожитку, та місцевими майже в два рази по окремим позиціям. Причиною може слугувати згуртованість перших, знайомство і допомога старшокурсників і більша дорослість іногородніх студентів, вимушених займатися не тільки навчанням, але і самообслуговуванням і більша кількість вільного часу.

У цілому, за результатами дослідження адаптація пройшла вдало для 70% студентів, близько третини студентів відчувають окремі проблеми: соціальні / психологічні / дидактичні, їм потрібна допомога викладачів та кураторів. Формальна адаптація успішна для 90% опитуваних.

РОЗДІЛ IV. «РЕЛІГІЯ І ДУХОВНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ»

О.П. Гужва

Український державний університет
залізничного транспорту

БУТТЯ ТА ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

Невизначеність вимірів людського існування в сучасному історичному контексті породжує перед кожною людиною низку запитань, на які не можна знайти однозначної відповіді. Оскільки ці запитання торкаються всіх сторін буття, то виникає необхідність осмислення їх з якомога найширших позицій. Ця широчинь осмислення лягає й на свідомість окремої людини, з тією різницею, що не кожен здатен сприйняти та віднайти за множиною змін самих форм буття свою власну стратегію життєтворчості.

Отже власне на саму людину припадає тягар аналітичної роботи, попри залежність її від тих сегментів суспільства, які вона мала б репрезентувати: чи то службовець, чи науковець, лікар або робітник. Ситуація вибору життєвих стратегій є сьогодні актуальною і становить серцевину духовної діяльності, яка передбачає наявність в окремому індивіді спостерігача. Автопоезис – цей концепт, що набуває надзвичайної світоглядної сили саме у контексті соціальних зрушень, стає притаманним особистості, яка має на меті зняти усі негаразди у суспільстві і присвятити пошукам втраченої єдності у свитоспогляданні та світовідчутті між окремим «Я» та «Я» суспільства все своє життя. У контексті духовних шукань другої половини ХІХ століття до таких особистостей відносять Льва Толстого та Достоевського, Івана Франка та Миколу Лисенка.

Леся Українка також була саме такою особистістю. Вона невпинно шукає можливості розширення художнього горизонту, що поєднував би різні сфери буття: Всесвіт, боротьбу стихій, колізії духовного буття. Це – колізії життя та смерті, любові та страждань, історії народів та історії свого народу. Ці колізії розгортаються як велетенські містерії, духовні драми, де є рай і пекло, вічні

герої та легендарні образи, де врешті-решт язичництво ніяк не суперечить християнству, бо вказує на вічність протистоянь добра та зли, світла й п'тьми, саму древність взаємин людини та природи, їх вічний діалог.

Поетеса залучається до процесу міфотворчості, що поєднує різні часові і дієві площини у єдине ціле, саме цим зумовлюється постійне оновлення лексики, жанрово-поетичних форм, тяжіння до алегорій, інколи сатири та гротеску. існування у певному історичному часі, постає як іпостась її власного духовного буття.

Міріам: Він їм простив. Він їм усім простив. // Вони те чули і на віки вічні // його слова потіхою їм будуть. // А тільки я не прощена зосталась, // бо я не можу їм простити за нього: // і ворогів, і друзів, і юрбу, // отой народ безглуздий, що кричав: // «Розпни його, розпни!» – і той закон // людський, що допустив невинно згинуть, // і той закон небесний, що за гріх // безумних покоління вимагає // страждання, крові і смерті соромної // того, хто всіх любив і всім прощав. // Умер він, зраджений землею й небом, як завжди самотній. А тепер // я тут сиджу, як завжди самотня... («Одержима», драматична поема).

Не дивно, що в одному зі своїх досить знакових поетичних творів «Сні» Леся Українка створює дивовижну поетичну паараболу:

Був сон мені колись: богиню // Фантазії вбачали мої очі,...

Вона іде! Непереможна сила // Мене примушує за нею простувати // По темних тісних хідниках. Вступила // Вона в якісь темні палати.

Чи то свята будова, чи темниця? // Високе і темне склепіння, // Одно віконце вузьке, мов стрільниця, – // Крізь нього сиплеться бліде проміння.

І падає на стіну; височенний // Орган стоїть там, наче скеля дика, // Де був прикований Титан страшний, // Що забажав освіти чоловіку.

Спинилася богиня і за руку // Взяла мене, і словом говорила: // «Вважай і пам'ятай мої слова й науку: // То світовий орган, і доля так судила,

Що тільки раз він має гук подати, // Страшний той гук, потужний і величний, // По всіх країнах має залунати // І перекинути світовий стрій одвічний.

Страшне повстане скрізь землі рушення. // І з громом упадуть міцні будови. // Великий буде жах, велике й визволення! // Тоді спадуть всесвітні окупи.

І правда лавром чоло уквітчає, // І згине зло, укриване віками. // В честь волі нової хвалу співець заграє // На вільних струнах вільними руками.

Тож слухай: ти орган порушити можеш // Не дужою, та смілою рукою, // Всесвітнє зло тим гуком переможеш, здобудеш для землі і щастя, і спокою.

Ти знай: твоє життя так миттю згасне, // Як блискавка, що перед громом свіне; // Не для тебе те світло правди ясне, // Що світ осяє, ні! Життя твоє загине!

І вільні струни славити не будуть // Ні твого ймення, ані твого діла, – Щасливій нещасною забудуть, // Не буде вкрита лаврами могила!»

Промовила і зникла. В самотині // Я застаюся розважати-гадати, // Як визволить той гук, що замкнений в скеліні, // Що має гучно в світі залунати?

І я стою, неначе скам'яніла. // Знебула думка вже не розважає... // Що се? Немовби пісня забриніла // Здалека, мовби цілий хор ридає...

Хай я загину, та хай сяє мило // Над людьми сонце правди і надія! // Зважливо простягаю руку, сміло – // І прокидаюсь... Так! То сон був... мрія!

Завжди Леся Українка говорить від імені певної особи, іноді – це вона сама, але найчастіше – людина, вихоплена з різних історичних часів, яка пізнає оточуючий її світ, а скоріше веде діалог із ним. Часто прихований діалогізм думки дає змогу не тільки подолати трагічний настрій, а й затвердити нове світосприйняття, де відбувається подолання трагізму. У цих випадках йдеться про розширення творчої свідомості, перехід від ліричної сповіді до широкої драматичної картини, від суб'єктивного світосприйняття до тенденцій об'єктивного, загальносуспільного світорозуміння. Категорії «Я» і світ, «Я» і народ, «Я» та інша особистість – це не просто дійові особи в її творах, а окремі призми світоспоглядання, нерідко присутні в межах одного твору.

Власне, поетеса відтворює свій космос духовності, що завдяки зверненню до найширших вимірів буття набуває значення всезагального. Творче «Я», що стоїть над епохою і охоплює все поле культури, безумовно, стає породженням доби модерну і живить сучасне поле культури.

ДОСВІД РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОГО ОРГАНІЗМУ ЯК МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ

Антропологічний тренд в сучасному мистецтві акцентує його можливості актуалізувати творчий потенціал людини для напрацювання досвіду розбудови соціального організму як мистецького твору. Йдеться про такий розвиток соціальної концепції мистецтва, в якій художня форма вибивається за межі звичних пошуків композицій форм мистецтва і орієнтується на різноманітні процеси його взаємодії між людьми всередині соціальної сфери. Виразною тенденцією тут є здобутки соціальної скульптури, яка взаємодіє із сферами урбанізації, міграції, екології, демографії, ідентичності.

Прикладами реалізації соціально орієнтованої творчості, із безпосереднім залученням людей до художніх процесів, так званої «соціальної скульптури» (Дж. Бойс) чи «діалогічного мистецтва» (Г. Кестер), є численні міжнародні бієнале. «У цьому контексті цікавими виявляються проекти швейцарської арт-групи «KnowboticResearch», яка досліджувала в декількох мегаполісах разом з молодими урбаністами, економістами, теоретиками певні культурно-політичні взаємозв'язки між містом, роботою, суспільною сферою та електронною мережею. «KnowboticResearch» у своєму проекті «10_DENCIES» / «Тенденції» (1997 – 2000), розробила напрями діяльності й чинники зростання трьох мегаполісів: Токію, Сан-Пауло і Берліна. Кіпи урбаністичних даних було закладено в «електронне поле», відкрите для інтервенцій і співпраці, а Інтернет-інтерфейс надав можливість користувачам усесвітньої мережі прилучитися до діалогу.

Проект Ольги Кисельової «Landstream» реалізовано у Франції і США в рамках ISEA2006. У співпраці з американськими вченими мисткиня в реальному часі вимірює магнітні поля і зони забруднення в місті і створює медіа-карту та на її основі у співпраці з графітістами розписує огорожі.

Оскільки проекти соціальної скульптури не є роботами одного художника, а швидше, орієнтовані на процеси, являють собою соціально заглиблені колективні праці, які привертають громадськість до створення роботи, фестиваль надав можливість художникам взяти участь у діалозі – реальному і віртуальному – з громадою і жителями через творчі дії. Проект фокусується на site-specific, експериментальних та/або партисипаційних художніх практиках для закритих і відкритих просторів, досліджуючи специфічну культурну географію міста в межах широкого ряду взаємин між мистецтвом, новітніми технологіями, економікою і глобалізацією.

Кураторський проект «Міграція, пам'ять та ідентичність» Клаудії Занфі – засновниці Музею соціального і територіального мистецтва в Мілані і куратора проекту «GoingPublic» - розглядав дискурс легальних і нелегальних працівників в Італії (на прикладі українських жінок). Вони, як правило, освічені, середнього віку, заміжні (часто з дітьми), змушені залишати рідні домівки та їхати за кордон, зокрема до Італії на заробітки, аби доглядати чужих дітей і дивитися за чужими домівками. Проект досліджує гендерну проблематику, мобільність робітників, мікроекономіку, класовий поділ, міграцію та пам'ять»[1, с. 11].

Оскільки в сучасних художніх творах відбувається свобідний рух смислів, зумовлений як інтерпретацією досвіду світової художньої культури засобами цитування чи колажу, так і залученням до цього вивільнення змістів інноваційних матеріалів, заслуговує уваги характеристика оригінальних технік і матеріалів, що якнайкраще задовольняють цю потребу. Домінуючого значення в цьому тренді набуває оригінальність висвітлення ідеї. Наприклад, художники вдаються для створення образу до матеріалів, з яких він безпосередньо здійснюється. «У бразильського художника Віка Муніза є серія портретів «Цукрові діти», виконаних із цукру на чорному папері. Передумовою появи цих картин стала зустріч із групою дітей на одному з Карибських островів, які працювали на тростинних плантаціях<...>Китайський митець Цай Гоян створив серію порохових портретів 27 українських шахтарів «Пам'ятники на плечах», надихнувшись відвідуванням шахт Донбасу <...>

Вперше побачивши знімки робіт художника Крейга Алана, здається, що обличчя Елвіса Преслі, Мерілін Монро, Одрі Хенберн створила маса людей, що вишикувались за заданою митцем схемою. З'ясувалося, що зображення справді витворені з людей, однак із їхніх неживих фігурок.

Свій шлях у сучасному креативному мистецтві знайшла Еріка Іріс. Її творчість вибудована на асоціаціях. Наприклад, матеріалом для портретів музикантів стала касетна плівка, композиторів – ноти. «Я подивилася на кучері касетної плівки – і вони нагадали мені шалене волосся Джимі Гендрікса. Тоді я створила перший портрет,» - зазначає мисткиня<...> Природна неприродність, попри парадоксальність, виглядає цілком естетично. Так, художник Алешандре Фарту надає нові обличчя старим будинкам Лондона, Нью-Йорка, Москви, італійських і португальських міст у прямому сенсі цих слів, утворюючи на їхніх стінах портрети за допомогою міні-вибухів» [2, с. 51—52].

Як бачимо, сучасне мистецтво все більше використовує власні зображувально-виражальні, аналітичні, процесуальні, комунікативні якості, а також експерименти з техніками і матеріалами щоб стати важливим каталізатором в дослідженні соціальних і культурних перетворень. Талановиті твори мистецтва продовжують виконувати роль колективного досвіду, примножуючи зміст реального життєвого досвіду ще одним досвідом «життя в мистецтві». Мистецький твір ніби занурює нас у певні рольові ситуації, які залучаються до нашого особистого життя, адже завдяки мистецтву ми можемо пережити те, що в реальному житті для нас могло би залишитися не з'ясованим. Це своєрідний спосіб спілкування людини зі світом, який передбачає не стільки раціональні знання, скільки розширення реального життєвого досвіду через ціннісне відношення до світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чепелик Оксана. Практики соціальної скульптури, або Спроби подолання постмодернізму / Оксана Чепелик // Образотворче мистецтво. — 2007. — № 4. — С. 10—13.
2. Фіалко Дарина. Палітра непередбачуваності / Дарина Фіалко // Український тиждень. — 2012. — № 37 (254). — С. 50—52.

ДУХОВНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ВИМІРІ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Підвищення суспільного попиту на освоєння інновацій стимулює актуалізацію відповідних ресурсів особистості, серед яких важливу роль відіграє її ще недостатньо розкритий духовний потенціал.

Велике значення зовнішньої, соціальної форми духовного потенціалу полягає в тому, що він представляє собою доповнення та розвиток внутрішнього потенціалу, простір прояви свободи особистості. Духовний потенціал виступає джерелом внутрішнього розвитку потенціалу, умовою сумісності особистості з суспільством у бутті, фактором включення особистості в суспільство, тобто освоєння проблем (проблеми зачіпають внутрішній світ, актуалізуючи потенціал та потребують його втручання в їх рішення), культури, норм, протиріч, тощо. Крім того, духовний потенціал може розглядатись в контексті соціалізації особистості в суспільстві, у конкретному напрямку діяльності. Духовний потенціал може розумітись як спосіб розвитку самого суспільства, оскільки духовний потенціал вносить у суспільство особистісні переробки, що йдуть від особистості. У культурному вимірі духовний потенціал забезпечує духовне збагачення особистості через текст, мистецтво, тощо.

Соціальна форма духовного потенціалу – це, перш за все, його соціальна сутність, і вже на цій основі виникає те, що дано людині для розвитку, завдяки чому здійснюється участь особистості в соціальних ролях, просторі буття (засвоювання суспільних проблем як своїх), індивідуальна соціалізація в соціальному середовищі. В якійсь мірі, духовний потенціал служить основою для осмислення світу і людського ставлення до нього, при цьому будучи дзеркалом, відображаючим реалії людського буття» [2, с. 31].

У психологічному вимірі духовний потенціал реалізується через концепт духовного інтелекту, який, згідно концепції Д. Зохара і Я. Маршалла,

аналогічно і на додаток до IQ і EQ (emotionalquotient) існує як SQ (від англ. «spiritualquotient» коефіцієнт духовності) [5]. На думку Р. Еммонса, є вужчим поняття, ніж духовність, оскільки є використання ряду інструментів для того, щоб зробити життя більш осмисленим, продуктивним, щасливим, тобто «духовний інтелект» – це механізм, за допомогою якого люди можуть поліпшити загальну якість життя» [3, с. 336]. Автор показує, що духовний інтелект складається з ряду здібностей і включає певні уміння, які і складають базу знань людини і його досвід: 1) здатність до трансценденції; 2) здатність входити в піднесені духовні стани; 3) здатність сакралізувати повсякденний досвід; 4) здатність використовувати духовні ресурси для вирішення життєвих завдань; 5) здатність здійснювати добродійні вчинки.

Узагальнюючи досвід зарубіжних дослідників, Г. В. Ожиганова [1] виділяє наступні важливі аспекти духовного інтелекту і пов'язані з ними духовні здібності:

- екзистенціальний аспект: здатність зустрічатися віч-на-віч з екзистенціальною реальністю (свобода, страждання, смерть; здатність до пошуку життєвих сенсів);

- моральний аспект: здатність до любові, співчуття, дружелюбності, емпатії, здатність до добродійної поведінки (духовна зрілість), пов'язаної з проявом доброти, чесності, терпимості, упокорювання, милосердя, великодушності, благородства, щедрості, відсутності ворожості;

- ментальний аспект (включаючи креативність): широта поглядів, об'єктивність, неупередженість, здатність до інтуїції, здатність до широкого бачення (прозорливість, далекоглядність), здатність до різного роду пізнання

- самопізнання і самоконтроль : здатність фокусувати увагу, здатність зберігати внутрішній контроль і рівновагу, зустрічаючись із складними екзистенціальними проблемами, здатність культивувати моральну поведінку і трансформувати емоції;

- трансцендентний аспект: здатність досягати вищих станів свідомості і самотрансценденції; здатність до розширення свідомості, що дозволяє відчувати цілісність буття і встановити зв'язок між психікою і матерією, душею і тілом.

Кожен з цих п'яти аспектів є повноправною складовою того, що можна було б назвати духовним інтелектом. Погляд на духовність як на набір взаємозв'язаних здібностей – перший крок до розгляду її як форми інтелекту. Таким чином, духовний інтелект складається з ряду здібностей і умінь, які утворюють базу знань або досвід людини. Духовний інтелект – це контекст для виявлення і організації умінь і здібностей, необхідних для адаптивного використання духовності.

Ф. Воган підкреслює необхідність холічного підходу до вивчення духовного інтелекту: «Інтегральне представлення духовного інтелекту припускає множинність його компонентів і розгляд його в контексті цілісного життя. Людина не може претендувати на те, що має розвинений духовний інтелект, якщо духовний інтелект не відбивається на його відношенні до світу у формі мудрості, співчуття і реальних дій» [4, с. 27].

Подальша концептуалізація та операціоналізація поняття духовного інтелекту сприятиме всеосяжному розкриттю сутнісних сил духовного потенціалу особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ожиганова Г.В. Психологические аспекты духовности. Ч.II. Духовные способности / Г.В. Ожиганова // Психологический журнал. — 2010. — Т. 31. — №5. — С. 39—53.
2. Христенко М. А. Духовный потенциал личности: проблемы актуализации: автореф. дисс. . канд. филос. наук / М.А. Христенко. — Волгоград. — 2003. — 26 с.
3. Эммонс Р. Психология высших устремлений: мотивация и духовность личности / Р. Эммонс [пер. с англ.; под ред. Д.А.Леонтьева]. — М. : Смысл. —2004. — 414с.
4. Vaughan F. What is spiritual intelligence? / F. Vaughan. — Journal of Humanistic Psychology. — 2002. — V. 42, № 2. — P. 16—33.
5. Zohar D. Spiritual intelligence: The Ultimate Intelligence / D. Zohar, I. Marshall. — L. : Bloomsbury Publishing, 2000. — 234 p.

СОЦИАЛЬНАЯ АДАПТАЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМ СВОБОДЫ И СПРАВЕДЛИВОСТИ

Свобода и социальная справедливость являются фундаментальными ценностями украинской ментальности и культуры. Они включают в себя оценку многих параметров состояния общества, отношений человека с обществом и с его институтами, то есть оценку социальной адаптации населения в целом.

Основной целью преобразований, происходящих в современной Украине, провозглашается переход к более свободному, динамично развивающемуся, справедливому и процветающему обществу. Инициаторы этих реформ понимают построение такого общества лишь в контексте свободы западного образца. Однако происходящий трансформационный процесс гражданами нашей страны воспринимается по-разному. Одни считают, что единая, универсальная формула свободы уже найдена, и эта западная свобода может и должна укорениться в украинском обществе. Другие не принимают, как само собой разумеющееся, безусловную пригодность и прогрессивность западной свободы для всех общественных систем. Они настаивают на том, что должны учитываться уровень и особенности развития конкретного общества, своеобразие национальной культуры, социальной памяти и опыта. При этом значительная часть населения считает, что Украина должна развиваться независимо, своим собственным путем. И даже среди тех, кто поддерживает курс на вступление в европейское сообщество, не все однозначно принимают его как наилучший для себя вариант, считая его как более приемлемый, но не самый желаемый.

Та часть населения, которая воспринимает процессы, происходящие в нашем обществе как справедливые, легко адаптируется к тем изменениям, которые возникают в ходе этой трансформации. Другие, напротив, испытывают трудности и проблемы с адаптацией к данной системе ценностей, считая их

несправедливыми и не во всем полезными для Украины. В связи с этим возникает проблема адаптивной конфликтности, изучение которой невозможно без рассмотрения феноменов свободы и справедливости в кардинально меняющемся обществе.

Как показывает практика, вопрос о социальной справедливости становится особенно актуальным на переломных этапах развития социума, когда происходит смена власти, передел собственности, коренное изменение государственной идеологии, когда меняется состав деловой и политической элиты. Именно такой этап в своем развитии переживает украинское общество, где разворачиваются сложные и весьма противоречивые процессы во всех сферах общественной жизни.

Социальная справедливость и свобода относятся к числу таких феноменов, в которых отражаются экономические, политические, нравственные и правовые условия жизни общества. Через призму социальной справедливости субъекты исторического действия оценивают существующие условия своего бытия, сложившуюся в данном обществе систему межличностных взаимоотношений, свой социальный статус, место в системах организации общественного труда и распределения общественного богатства.

Индивид склонен считать данную систему справедливой до тех пор, пока она несет в себе ярко выраженный позитивный заряд. Когда система меняется или меняются сами люди, обретающие новый социальный опыт и новые знания, должен состояться акт рефлексии субъектов по переосмыслению их положения в обществе. Если в результате этого у широких масс начинает формироваться убежденность в том, что сложившаяся система общественных отношений, политическая ситуация в стране, действующий механизм распределения общественного богатства являются несправедливыми, и это приводит к расширению свободы одних и ограничению свободы других, то возникает не просто рост социальной напряженности, но и серьезное обострение экономических, политических и классовых противоречий, что, в

свою очередь, снижает адаптированность населения к такой системе и обостряет адаптивную конфликтность.

Так как справедливость закрепляет, с одной стороны, известную меру равенства и неравенства людей в обществе, а с другой, отражает меру соответствия социальных ожиданий людей тем обещаниям, которые провозглашает власть, современные общества должны стремиться поддерживать определенный уровень социальной справедливости, чтобы, сохраняя общественный порядок и согласие, насколько возможно защитить достоинство и сохранить уважение к каждому члену общества. Если этого не происходит, то начинается поиск более справедливых моделей экономического и социально-политического устройства общества.

В новых условиях возникает еще одна проблема, связанная с тем, что уровень индивидуальной свободы у весьма значительной части населения за время проведения преобразований не только не увеличился, а даже уменьшился. Это связано с тем, что на процесс адаптации сегодня в значительной степени влияет тот факт, что свобода для них воспринимается уже как несвобода, а, значит, начинает усиливаться кризис адаптации. Большинство людей в современном обществе индивидуальную свободу напрямую связывают со свободой действий, свободой выбора, свободой слова, экономической свободой и, как следствие, возможностью достижения человеком достаточного и высокого уровня и качества жизни. Когда эта возможность у определенной части граждан общества отсутствует, настроение людей также начинает меняться от позитивного к негативному, а это еще в большей степени усиливает проблему адаптации. Не секрет, что одной из движущих сил общественных изменений, включая реформы, революции, перевороты, нередко является психологическое состояние людей, их настроение. Не только недостатки старого, но и недолимая мечта о новом обществе, были и остаются важнейшими мотивами социальных изменений. Вот почему анализ современного адаптационного процесса в контексте свободы и справедливости дает ключ к пониманию и разрешению проблем, возникающих

на пути провозглашенного движения к западной институционально-правовой свободе и справедливому обществу.

В.В. Носенко

Харьковский национальный педагогический
университет имени Г.С. Сковороды

СОЦИАЛИЗАЦИЯ И ПРОБЛЕМА РЕЛИГИОЗНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Вопрос о взаимосвязи процессов социализации личности и поиска ею смыслов в религиозной сфере традиционно поднимается в современном обществе. Эта проблема не нова для научного сообщества, в идеи «гражданской религии» её, например, предлагал рассматривать Р. Бэлл, последняя в контексте его рассуждений – это совокупность гражданских, политических, культурных и других идеалов. Но возникает вопрос, исходя из определений «гражданской религии», является ли она религией в общепонятном смысле?

Вопрос не новый, но постоянно требует всё более актуального подхода к поиску ответов. Исходя из этого, вспомним определение религии. И так, **религия это: особый вид мировосприятия и мировоззрения**, скажут философы и будут правы; религоведы добавят, что религия это **ещё и священные тексты, книги, каноны, обряды и организации соответствующего типа**. Сложно во всё это вплетать современные политические идеи, но мы помним в истории были периоды, когда отсутствие научного обоснования, культурной зрелости этносов – именно религию превращало в идеологию борьбы за национальное освобождение или борьбы за свободу и равноправие социальное. Это облегчало легитимизацию революционных идеологий, а жестокая борьба требовала и безграничной веры и преданности в давние эпохи. Однако сегодня, в условиях демократии и социального равенства, актуальны ли подобные подходы, следует ли использовать активно такие методы легитимации?

В современных условиях, снова, усиленно делается упор на личную религиозную позицию – религиозность, с целью «увести» сознание верующего от канонов вероисповедания, многовековых традиций в сферу противопоставления личного и социального, социальных конфликтов. Любые церкви, деноминации, секты, выражающие несогласие с традиционными, каноническими принципами (т.е. протестные) включаются и в политические протесты с целью получения влияния, на политические движения ведущие борьбу за власть, а затем, в случае их победы, закрепиться у власти или получить статус официальных или даже государственных религиозных организаций.

Опасность, в таком случае, в том, что религиозный фанатизм приобретает роль политического мотиватора и наоборот политическое действие мотивируется религиозными лозунгами защиты веры. Современные церкви или религиозные организации других типов, готовы поступаться моральными ценностными системами ради доступа к власти, а политики никогда не избегали принципа – «цель оправдывает средства», наивно полагая что, достигнув власти – смогут волшебным образом избавиться от радикалов и их «освященной» легитимации.

Но еще важнее разрушение эмоциональных и психических табу и возникновение глобальных возмущений на личностном – психическом уровне и отражении этих разрушений в общественном сознании. Как следствие таких процессов еще больше рушатся сдерживающие моральные границы, а церкви, все больше, перестают влиять на сферы табу и моральности и религиозные организации перестают выступать моральными авторитетами. Становится понятным нарастание кризиса в обществах, где антицерковный протест стал первым шагом к отказу от принципов морали основанных на древних религиозных этических системах. В этих системах фундаментами было и остаётся глобальное «возлюби» и «не убий», а не эгоистичное «Я обижен, я возмущён, но я прав и должно быть, по-моему». Проблема политизации религиозных организаций – в не понимании глобальной социальности религии

на уровне сохранения социума и его жизнеспособности, а не торжества каких-либо идей, пусть даже и моральных – справедливых. Не малую проблему, в такой ситуации, создают причины возникновения христианства и ислама как религий, имеющих социальный контекст, социально-политическое звучание, во время их возникновения.

Примеров возникновения таких «гражданских религиозных организаций» не мало, прежде всего, в исламском мире. Так секта «Нурджулар» (основатель Нурси – нурсииты) запрещенная в 65 странах. В рамках этой секты активно вербуют молодежь, призывая к жестокому наказанию неверных, к религиозному самовыражению через самопожертвование, а это прямой путь в шахиды. Сейчас в странах СНГ около 200 учебных заведений, которые контролируют нурсииты, в них звучат явные призывы к жёстким действиям против неверных и борьбе за «истинную веру».

Есть и другие подобные секты, в Днепропетровске, например, передают мечеть 1913 года постройки сектантам из «Хизб ут-Тахрир». Эта секта запрещена во многих странах мира за призывы к антисемитизму и жестокой, непримиримой борьбе за истинную веру. В большинстве подобных случаев бьют тревогу традиционные мусульманские религиозные организации, предупреждая нас об опасности исламского радикализма, а в Украине и прежде всего, именно, о «Хизб ут-Тахрир». В рамках христианских церквей и сект, так же имеются примеры использования религиозных лозунгов и освящения политического радикализма.

Не давно, озвучена и другая крайность – признание религиозного экстремизма психическим расстройством, а значит – возможность его лечения, что при определённых условиях можно приравнивать к преследованию за вероисповедание или даже к пыткам. Подобные идеи – отзвук религиозно-политического экстремизма в общественно сознании, что делает их не приемлемыми в современном обществе.

Таким образом, следует заметить, что отрыв верующего от традиционных, коллективных форм сознания и самоопределения – вероятный путь в стан

религійного екстремізму. Індивідуалізація визначення релігійності в суспільстві, сьогодні, приводить значительну частину суспільства в сферу релігійно-політичної легітимізації радикальних ідей і рухів.

Г. С. Панасенко

Українська інженерно-педагогічна академія

МОВА ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Сучасна криза суспільства різнопланова і охоплює галузі духовності, моралі, ідеології, політики, економіки, соціального життя. Духовна криза є найстрашнішою. Поліпшення суспільства відбувається тільки за умови приходу до влади високоморальних, високопрофесійних, компетентних людей. Виховати високодуховну людину можна тільки на засадах ідеології, яка побудована на принципах справжньої духовності.

Вітчизняний політолог Е. Щербенко писав, що мова є тим самим інструментом здійснення суспільного життя, яким є вибори, ринок тощо. «При цьому «простими очима» її закономірностей не побачиш. Так само, як «ринок» – це певні моделі, закономірності і для їхнього досягнення нам потрібні відповідні інтелектуальні інструменти, так і мова: це не просто слова, а сама структура мислення.... де певні речі можуть бути висловлені, а певні – ні; де одні елементи уявлень пов'язані з іншими так само органічно, як різні дуже несхожі органи в єдиному організмі» [1, с. 206].

Відомо, що мова і етнічність особи формуються в ході їх життєдіяльності і не завжди співпадають. Рідна мова – найважливіша складова самоідентичності.

Саме при вихованні мовної свідомості впливає потреба в самоідентичності, досягненні певного соціального статусу, взаємодії з іншими людьми. Відбувається засвоєння особистістю ціннісних уявлень та активно розвивається здатність до прийняття на себе моральної відповідальності з урахуванням суспільних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щербенко Е. Мова тоталітарного суспільства / Е. Щербенко // Наукові записки ІПіЕНД. — К., 2002. — Вип. 21. — С. 202—207.

Г. Д. Панков

Харьковская государственная академия культуры

САКРАЛИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР КОНСТРУИРОВАНИЯ РЕЛИГИОЗНОГО СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА

1. Актуальность заявленной темы состоит в стремлении осмыслить многочисленные механизмы духовного творчества, среди которых существенное значение приобретает сакрализация как специфический способ конструирования смыслового поля религиозной культуры. Любой конфессиональной традиции характерно осознание собственного социокультурного пространства, выраженного самосознанием «мы» («наше», «свои»), противопоставляемое иному социокультурному окружению («они», «чужие»). Данная ситуация отсылает исследователя к области мифологии с присущей ей аксиологической оппозицией сакральное / профанное, экстраполируемой в топологическую сферу. С актуализацией сакрального механизма культурного творчества одновременно актуализируется значимость мифа в социокультурном регулировании.

2. Процесс сакрализации включает в себя две стороны – топологическую консолидацию и топологическую демаркацию: в первом случае формируется пространство социокультурного «мы», во втором случае данный топос отграничивается от внешнего его окружения. Идейным базисом указанной процедуры служит нуменозная санкция, посредством которой миф легитимирует определенную общность. В архаических культурах пространство родового сообщества консолидировалось вокруг тотема, более поздние этнические сообщества – вокруг отдельного божества, а монотеистические конфессии – вокруг идеи Бога. Во всех этих случаях партиципация с нуменозным рассматривается существеннейшей и необходимой нормой

соприсутствия в любом конфессиональном сообществе. Уже само выражение «пребудьте с Богом, служите Ему в духе и истине» выглядит императивом, содержание которого составляет сопричастность с нуменозным, а в случае, когда подобный императив предписывается мифом в виде установления от лица Бога, он приобретает священное значение и становится сакральной нормой. Посредством сакрализации осуществляется возвышение социокультурного пространства «мы» над иным социокультурным окружением (например, осознание, согласно которому

«мы – христиане, но не какие-то язычники, поскольку мы исповедуем Христа»). В таком случае свойственные сакрализации аспекты консолидации и демаркации дополняются аспектом аксиологического возвышения «своего» конфессионального топоса над другими.

3. Сакрализованное возвышение определенного социокультурного пространства проявляется в разнообразных формах. Одна из наиболее таких распространенных форм – апелляция к священному долгу и ответственности адептов той или иной культуры. Сами по себе долг и ответственность представляются универсальными регулятивами предписываемого традициями определенного образа жизни. Однако, наделенные священным значением (долгом и ответственностью перед Богом, перед Церковью, перед Уммой, перед Сангхой и т. п.) и санкционированные в священных текстах, названные ценности становятся сакральными факторами социокультурного регулирования. Долг христианина обустроить свою жизнь по Христу формирует в сознании христиан осознание особой высоты христианского служения (христианину не пристойно уподобляться язычнику, он должен быть в духовном отношении выше его), долг же последователя «Рідної Української народної віри» формирует в сознании современных язычников требование сообразовывать свой образ жизни с «Законом предков», в котором проявляется священная воля Дажьбога («рідновіру» не следует уподобляться последователям «чуждой» украинскому народу христианской веры, он должен находится выше их в духовном отношении). Как мы можем убедиться,

сакральный долг и священная ответственность служат важными смысловыми инструментами в рассматриваемых процессах консолидации и демаркации религиозных социокультурных топосов.

4. Важной формой конструирования пространства религиозных сообществ служит апелляция к значению «чистоты», противопоставляемой тенденциям осквернения ценностей священной традиции. Осквернением священного порядка считается не только отказ от исполнения установленных сакральных норм, но также привнесение ценностей иной культуры, которые не согласуются с аксиосферой определенной конфессиональной среды. Реакцией на осквернительные акты служат разнообразные культурные санкции, возведенные на степень сакральной значимости. Например, выражение о том, что грешники отправятся в ад, выглядит санкцией осуждения за осквернение священного нравственного порядка. Если названное выражение высказано в контексте священных текстов (например, Библии и Корана), признанных в качестве божественного откровения, в таком случае оно правомерно рассматриваться сакральной санкцией, направленной на поддержание «аксиологической чистоты» определенного социокультурного пространства.

5. Из всего вышеизложенного становится очевидным взгляд на сакральное как на специфический вид смысла, которым наделяется пространство религиозной культуры в разнообразии ее модификациях. Процесс сакрализации выглядит специфическим видом духовного творчества, нацеленного на смыслообразование как важнейшего культурного инструмента в конструировании социокультурного пространства различных конфессий. В данном конструировании прослеживаются следующие функциональные аспекты: 1) функция консолидации различных элементов в рамках системного целого, 2) функция демаркации одной социокультурной системы от другой, 3) функция возвышения одной системы над другой, 4) функция поддержания должного порядка в его «сакральной аксиологической чистоте».

Социологам, культурологам и другим исследователям, изучающим религиозные системы, следует обратить серьезное внимание на сакрализацию в качестве существенного механизма социального и культурного творчества.

А.М. Роговский

Харьковский национальный педагогический
университет имени Г.С. Сковороды

ПАРАДОКСАЛЬНОСТЬ И «НЕГАТИВНАЯ ДИАЛЕКТИКА» ЭТИЧЕСКОГО

Постоянная тенденция считать добро и зло устаревшими банальностями, которая наблюдалась в эпоху «серебряного» века как и в настоящее время, продолжается до тех пор, пока не происходят массовые трагические события и только это возвращает нас к реальности и напоминает, что эти категории отражают по-разному ценность человеческой жизни и не могут устареть. Проблема в том что зло часто побеждает как правило в процессе, но не в результате, который должен быть объективно позитивным. Однако, множество этих побед уменьшают значимость результата, вплоть до полного обесценивания результатов (целей, ценностей), что неоднократно бывало в истории.

Известный тезис о «смерти» субъекта применительно к нашей теме означает исчезновение явных субъектов зла или их сдвиг на периферию социума и распыление на множество элементов. В общественных явлениях, процессах зло присутствует не в чистом виде, а в самых различных сочетаниях, постоянно взаимодействует с веществами окружающей среды подобно железу и другим металлам. Отсюда актуальность проблемы идентификации зла в условиях фактического отсутствия его субъектов-носителей.

Можно выделить следующие виды парадоксальности этического:

1. Парадокс Ж.Бодрийяра: «Когда мы стремимся ко всеобщему

благу – именно тогда заявляет о себе зло» [1., с. 14] (или «благими намерениями...»). Здесь зло порождено идеализмом абсолютизации цели, что

приводит к тому, что следствие отрицает свою причину подобно отвержению обманчивых (тройных) даров или эдиповой ситуации. Восприятие достижений прогресса, как вызова, на который должен последовать отрицательный ответ, характерно и для современного фундаментализма.

2. Парадокс С. Жижека: активность в одном (место, функция, вид) означает пассивность в другом [2. с. 16] или внешняя активность при внутренней пассивности. Здесь зло появляется в случае отсутствия «другого», который должен компенсировать одностороннюю активность субъекта, а также при несоответствии направления активности ведущей тенденции, актуальным потребностям.

3. Зло конфликтов возникает вследствие наличия ближнего (другого) или совпадения сфер любви и ненависти, когда в условиях глобализации, роста миграции, происходит сближение совершенно различных субъектов. Этот парадокс отмечается в работах З. Фрейда, С. Жижека, а также Р. Мертона в форме противоречий культурной и экономической сфер.

4. Концепт непредвиденных последствий или изменения роли субъекта и качества процесса в целом. Это относится к левой (равенство, справедливость) и правой (свобода, рынок) идеологиям. На бытовом уровне очевидно, что, например, лишний вес становится признаком бедности, а не богатства.

5. Возникновение зла (отчасти и добра) носит парадоксальный характер вследствие: побочного эффекта («лес рубят...»), вытеснения и замещения целей (заряженное ружье), эффекта коммуникации («с кем поведешься...»), контрверсийности (добрые дела наказуемы), выявления тайного, сокрытого («в тихом омуте...»), а также недооценки деталей («дьявол в деталях...»).

Необходимо также различать источники и проводники негатива в обществе. К последним относятся: стремление к Власти, господству, монополии (1), процессы десоциализации, маргинализации вместе с поляризацией социума в целом (2); консумизм массовой культуры, «молчаливое большинство», которое выполняет консервативную роль (3) и наконец стихийные явления и движения в обществе (4). Будучи нейтральными

проводники могут не только усиливать, реализовывать негатив, но и скрывать его за маской прагматизма или благонамеренности. Феномен маскировки проявляется и в том, что социально-экономические противоречия часто принимают форму этнокультурных и религиозных.

Таким образом, современное зло можно определить по признакам бессубъектности (анонимности), диффузности (гибридности), консеквентности, парадоксальности, учитывая соответствующие виды его источников и проводников. Необходимо учитывать и нестабильный статус добра, поскольку как при его усилении, так и ослаблении наблюдается подъем разного рода негативных сил. Парадоксальным образом, негативные явления и субъекты привлекают наибольшее внимание, а добро пользуется небольшим вниманием и нуждается в новом «оправдании» (по В. Соловьеву) или убедительном онтологическом обосновании как постоянной величины, а не альтруизма в чрезвычайных обстоятельствах. Тогда зло даже в его новых «модернизированных» формах не сможет побеждать в социуме, а только существовать как часть природно-космической реальности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бодрийяр Ж. Пароли. От фрагмента к фрагменту/ Ж. Бодрийяр. — Ек. : У-фактория, 2000. — 199 с.
2. Жижек С. Интерпассивность. Желание: влечение. Мультикультурализм / С. Жижек. — СПб. : Алетейя, 2005. — 156 с.

Э.Н. Северин

Брестский государственный
университет имени А.С. Пушкина (Республика Беларусь)

СВОБОДА СОВЕСТИ КАК ФАКТОР НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Сравнительный анализ свободы совести в различных странах и регионах мира показывает, что данный феномен имеет разнообразный смысл и восприятие в теории и на практике. В настоящее время появились новые элементы свободы совести, в частности такие: право на альтернативную

гражданскую службу, право на религиозную безопасность. В современном научном и политическом мире круг проблем, которые охватывает содержательное поле свободы совести, так же существенно расширился. Религиозный экстремизм и религиозный фундаментализм стали синонимами международного терроризма, источниками дестабилизации государственных, региональных политических систем и международного правопорядка в целом. В данном контексте особую актуальность приобретает свобода совести, призванная исходить из разнообразия мировоззренческих позиций. В предложенном исследовании особое внимание уделено проблеме политико-правового и социального понимания свободы совести, отражён авторский подход к определению данного понятия и.

Содержательное пространство свободы совести включает в себя политическую и социальную составляющие. Например, Концепция национальной безопасности Республики Беларусь относит религиозный экстремизм и нетерпимость к политической сфере, а сектантских и псевдорелигиозных групп – к социальной. Среди угроз национальной безопасности в религиозной сфере выделяют: религиозный экстремизм, прозелитизм, угрозу потери религиозных традиций народа, религиозные преступления, деятельность нетрадиционных религиозных объединений деструктивной направленности, эндогенные угрозы личности в религиозной сфере, а также деление политических субъектов по национальному признаку (способное вести к политическим конфликтам по религиозным мотивам) и принятие ошибочных решений в политике без учета религиозного фактора [1, с. 50]. В последнее время мировую известность приобрели такие фундаменталистские исламистские группировки, как Аль-каида и Исламское Государство Ирака и Леванта (ИГИЛ). Это свидетельствует о том, что религиозный фактор, или по крайней мере его практические репрезентанты, заявляет о себе как об одной из общественно-политических сил, существенно влияющих на положение дел в мировой, региональной и локальной политике [2, с 25]. В Республике Беларусь, по данным Госкомитета по делам религии и

национальностей Республики Беларусь, существует 11 организаций («Церковь объединения», или «Церковь Муна», Сайентологическая церковь; «АумСинрикё»; «Сатанисты» и др.), деятельность которых признана деструктивной и противоречащей законам Республики Беларусь. Отрицательные социальные последствия, вызванные деструктивным характером деятельности подобных структур обусловили необходимость разработки ряда политико-правовых актов. Документами, определяющими сущность и характер политики в области свободы совести как составляющей национальной безопасности Республики Беларусь являются Конституция, положения которой полностью получили развитие и детализацию в Законе Республики Беларусь «О свободе вероисповедания и религиозных организациях» (2002 г.) и Концепция национальной безопасности. В Республике Беларусь осуществление принципов свободы совести неразрывно связано со статусом светского государства, что обеспечивается в данной сфере отделением религиозных организаций от государства и их равенство перед законом, невозможностью установления никакой религии в качестве обязательной для граждан. Светский характер государства обеспечивается невмешательством государства и религиозных сообществ во внутренние дела друг друга. К другим принципам в данной сфере можно отнести равенство прав и свобод граждан, независимо от отношения к религии; запрет любых форм ограничений прав граждан по признакам религиозной принадлежности, недопущение пропаганды или агитации, возбуждающей межрелигиозную и антирелигиозную ненависть и вражду. В совокупности вышеизложенные принципы формируют основу для обеспечения элементов национальной безопасности в данной сфере отношений.

Свобода совести не является исходной особенностью (качеством) ни одного государства, ни одной политической системы. В современном мире многие меньшинства, в том числе и религиозные, страдают от различных форм дискриминации и сегрегации. Эта проблема особенно характерна для несветских государств, которые вынуждены поддерживать главную религию. В современном мире государство отвечает за разработку механизмов защиты

индивидуального выбора. Лучший результат достигается только тогда, когда государство и его органы не делают разницы между теми, кто исповедует определённую религию и теми, кто не исповедует никакой, не говоря уже про отличие верующих различных конфессий. Наличие в государстве политически и социально доминантных религиозных (нерелигиозных) элит не способствует созданию атмосферы веротерпимости, способствующей решению вопросов национальной безопасности. Нарушения свободы совести могут иметь различные причины, принимать различные формы дискриминации, политически, социально-экономически и культурно влияя на состояние национальной безопасности, стабильность государственной системы и качество жизни индивида. Свобода совести не обеспечивается сама по себе. Её обеспечение должно быть одной из фундаментальных задач международного сообщества и правительств даже тех государств, в которых не отмечаются явные проявления дискриминации в данной области.

Таким образом, свобода совести – это системообразующий феномен в системе прав человека, определяющий специфику взаимодействия различных субъектов политики, конфессиональных, этно-национальных, иных социальных общностей и индивидов, проявляющийся в терпимости и взаимопонимании, оказывающий стабилизирующее влияние на существование и развитие личности, институтов гражданского общества, государства и политической системы в целом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Тарасевич И.А. Религиозная безопасность Российской Федерации: монография / И.А. Тарасевич. — Тюмень : Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2013. — 288 с.
2. Шерис А.В. Религиозный фактор обеспечения национальной безопасности Республики Беларусь : дис. канд. полит.наук : 23.00.02 / А. В. Шерис. — Минск, 2015. — С. 25.

СВОБОДНОЕ ВРЕМЯ В КОНТЕКСТЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Социализация студенческой молодежи осуществляется в условиях воздействия самых различных факторов, с участием многих социальных институтов. Одним из условий успешной социализации является умение молодежи управлять своим свободным временем с целью продуктивного его использования.

Изучение свободного времени молодежи, в том числе и студенческой, всегда было в центре внимания социологов, педагогов, психологов. Студенты - наиболее перспективная часть молодежи, в связи с тем, что потребности в саморазвитии и самосовершенствовании, а также возможности и условий для развития их у этой социально-демографической группы выше, чем у других категорий молодежи. Поэтому острой и актуальной становится проблема использования студенческой молодёжью собственного свободного времени, не занятого учебным процессом. Это время, которое должно способствовать культурному воспитанию, творческому развитию, но зачастую используется только как средство релаксации и расслабления или развлечения. Вопрос об использовании студентами свободного времени является значимым для современного этапа развития нашего общества. Тем более, что свободное время оказывает большое влияние на социализацию молодежи, на формирование ее ценностных ориентаций.

Свободное время как важнейшая сторона общественной и личной жизни впервые была рассмотрена мыслителями в XVI веке. Томас Мор в работе «Утопия» определил оптимальность трудового дня человека шестью часами. Тем самым, не вводя понятие «свободное время», он отчетливо его обозначил. По его мнению: «Что остается лишним от часов на работу, сон и еду, дозволяется каждому проводить по своей воле, но не проводить это время в

разгуле и беспечности, а часы, свободные от ремесла, надобно тратить на другие занятия по своему вкусу» [1, с. 184-185].

Томмазо Кампанелла в «Городе Солнца», Френсис Бэкон в «Новой Атлантиде» и многие другие мыслители в понимании свободного времени, его роли в общественной и личной жизни были единодушны с Т. Мором и интерпретировали его примерно так же, как в последствии К. Маркс, т.е. «как досуг и время для более возвышенной деятельности» [2, с. 290].

В российской социологии изучением свободного времени занимался известный социолог, статистик С. Г. Струмилин в 20-е годы XX века. Само по себе свободное время он разделил еще на две части. Первая часть - время, которое затрачивается на необходимую общественную, творческую и другую деятельность: повышение квалификации, обучение, занятия с детьми, общественные обязанности, художественная самодеятельность. Вторая часть - это собственно досуг: хобби, потребление духовных благ, физкультура, встреча с семьей, прогулки, туризм, чтение газет, книг, культурный отдых (кино, музей, театр, другие развлечения, домашние игры, прием гостей), бездействие и "пассивный

Социологической учебно-методической лабораторией Брестского государственного университета имени А.С. Пушкина в марте 2014 года было проведено социологическое исследование на тему «Рациональное использование свободного времени». Были опрошены 347 респондентов 10 факультетов дневной формы обучения.

Рациональное использование свободного времени подразумевает под собой в первую очередь – умение его планировать. Данные социологического опроса показали, что планируют всегда своё внеучебное время 46,7% респондентов, иногда – 48,1% и не планируют – 5,2%. Как мы видим более половины опрошенных студентов так и не научились планировать своё внеучебное время.

Сегодня в сфере молодежного отдыха произошли значительные перемены, например, появляются новые формы проведения свободного времени, меняется

их характер и содержание форм. В выборе проведения свободного времени особенно ярко отражается уровень развития личности, её направленность, степень формирования жизненной позиции. И здесь проявляется обратная связь – чем ответственнее используется свободное время, тем целенаправленнее и быстрее формируется жизненная позиция личности.

Чем же занимаются в свободное от учебы время студенты университета? Чаще всего свободное время молодые люди проводят, встречаясь с друзьями – так поступают более половины опрошенных студентов (55,6%). Вторым по популярности вариантом проведения свободного времени является занятие домашними делами - 52,2%. В качестве третьей, наиболее распространенной досуговой стратегии выступает подготовка к занятиям (49,3% опрошенных студентов). Проводят время в социальных сетях – 49,0%; читают книги – 40,1%; занимаются спортом – 28,2%, подрабатывают после учёбы – 20,5%, ходят на дискотеку, в кафе, бары – 18,7% и т.д. Если рассматривать в разрезе факультетов, то студенты факультета иностранных языков отдают предпочтение в первую очередь подготовке к занятиям (91,7%), далее встрече с друзьями (70,8%), читают книги и проводят время в социальных сетях (58,3%); студенты географического факультета тоже готовятся к занятиям (52,0%), читают книги (48,0%), занимаются спортом (44,0%) и домашними делами (44,0%); физико-математического факультета встречаются с друзьями (62,0%), проводят время в соцсетях (56,0%) и занимаются домашними делами (48,0%); студенты факультета физического воспитания в первую очередь занимаются спортом (78,6%), встречаются с друзьями (64,3%), занимаются домашними делами (35,7%), проводят время в соцсетях (35,7%) и у телевизора (35,7%).

Как мы видим более половины опрошенных студентов предпочитают в свободное время встречаться с друзьями и заниматься домашними делами. Стоит отметить такой факт, что около половины респондентов готовятся к занятиям. Около пятидесяти процентов ответивших проводят время в социальных сетях. Можно отметить отчетливую тенденцию к увеличению времени, посвященному занятию с компьютером на досуге, точнее общению,

поиску развлечений в интернете. При этом количество игроков все же составляет меньшую часть пользователей. В Сети человек может быть таким, каким он хочет казаться, но не является на самом деле. Нельзя отрицать, что в определенной степени такие возможности содержат позитивную составляющую, но есть и очень важная негативная сторона, сильно влияющая на мировоззрение молодого человека: уход от реальности – удовлетворение своих потребностей в «другом» мире и т. п.

Мы видим, что среди сегодняшних студентов присутствует не только культурно-потребительский тип свободного времени, связанный с преобладанием таких занятий как встречаться с друзьями, проводить время в социальных сетях, смотреть телевизор, но и рекреативный, связанный с занятием спортом.

Пятая часть опрошенных студентов (18.7%) отметила, что посещает такие места, как кафе и бары, ходит на дискотеки, акцентируя внимание на дружеских взаимоотношения в проведении свободного времени.

По результатам исследования можно сделать вывод, что специфика свободного времени студентов университета заключается в удовлетворении в первую очередь, потребностей в общении, встречаясь с друзьями. Просмотр телевизора, как формы проведения досуга уступил сидению за компьютером, проведению времени в социальных сетях. Но все-таки основным видом деятельности студента является подготовка к занятиям. Это отметила половина ответивших студентов. В связи с тем, что молодежь предпочитает больше времени проводить за компьютером, в качестве положительного можно отметить тот факт, что 40,1% опрошенных регулярно в свободное время читают книги.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мор Т. Утопия / Т. Мор. — М. : Наука, 1978. — 415 с.
2. Социология: Учебник для вузов / [под ред. В.Н. Лавриненко]. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 448 с.

ОДЯГ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Філософський аспект процесу соціалізації особистості уявляє собою певний дискурс. Існуючі теоретичні розробки з даного питання отримують нову репрезентацію в сучасних умовах. Особливістю сьогодення постає необхідність та вміння у процесі самореалізації особистості самопрезентації, тобто вміння себе подати індивідом в певних ситуаціях. Питання про правильну самопрезентації індивідуума є міждисциплінарним і розглядається в низці наук: психології, філософії, іміджелогії та інших. У новій науці іміджелогії даний процес, у переважній більшості, не спирається на теоретичну спадщину, та формулюється у формі рекомендацій щодо практичного використання.

У іміджелогії найбільшого поширення отримала технологія побудови власного іміджу, що складається з семи компонентів: Я-концепція, фейсбїлдінг, кїнесика, дизайн одягу, володіння словом, флюїдне випромінювання, комунікативна механїка. Філософський аналіз складових даної технології самопрезентації акцентує увагу на тому, що розкриття індивідуальності будується саме на одязі. Одяг, у свою чергу, безпосередньо пов'язаний з модою. Феномен моди постає багатограним, особливостями якого є темпоральність, дуальність, наслідування та інші. У повсякденні одяг залежить від економічних факторів, виробництва, потреб споживачів. Філософський аспект моди розкриває його нові межі (сенс, структуру).

Одяг постає не просто частиною образу людини, її символом, а певною інформацією, яку декодує аудиторія. Саме процес декодування допомагає розкрити індивідуальність людини, сприяти її соціальної адаптації, самопрезентації. У процесі комунікації інші індивіди оцінюють не лише собівартість одягу, що дозволяє визначити соціальний статус; а також наявність естетичного смаку, слїдування модним тенденціям. Для порозуміння даних елементів необхідно звернутись до антропологічних досліджень, що

пояснюють смислове навантаження кольору, його зображення на певній частині тіла у вигляді малюнків, у різних первісних народів світу.

У межах іміджелогії мода і одяг втрачають свою смислову навантаженість, і переходять у простір повсякденності та акцентують тілесність і кольоротип індивідуума. Філософський аналіз одягу, навпаки, спирається на соціальні, антропологічні, естетичні детермінанти, незалежно від тілесності або його модності. У даному випадку, достатньо звернутись до теоретичного доробку Р. Барта, Г. Зіммеля, Ю.Г. Легенького та інших дослідників.

Німецький філософ та соціолог Г. Зіммель звертається до аналізу співвіднесення колективного та індивідуального у просторі моди. Він показує суперечливість розвитку моди, яка приводить до її знищення. Сам процес розвитку моди був би неможливий без участі у ній індивіда. Спираючись на положення, що спочатку одяг і мода були доступні тільки вищим верствам населення, а нижчі навіть не мало можливості для наслідування, то можна стверджувати, що довгий час процес співвідношення колективного та індивідуального в моді був невідповідним. Г. Зіммель при описуванні процесу формування нових модних тенденцій звертає увагу на те, що не відразу до нього приєднуються індивіди. Сутнісні процеси самої моди, пов'язані з її поширенням, безпосередньо пов'язані зі сприйняттям людиною себе в модному просторі. Так, на думку Г. Зіммеля, індивід, який володіє модним одягом і тим самим долучається до модного простору, спочатку відчуває задоволення, викликане своєю унікальністю. Дана унікальність розділяється іншими прихильниками моди, і тими, хто до них прагне. Г. Зіммель зазначає, що «ставлення до модного безсумнівно таїть у собі сприятливе змішання схвалення і заздрості». Схвалення виражається в підтримці серед представників, що йдуть за модою. Заздрість, на думку Г. Зіммеля, має «певне забарвлення» [2, с. 275].

Представник постструктуралізму Р. Барт здійснює аналіз одягу за допомогою семіотичного підходу. Він пропонує розрізняти три види одягу: одяг-образ (візуальне зображення), одяг-опис, реальний одяг (те, що існує). Дані три види представляють певну єдність, оскільки уявляють собою три різні

структури одного одягу: технологічну, іконічну, вербальну. Р. Барт підкреслює, що види одягу не тотожні, а еквівалентні, оскільки «різняються за своїми матеріалами і відносинами, а отже і за структурою» [1, с. 36]. Дискретність моди, позначена Р. Бартом у вигляді перетворення структур (технологічна – іконічна – вербальна), відображає модифікування моди, її постійний рух.

Український дослідник Ю.Г. Легенький у своїй роботі «Метаісторія костюму» [3] для пояснення відмінностей між поняттями костюм і одяг вводить поняття «людина одягнена». Автор підкреслює, що в костюмі виражається екзистенція людини, він є «мімікрією іміджу». Саме наявність певного сенсу при створенні костюму (або поєднання одягу та аксесуарів) дозволяє не лише створити привабливий образ людини, але й сприяє її самоідентифікації та самореалізації.

Одяг у процесі самореалізації особистості виконує низку екзистенційних та практичних питань: сприяє самоідентифікації (належності до певної групи); побудові власного іміджу (привабливого образу); комунікації з різноманітними аудиторіями та інші. Філософський аналіз одягу потребує подальшого дослідження для розкриття індивідуального у просторі моди .

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры / Ролан Барт ; [пер. с фр. С.Н. Зенина]. — М. : Издательство им. Сабашниковых, 2003. — 512 с.
2. Зиммель Г. Мода / Георг Зиммель ; [пер. с нем. и примеч. М.И. Левиной] // Избранное : В 2 т. — Т. 2. — М. : Юрист, 1996. — С. 266—291.
3. Легенький Ю.Г. Метаистория костюма / Ю.Г. Легенький. — К. : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2003. — 284 с.

**А. К. Чаплыгин,
Е. Е. Сук**

Харьковский национальный автомобильно-
дорожный университет

ДИАЛОГОВОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ФИЛОСОФИИ, РЕЛИГИИ И НАУКИ КАК ПРЕДПОСЫЛКА И ОСНОВА ДУХОВНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Полноценная личность невозможна без духовной составляющей. В современном мире существуют многочисленные механизмы и каналы приобщения к духовным богатствам человечества, в том числе через религию, искусство, философию, науку. Вместе с тем, реальное использование этих возможностей оставляет желать лучшего, что дает основание именовать нашу эпоху бездуховной, чрезмерно рационализированной и техницизированной.

Среди множества причин и факторов ситуации бездуховности бросаются в глаза рассогласованность и конфликтность внутри самой духовной сферы, в частности, отсутствие взаимопонимания между такими формами духовности, как философия, религия, наука. И здесь приходится предварительно вести речь о необходимости налаживания плодотворного диалога между их представителями.

Но возникает вопрос – а какова конечная цель такого диалога, ради чего его необходимо поддерживать? Бесспорно, что религия является формой духовности, а церковь – социальным институтом, которые на протяжении веков лелеяли и прививали людям духовность в ее социальном и индивидуальном смыслах. Именно духовность возвышала человека над его животным естеством, придавала смысл его существованию, поддерживала планку нравственного поведения человека, прививала стремление к идеалу, к Абсолюту.

В условиях, когда духовная жизнь человека и общества была слабо дифференцированы, религия была той силой, которая цементировала общество и выражала духовность, как таковую. Но ситуация изменилась с обретением относительной самостоятельности искусством, философией, наукой, моралью,

которые призваны воплощать идеалы Красоты, Мудрости, Истины, Добра, становящихся рядом с религиозными Верой, Надеждой, Любовью в стремлении поддержать духовные основы общества. Более того, в условиях современных сложных социально-культурных сдвигов, сопровождающихся кризисом традиционализма, поиск адекватных путей восстановления и развития духовности вряд ли возможен в одиночку – будет ли это религия, или философия, или искусство, наука. В этом и заключается необходимость диалога с упором на продуктивные, а не конфронтационные аспекты.

Взаимодействие религиозного опыта и философствования и в прошлом приводило к плодотворным результатам. Таким был позитивный опыт синтеза иудеохристианской и античной (по сути восточной и западной) традиции в европейской философии Нового времени, когда религиозный опыт становился импульсом философского и научного творческого мышления. В качестве примеров можно также сослаться на становление мировоззрения таких разных мыслителей, как Августин Блаженный, Р. Декарт, Г. Галилей, Б. Паскаль [1].

Во всяком случае, одно можно сказать твердо: освоение текстов Библии способствует установлению взаимопонимания между философами и богословами, независимо от того, как воспринимаются ее тексты: как источник религиозного и философского вдохновения или как историко-культурный памятник. Соответственно, имеют право на существование идеи «о вдохновляющей и интенциональной роли текста Библии соответственно в защите своей веры и традиции», а также «в пробуждении веры и в стимулировании развития религиозной и социально-философской мысли» [1, с. 164].

Вместе с тем, труднопреодолимо противостояние науки и религии, которые коренятся в их исходных сущностных принципах. Как отмечает Е. Л. Фейнберг, развитие науки «вступило в противоречие с представлениями о структуре мира, закрепленными в древних книгах, если их тексты понимать не символически, а буквально» [5, с. 58]. При этом если открытия в науке изменяли заключенные в ней знания количественно и качественно, то церковь

отстаивала незыблемость каждого слова священных текстов. Не уменьшают уязвимости религиозной картины мира и попытки подтвердить новые научные данные авторитетом текстов Библии (например, трактовать как подтверждающие идею креационизма – Божественного творения, – теории Большого взрыва, расширяющейся Вселенной и т. п.). Такого рода попытки поиска аргументов для религии в науке лишь дискредитируют саму религию: «лишая религиозное учение чудес, наука размывает основные элементы религии – мистицизм и тайну» [5, с. 59]. И кроме того, дальнейшее развитие науки будет разрушать достигнутое было согласие между наукой и религией в отдельных вопросах, не устраняя противоречий между ними в целом.

Непреодолимым выглядят также противоречие между пониманием роли сомнения в религиозной вере и в науке. Для последней принцип сомнения («сомневаться во всем») – основополагающий. Для религии характерно требование веры без сомнения также незыблемо. Здесь признается сомнение лишь как временное состояние, допустимое как частный случай на Пути к Абсолюту. Сомневаться можно в самом себе, но не в существовании Бога и в слове Библии.

Поскольку поглощение наукой религии (через атеизм), как и религией науки оказалось безуспешным, остается признать их право на самостоятельное существование без попыток нарушить эту автономию или навязать противоположной стороне собственное видение мира. Для мыслящей личности вполне приемлемым должно быть признание символизма Библии, и ее изложение в соответствующих текстах нельзя понимать буквально. Собственно, к этому призывал Г. Сковорода, который писал, что вся премудрость Божья сосредоточена в Библии, святое письмо – «Сладкие щели Божьи»; по сравнению с этой премудростью «все мудрости мира не что иное, как рабские хитрости». Однако святое письмо подобно речке или морю, прячущих за толщей воды глубины, которые на первый взгляд таковыми не являются. «Богословие учит или исцеляет наиболее таинственные в душе

начала, советы и мысли, оно есть не что иное, как искоренение злых мыслей» [4, с. 155].

Верующий рассматривает Библию как источник религиозного вдохновения, философ – как символическое, нравственно наполненное поучение, культуролог – как историко-культурный памятник.

В таком случае Библия предстает перед ищущим умом как «высоко художественное, достаточно стройное собрание притч, имеющих дидактический характер» [5, с. 60]. Левин или Пьер Безухов у Л. Толстого и библейский Моисей в таком случае воспринимаются не как реальные, живые люди, а как образы, символизирующие нравственные и религиозные ориентиры, оказывающие воспитательное воздействие на человека, или по сути, «работающие» в пользу духовности, возвышающей человека над его повседневными заботами.

Только в таком случае указанный духовный диалог может стать реальной основой для эффективной духовной социализации личности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бабкова М. В. Философская мысль и религиозный опыт (обзор научной конференции) / М.В. Бабкова, Т.Г. Скороходова // Вопросы философии. — 2013. — № 7. — С. 163—168.
2. Киселев Г. С. Тайная родина / Г. Киселев // Вопросы философии. — 2013. — № 4. — С. 9—19.
3. Сакс Дж. Граница секуляризма / Г.С. Киселев // Вопросы философии. — 2013. — № 4. — С. 20—27.
4. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / Григорій Сковорода / [за ред. Л. Ушкалова]. — Х. : Майдан, 2010. — 1400 с.
5. Фейнберг Е. Л. Наука, искусство и религия / Е.Л. Фейнберг // Вопросы философии. — 1997. — № 7. — С. 54—62.
6. Эпштейн М. Н. Религия после атеизма. Новые возможности теологии / М.Н. Эпштейн — М. : АСТ – пресс, 2013. — 416 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бабухіна Світлана Анатоліївна – старший викладач кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Безрук Олександр Олександрович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Борисенко Наталія Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Бурега Валерій Васильович – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології та політології Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Власенко Тамара Трохимівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Гужва Олександр Павлович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри історії Українського державного університету залізничного транспорту (м. Харків).

Данько Юрій Анатольович – аспірант кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Денисенко Ірина Дмитрівна – доктор філософських наук, професор кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Жужа Лілія Олександрівна – асистент кафедри соціальної педагогіки Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру (м. Запоріжжя).

Завгородько Людмила Вікторівна – кандидат філософських наук, викладач кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Здоровенко Віктор Васильович – кандидат філософських наук, професор кафедри філософії імені професора В.Г. Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Здоровенко Лілія Вікторівна – викладач кафедри філософії імені професора В.Г. Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Калагін Юрій Аркадійович – доктор соціологічних наук, професор кафедри психології та педагогіки Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

Карпєєва Людмила Філіпівна – старший викладач гімназії імені Т.Г. Шевченка № 109 (м. Київ).

Коровко Оксана Валеріївна – викладач факультету гуманітарних наук Кельнського університету (Німеччина).

Кривошеїн Віталій Володимирович – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Крутій Олена Миколаївна – доктор державного управління, професор кафедри політології та філософії Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України.

Крюков Олексій Ігорович – доктор державного управління, професор кафедри політології та філософії Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України.

Кузнецов Олексій Ігорович – викладач кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Кузь Олег Миколайович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та політології Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Куц Галина Михайлівна – доктор політичних наук, професор кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Куц Мирослава Юріївна – аспірант кафедри методів соціологічних досліджень Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Лантух Алла Павлівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології Національного фармацевтичного університету.

Лобанова Лариса Анатоліївна – старший викладач кафедри політології та історії Національного аерокосмічного університету імені Н.Є. Жуковського «ХАІ».

Лопатченко Інна Миколаївна – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України.

Малявін Євген Вікторович – старший викладач кафедри соціології та політології Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Марченко Ірина Іванівна – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Меркулова Ніна Федорівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри інфекцій Харківського національного медичного університету.

Носенко Віталій Вікторович – викладач кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Панасенко Ганна Сергіївна – здобувач кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Панков Георгій Дмитрович – доктор філософських наук, професор кафедри культурології та медіа-комунікацій Харківської державної академії культури.

Пасісниченко Віктор Леонідович – кандидат філософських наук, доцент кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Пасісниченко Ірина Миколаївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Пелішенко Вадим Олексійович – аспірант кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Пелішенко Ірина Іванівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Петрушов Володимир Миколайович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та соціології Українського державного університету залізничного транспорту (м. Харків).

Поліщук Ігор Олексійович – доктор політичних наук, професор кафедри політології та соціології Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Прокопчук Юлія Сергіївна – кандидат політичних наук, професор кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Радіонова Ірина Олександрівна – доктор філософських наук, професор, в.о. завідувача кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Ревенко Неля Гордіївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Роговський Олександр Михайлович – доктор філософських наук, професор кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Савельєва Тетяна Павлівна – здобувач кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Северін Едуард Миколайович – старший викладач кафедри політології та соціології Брестського державного університету імені О.С. Пушкіна (Республіка Білорусь).

Скакун Євген Всеволодович – кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології та соціології Брестського державного університету імені О.С. Пушкіна (Республіка Білорусь).

Скалацька Олена Віталіївна – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Одеського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі.

Стрельнікова Олена Олександрівна – кандидат соціологічних наук, старший викладач кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Сук Олена Євгеніївна – старший викладач кафедри філософії і політології Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Толстов Іван Вікторович – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії та соціології Українського державного університету залізничного транспорту (м. Харків).

Турко Ірина Іванівна – аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін та трудового права Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Чаплигін Олександр Костянтинівич – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії і політології Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Чернова Любов Євсіївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та політології Придніпровської державної академії будівництва та архітектури (м. Дніпропетровськ).

Шаповал Володимир Миколайович – доктор філософських наук, професор кафедри гуманітарних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ.

Шелковая Наталія Валеріївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

«СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ
КОНТЕКСТАХ»

Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції

Відповідальний за випуск: Денисенко І.Д.

Комп'ютерна верстка: Данько Ю.А.

Підписано до друку 28.04.2015 р.

Формат 60x84/16

Папір офсетний

Гарнітура Times New Roman

Друк цифровий

Ум. друк. арк. ____

Обл.-вид.арк. ____

Зам № 12104

Наклад 100 прим.

Ціна договірна

Харківський національний педагогічний

університет імені Г.С.Сковороди

Україна, 61002, м. Харків, вул. Артема, 29